

221 yil[1]. Farg'onaliklar yangi yilni kutishga hozirlik ko'rmoqda. Hamma uy ko'tarish, yasatish, hovli tozalash, supurish-sidirish bilan ovora. Ular o'z tomlari tepasiga tug' osib, darvozalar ustiga guldastalar tikishmoqda. Bu ishlardan qutulganlar esa o'zlariga va bola-chaqalariga kiB-yim-kechak, olti kunlik bayramga yetarli qand-qurs, holva, tansiq yemish xarid etish uchun gala-gala bo'lib bozorga yo'l olishardi.

Qaysi hovliga kirmang, hammasida ayollar o'choq va tandirlarga o't qalab, xonaki taom va anvoyi shirinliklar tayyorlash taraddudida. Ular yuvinish uchun suv isitishadi. Uy xodimlari esa xojalarining kichkintoylarini yasantirishadi, ovqat pishirishga yordamlashadi, bayramga atab yopiladigan nonlarning xamirini qorishadi.

Yangi yilning bug'doyi barakali bo'lsin degan umidda yangi bug'doy unidan non yopib, bayram kuni bo'lishib yeyish taomil bo'lib qolgan. Bayram kunlari ular yangi aqchalarni ishlatishar, kumush idishlarda bir-birlariga yangi don, tuxum va yangi meva tuhfa etishardi. Bozor rastalari o'sha kunlarda ertadan-kechgacha ochiq, erkaklar va yosh-yalanglar bilan liq to'la bo'ladi. Kishilar bozordan xarid qilgan sovg'a-salomlarini savatga solgan, tugunchak qilib bog'lab olgan, yoki ot-eshaklar ustiga yuklagancha yo uylariga - bola-chaqalari oldiga, yoki ibodatxonalaridagi majusiy[2] boshliqlarga olib borishmoqda. Hamma oyog'i olti, qo'li yetti bo'lib, shoshgancha borardi.

Agar siz shahar o'rtasidagi katta qo'rg'onga chiqib, undan Farg'ona atrofiga qarasangiz, qog'ozga chizilgan xaritada yoki rangli suratga o'xshagan bir manzaraga ko'zingiz tushadi. Negaki, qo'rg'on atrofidagi ikki binoni istisno qilganda, qolgan imoratlarning hammasi kesak devorli, bir-biriga o'xshash pastqam uylar edi.

O'sha ikki binoning biri otashxona - majusiylar topinadigan katta bino. U yerda hali ham otashparastlik davom etardi. Savlati zo'r bu bino shahardagi boshqa binolarga qiyos qilinsa, gullar o'rtasidagi baland xurmo daraxtiga o'xshab ko'rinar. Uning tepasidagi shamolda hilpirab turgan yashil bayroqlar toza ipakdan bo'lib, har birining uzunligi o'n gazcha kelardi.

Ikkinchi bino esa marzubonning[3] uyi. "Marzubon" degani qadimiy fors tilida "hokim" degan ma'noni bildiradi. Uy atrofi turli meva daraxtlari ekilgan katta bog'cha. U yerda, shahar qo'rg'onining orqa tomonida, uzunasiga ketgan daraxtlar, tokzor va gulzorlar ko'zga tashlanadi. Ular ichida zilol ariqlar shildiraydi. Daraxtlarda qushlar sayraydi...

Shahar xalqi harakatda ekan, zo'r tantana bilan ko'chani changitib kelayotgan arava ularning diqqatini o'ziga jalb qildi. Daf'atan qaragan kishiga u arava emas, balki katta uyga o'xshab ko'rinar. Arava tepasida naqshinkor yog'ochlarga o'rnatilgan kumushdan yasalgan, zarhalli bir qubba. Uning o'rtasida esa ko'k ipakdan tikilgan guldor pardalar hilpiraydi. Aravaga qo'shilgan ikki duldul otning ustiga kimxob yopqich to'shalgan. Qo'lida qamchi ushlagan aravakash ulardan biriga minib kelmoqda. Arava yonida esa bir necha g'ulom kelishardi. Arava ustiga yopilgan parda uning ichidagilarni ko'rishga imkon bermasdi. Ammo u arava kimniki ekanini Farg'onada yashovchi har bir kishi biladi. U hokimning aravasi bo'lib, shaharda undan bo'lak hech kimda bunday arava yo'q edi.

Bu aravani hokimga kavkazlik cherkas xotining qarindoshi tuhfa qilgandi. Hokimning o'zi esa forslardan edi. Kavkazda bekalarning sayohatga yoki shaharga chiqqan vaqtda tushib yurishi uchun shunaqa maxsus arava tayyorlanardi. Unda bekalari uchun safarda kerak bo'ladigan hamma anjom b" hatto oziq-ovqatlargacha hozirlab qo'yilgan bo'lardi.

Oldilaridan o'tayotgan bu hashamatli aravada o'tirgan malikani ko'rishga farg'onaliklarning hammasi - yoshi ham, qarisi ham oshiqardi. Malika har safar ko'chadan o'tarkan, pardani ohista ko'tarib, ko'zi tushgan kishilar bilan salomlashardi. Nozik tabassumi, sho'x boqishi, husni va donoligi bilan hammani o'ziga maftun qilgan u malak hokimning qizi ekanini hamma bilardi. Ammo bugun negadir hokimning qizi arava pardalarini ko'tarmas, aravakash esa otlarni tez yo'rttirib borardi. Ko'chadan o'tayotgan kishilar aravakashning otlarni bu qadar tez haydashidan uning shahar tashqarisiga chiqmoqchi ekanini anglashdi. Arava orqasiga ikki ot bog'langan bo'lib, ular egarlangan bo'lsa ham, ustida odam yo'q edi. Ulardan birining egari ustiga o'q yoy to'ldirilgan bir idish yuklangan. Bu ot, aravada kelayotgan hokim qizining oti ekanini odamlar darrov payqab olishdi. Chunki malikaning xuddi shu otni minib erkaklar kiyimida ovga, poygaga chiqish odati borligi kishilarga avvaldan ma'lum edi. U ikki otning ketida ov paytida xizmat qiladigan g'ulomlar, itlar va qoplonboqarlar kelishmoqda. Farg'onaliklar uchun bu unchalik qiziq tomosha emas, chunki hokimning qizi ovga ishqiboz ekanini, mohir ovchi ekanini ular bilishardi. Lekin nima sababdan u xuddi bugun - bayram kuni ovga otlanganini bilolmay hamma hayron edi.

Ko'chada turganlar orasida ikki kishi bor ediki, ularning biri farg'onalik, ikkinchisi esa qo'qonlik savdogar. Qo'qonlik savdogar farg'onalikning qarindoshi bo'lib, yangi yilni kutib olish uchun kelgandi. Bunaqa narsalarni u ilgari ko'rmagandi. Shu vajdan u: - Bunchalik tantana bilan ketayotgan kim bo'ldi? - deb yonidagi o'rtog'idan so'radi.

- Bu hokim Tahmozning qizi Jahonbekaning vahimasi. Ilgari eshitmaganmisiz?

- Bu shaharda juda badavlat bir hokim yashaydi, uning yolg'iz sohibjamol qizi bor deb eshitgandim. Uning shu bittagina qizidan bo'lak farzandi yo'qmi?

- Bor, suyuq oyoq, badbashara, ko'sa bir o'g'li ham bor, lekin u qiziga bir misqol o'xshamaydi, - dedi farg'onalik o'rtog'i.

- Hokim, albatta, shu shaharlik bo'lsa kerak?

- Yo'q, kelgindi, bundan o'ttiz-qirq yil muqaddam, qirchillama yigitlik chog'ida, arab musulmonlaridan qochib bu yerga kelib qolgan. U forsnig allaqaysi qit'asida hokim bo'lib, ko'p qiyinchiliklarni boshidan kechirgan ekan. Ota-bobolarining dinidan chiqishni istamay, mol-mulkini yig'ishtirib, shu yerga kelib qolgan.

- U rostdan badavlatmi? - so'radi yana qo'qonlik mehmon.

- Ha, mol-mulki behisob, Farg'ona tashqarisida, Toshkent daryosi qirg'og'idagi daraxtzorlarning hammasi uniki. Uy-joy, oltin-kumush va javohirlarni aytmaysizmi? Keling, qo'ying uni, yaxshisi, bozorga borib bir qo'y olaylik-da, bola-chaqamizga so'yib beraylik, - dedi farg'onalik savdogar.

Ammo uning qo'qonlik o'rtog'i har narsaga qiziqadigan odam bo'lgani uchun do'stining maslahatiga unamay, savolini davom ettiradi:

- Bu beka shunday kunda sayohatga chiqishiga bois ne ekan?

O'rtog'i kulib:

- Bo'lmasa, u ham bizning ayollarimizga o'xshab uyda xamir qorib, non yopib, ovqat pishirib o'tirsinni? U otasining uyida o'zi bek, o'zi xon, degani degan, aytgani aytgan, do'stim. Bir necha yil bo'ldi, onasi vafot etgan. Otasi shu qizining ko'ngliga qarab boshqaga uylanmay kelyapti. Qizini juda yaxshi ko'radi u. Qizini shunaqangi erkalatadiki, xuddi oshiq-ma'shuq deysan.

- Yo'q, uni uyda o'tirib xamir qorsin, ovqat pishirsin deyotganim yo'q, - dedi qo'qonlik o'rtog'i, - loaqal bayram kuni sovg'a-salom bilan otasini ko'rgani kelganlarni kutib olish uchun uyda o'tirsa bo'lardi.

Do'sti uning so'zini bo'ldi:

- Ey, og'rimagan boshimga oltin isirg'a, yaxshisi, bozorga boraylik-da, oladigan qo'yimizni tanlaylik. Dabdabali arava ikki kishining yonidan o'tib, shahar chekkasiga yo'l oldi, undan ham o'tib, bog'chalar tomon burildi-da, hokimga qarashli katta yer oldiga borib to'xtadi. Bu aravani kutib olishga odatlangan hokimning korandalari bu safar ham yugurib, unga peshvoz chiqishdi. Arava to'xtashi bilan aravakash otdan irg'ib tushdi-da, uning jilovidan ushladi. Bekaning qo'lidan ushlab tushirish uchun g'ulomlardan biri arava yoniga chopdi. Marjon ismli chaqqon va uddaburon bir g'ulomni beka o'ziga yaqin tutardi. U arava oldiga keldi-yu, lekin pardani ko'tarishga yuragi betlamay turib qoldi. Bekaning o'zi esa na pardani ko'tarar va na arava ichidan boshini chiqarib qarardi. Beka xizmatida arava yonida kelgan g'ulomlar ham, uning istiqboliga chiqqan korandalar ham Jahonning aravadan tushishini sabrsizlik bilan kutishardi. Beka hadeganda aravadan tushavermagach, ular besaranjom bo'la boshladi. Bekaning qashqa oti esa odamdan ko'ra ham tinchsizlanib, oyog'i bilan yer depsir, go'yo o'z egasini chaqirganday yoki, u tezroq chiqa qolsin, deganday zo'r berib kishnardi. Otboqar har qancha urinsa ham, uni tinchita olmasdi. Nihoyat parda ko'tarildi-da, ichidan ellik yoshlar chamasidagi juda salobatli, uzun-mo'l kiyimli, boshidan tortib bo'ynigacha katta ro'mol o'rab olgan bir ayol aravadan tushdi. Bu ayol Jahonning oqsochi, sirdoshi va mahrami Hayzuron edi.

Hayzuron yerga oyog'ini qo'yib bekasini aravadan tushirish uchun unga qo'lini cho'zdi. Jahon aravadan tusharkan, hamma uning dillarga o't tutashtiradigan husn-jamolini ko'rishga oshiqardi. O'sha kuni u ov kiyimlarini, ya'ni uzun shim, orqa etagi ochiq uzun kamzul va ustidan yana ipak kimxobdan to'nga o'xshatib tikilgan rido tashlab olgandi. Boshida esa qiyiqchaga o'xshagan, chakkasini qoshlarigacha bekitgan bir ro'mol. Oftob urmasin uchun yelkasiga uning peshini tushirib ham olgandi. Shamolda kiyimi ko'tarilib, yuzidan boshqa a'zolari ko'rinish qolishidan ehtiyot qilib, u ridosi ustidan belini ham bog'lab olgandi.

Jahon uzun bo'yli, barvasta bo'lib, chehrasida salobat, sog'lomlik va husn barq urib turardi. Uning shahlo ko'zlari shunaqangi boqardiki, sehr-jodu bundan ortiq bo'lmas.

Jahonga bir qaragan yoki u bilan so'zlashgan har qanday odam aqlu hushidan begona bo'lar, o'zini yo'qotib qo'yar, tili kalimaga kelmay qolardi. Butun inon-ixtiyorini Jahonga berardi-yu, bir o'yinchoq kabi qizga bo'ysunishdan boshqa chorasi qolmasdi. Jahonning ovga yoki biror sayohatga otlamayotganini eshitganlar bir ko'rib qolish uchun yo'lga peshvoz chiqar, uning kutib turganlar bilan tabassum aralash salomlashib o'tishi odamlarni o'zida yo'q xushnud etardi. Ammo bugungi holat tamoman o'zgacha edi. Qizning chehrasidagi g'am ko'lankasi, tabassumi bilan yashirmoqchi bo'layotgan ko'zlaridagi yosh odamlarni hayratda qoldirdi.

Jahon yuzidan pardasini ko'tarib, bo'ynini ochganini, sochini tashlab uyda yurganini ko'rsang, uning qanchalik shijoatli va dovyurak ekanligini payqaysan. Dastlab qaraganda uning asli zoti forslardan bo'lgan otasiga jilla ham o'xshamasligidan taajjub qilasan kishi. Lekin uning onasi cherkas ekanini bildingmi, tabiiyki, bu taajjub yo'qoladi-da, qiz onasiga tortganligiga qanoat hosil qilasan. Onasidan unga tashqi qiyofagina emas, balki cherkaslarga xos kuch-quvvat, shijoat, erksevarlik, chavandozlik va ovchilik kabi xislatlar ham o'tgandi. Ziyraklik, o'tkir aql kabi fazilatlar unga otasidan o'tgandi. Mana shunday fazilatlar tufayli u husnda ham, sipolikda ham zamonasining barkamol qizi bo'lib yetishgan hamda farg'onaliklarning muhabbat va hurmatini qozonib, ular o'rtasida "Farg'ona malagi" degan nom olgan.

Jahon aravadan tushdi. Ko'rishish ishtiyoqida o'zini kutib turganlarga ko'zi tushishi bilanoq, qalbidagi iztiroblarni sezdirib qo'yimaslik uchun darrov ularga salom berdi. Keyin mahramiga qarab, yoqimli ovoz bilan:

- Oyi, otim qani? - dedi. Qiz yoshligidan zo'r mehr bilan tarbiyat qilgani uchun uni sevib, erkalanib "oyi" deb chaqirardi. Jahon dilidagi gaplarni hamisha shu ayolga aytar, undan hech qanday sirini yashirmasdi.

Jahon aravadan tezda tushavermaganining boisi ham muhim bir ish ustida mahrami bilan kelishib olmoqchi bo'lganida edi.

Hayzuron otboqarni imladi, u raqs tushayotganday o'ynoqlab turgan otni Jahonga ko'ndalang qildi. Jahon jilmayib, astagina otning peshanasini siladi. Otning peshanasida sherni eslatuvchi bir necha oq yol bo'lgani uchun qiz uni "sher" deb atardi.

Peshanasini silayotgan odamni tanigan ot dumini silkib, oyoqlari bilan yer tepa boshladi.

Hayzuron qo'l qovushtirib tik turganlarga qaradi:

- Sayidamiz ovga ketyaptilar, sizlar arava bilan bu yerda qolib, taom tayyorlab turasizlar. Orangizdan chopqir ikki kishi orqamizdan yursin. Qilingan ovni olib kelishadi.

Shundan keyin Jahon lip etib o'zining qashqa otiga minib oldi. Hayzuronning otboqari Firuz bekasiga otini ko'ndalang qildi-da, uni mindirib qo'ydi.

- Endi sen orqangga qaytib, o'sha ikki kishi bilan borasan, - dedi Hayzuron Firuzga qarab.

Borishi kerak bo'lgan ikki kishining biri Marjon edi.

Hayzuron otga qamchi bosib, sayidasi Jahonning otiga yetib oldi-da, ikkalasi yonma-yon keta boshladi. Jahon kamonni yelkasiga taqib olgan, o'qdoni esa egar qoshiga osig'liq edi. Tekis yerning ko'p qismiga ekin ekilgan. Uzoq-uzoqdan shahar tevaragidagi tog'lar ko'rinardi.

Odatda Jahon ovga chiqqanda qoplon va itboqarlarni birga olib yurar, kiyik, yovvoyi eshak va tog' echkilarini tog' oralig'idagi yo'llar va vodiylarda ovlardi. Bugun kishilardan xoli bo'lish maqsadida hech kimni o'ziga hamroh qilmadi. Uning "Ovga chiqaman" degani bir bahona edi, xolos.

Jahon bilan Hayzuron ikkalasi ko'z ko'rib, quloq eshitmaydigan xoli bir yerga yetganlarida, Hayzuron mehribonlik bilan Jahonga qaradi-da:

- Mana endi ikkovimizdan bo'lak hech kim yo'q, sening ham, onangning ham maxfiy sirlarini hech kimga izhor qilmaganim va qilmasligim o'zingga ayon. Nega bunchalik parishon ekaning sababini endi menga aytgin, - dedi.

Jahon qattiq xo'rsindi-da:

- Oyi, qo'ying, shu gapni so'ramang. Ozgina bo'lsa ham ko'ngil ochish uchun ovga chiqqanman, - dedi.

- Meni rostdan ham ov qilish uchun chiqdim, degan gappingga ishonadi deb o'ylaysanmi? Axir shu bahona bilan xoli joyi topib suhbatlashishimiz kerakligini senga aytgan o'zim-ku, yoki dilingdagi gap menga ma'lum emas deb o'ylaysanmi? - dedi Hayzuron kulib.

Jahon Hayzuronni chalg'itmoqchi bo'ldi:

- Dadam bir necha yildan buyon dardga chalinib yotganini ko'rib-bilib turib ham yuragim siqilishidan ajablanasizmi? Tabib uning shifo topib ketishi amri mahol deganini o'zingiz eshitgansiz-ku, axir. Agar otamga biror gap bo'lsa, men yolg'iz qolaman. Bu yerda hech kimim yo'q. Na otamning fors mamlakatidagi qarindosh-urug'larini, na onamning Kavkazdagi urug'-aymoqlarini tanimasam. Qanday... - dedi-yu xo'rliqi kelib nafasi halqumiga tiqildida, so'zini davom ettira olmadi.

- Sayidam, hokim endi betob bo'lganlari yo'q-ku, u kishining dardlaridan avval ham tashvishlanib yurarding, lekin bugungiday

siqilmasding. Yashirib kelayotgan gapingni men yaxshi bilaman, - dedi Hayzuron.

Jahon ajablansimon unga nazar tashlab, ko'nglini bilib olish maqsadida qattiq tikildi. U dilidagi gapni yashirishga qancha urinmasin, yuzlari qizarib, ikki ko'zi chaq nab borayotganini Hayzuron sezib turardi:

- Ha, siringdan voqifman, lekin sen uyalib, uni yashirmoqchi bo'lib yuribsan. Mana men hozir dilingdagi hayoni yuzingda ko'rib turibman, - dedi.

Jahonning yuziga qon yugurib, qizil guldek ochilib ketdi va ko'zlari yashindek chaq nab, yuragida qaynab turgan sevgi harorati sirtga tepdi.

Kishi o'z ko'ngil sirini qancha yashirmasin yoki yashirishga urinmasin, uning ko'zlaridan ko'nglidagini uqib olish mumkin.

Kishining o'zi bir gap aytsa-yu, tili boshqa gapni aytsa, tiliniki emas, ko'ziniki to'g'ri chiqadi, albatta. Xususan Jahonga o'xshagan sezgisi nozik va mehri zo'r kishilarda ko'zning gapi so'zsiz to'g'ri keladi. Jahon katta yurak, qalb va katta aql egasi edi. Lekin shu paytda ayollarga xos ko'ngli bo'shlik ustun kelib, boshini yerga eggancha jim turardi.

Hayzuron so'z boshladi:

- Bu sirdan voqif bo'lganimga ajablanmasang ham bo'ladi. Mengina emas, butun saroy ahli bu sirni biladi. Faqat otanggina bilmaydilar, xolos.

Saroydagilar uncha-muncha hayiqadi, bo'lmasa, uni otangga yetkazishgan bo'lardi. Ochig'ini aytsam, bunday qilishlariga men ruxsat etmadim.

Jahon otining yolini tuzatib turib, birdan:

- Akam Somon-chi, u ham bu sirdan voqifmi? - dedi.

Hayzuron Somonning nomi tilga olinishidan achchig'landi:

- Quruq qolarmidi o'sha. U hamma narsadan xabardor. Oyoq olishini men allaqachon senga aytgan edim-ku.

Hayzuron Jahonning akasiga ko'ngil bo'shlik qilayotgani uchun koyimoqchi bo'lib turuvdi, buni sezgan Jahon uning gapini bo'ldi:

- Akam Somonning nojo'ya xatti-harakatlarini sezib yuraman, lekin nima qilay: yakka-yu yagona akam. Unga ayb qo'yishga yuragim chopmaydi. Akamning ba'zi qiliqlari yoqmasa ham, menga ancha mehri borligini sezib yuraman. Lekin shunda ham har xil sirlarga aralashib yurishi menga ma'qul emas. U menga sir sandiqqa o'xshab ko'rinadi. Ko'pincha u kun bo'yi allaqaerlarda daydib yuradi. Butun Farg'onani izlasang ham uni topib bo'lmaydi. Kelganidan keyin "qaerda eding" deb so'rasak aytmaydi, yoki mujmal bir javob qilib ketaveradi. Ba'zi mish-mishlarga qaraganda, u shahardagi otashxona boshlig'i bilan ko'pincha xufiya suhbat qilarmish. Uning ichidan pishgan va hiylakorligi sir emas.

- Fikrimcha, bu otashxona boshlig'ining Bobak[4] Xurramiy boshliq maxfiy jamiyat kishilari bilan tili bir bo'lsa kerak. Bobak shu qadar kuchga egaki, musulmonlar xalifasi undan qo'rqib qoldi. Akam Somon shu jamiyat a'zosi bo'lsa ham ajab emas. Mayli, hechqisi yo'q, xurramiyalar hokimiyatni forslarga olib berish va musulmonlarga qarshi jang qilish tadbirlarini ko'rishmoqda, - dedi Hayzuron.

- Akam Somonni benuqson demayman, lekin nima qilayki, akam-da. Keling, qo'ying, o'sha haqda gaplashmaylik.

Bu qiz o'z akasining shunchalik bema'niligini, niyati buzuqligini sezgani holda yana undan yaxshilik kutib yurishidan ajablangan Hayzuron ko'zlarini yerga tikkancha bir oz xayolga cho'mdi, keyin bu bahsni to'xtatib, avvalgi hangomani davom ettira boshladi:

- Xo'sh, xayolingni parishon qilgan, ko'nglingni band etgan gapni hali ham aytib bermaysanmi?

Murabbiyasi oldida o'zini ojiz sezgani Jahonga qattiq ta'sir qildi. Uning nafsoniyati g'olib keldi:

- Oyijon, meni ojiza degan fikringizdan qayting, shunday deb o'ylasangiz, yanglishasiz. Parishonligim sababini bilsangiz, qani o'zingiz aytib bering-chi.

Hayzuron gapni qisqa qilib qo'ya qoldi:

- Parishonligingga sabab - Zirg'om.

Zirg'om nomini eshitgan zamon Jahonning yuragi qinidan chiqayozdi, yuzlariga qon yugurdi, ko'zlari chaq nadi. Buni ko'rgan

Hayzuron: "Qizginam, endi bo'yningga ola qol, Zirg'omni sevishingni ko'zlaring aytib turibdi", - dedi.

Zirg'omni sevishimga Hayzuron qanday qararkin. Ma'qullarmikan-yo'qmikin, deb Jahon uning ra'yini bilmoqchi bo'lib, indamay turardi.

Hayzuron o'z fikrini bayon qildi:

- Zirg'om o'ktam yigit, shijoatli, botir yigit. Farg'ona va Fors mamlakatlarida benazir yigit.

- Xo'p, uning botir va o'ktam yigitligini bilar ekansiz, uning to'g'risida yana nimalar bilasiz? - so'radi Jahon.

Hayzuron dilidagi gapni aytmoqchi bo'ldi-yu, lekin Jahonni o'ylab, bir lahza jim qoldi. Oldingi gaplardan ancha dadillangan Jahon sekingina qayta so'radi:

- Oyi, hech narsani andisha qilmay, fikringizni ochiq aytavering.

- Zirg'omning nasl-nasabini hisobga olinmaganda, undan munosib yigit yo'q. Uning nasl-nasabini, otasi kimligini Farg'onada hech kim, hatto uning o'zi ham bilmaydi.

Jahon kamonini o'ynagancha Hayzuronga qaradi:

- Zirg'om to'g'risida odamlar nima deyishadi?

- Zirg'om shijoatda, saxovat, husnda, olihimmatlik va sipolikda sara yigit, deb maqtashadi-yu, lekin nasabiga kelganda biror gap aytolmay, bir-birlariga qarashadi, - so'z boshladi Hayzuron, - onasi uni qo'lda ko'tarib Farg'onaga kelgan vaqti mening yodimda. O'shanda u kelishgangina juvon edi. Farg'onaliklardan bir nechtasi unga sovchi bo'ldi, kishi qo'ydi, lekin u "yo'q, er qilmayman, bolamni katta qilaman" deb unamadi, kambag'al bo'lishiga qaramay, bolasini yaxshi parvarish qildi. Keyin janobi hokim - sening otang undan xabar topib, o'z huzurlariga chaqirtirdilar. Uning boshidan nimalar kechganini surishtirganlarida, avvaliga aytmadi-yu, keyin aytgan gaplari mana bunday bo'ldi: "Men yosh qizcha ekanman, turklar sahroda onamning bag'ridan tortib olib, Iroqqa keltirib sotishgan ekan. Keyin bir iroqlik qulfurush uyida tarbiyalanib, katta bo'ldim. Taqdir ekan, oxiri borib o'sha yerlik bir kishining qo'lga tushdim. U meni qullikdan qutqardi-yu, o'ziga xotin qilib oldi. Qornimdagi bola tug'ilmasdan u kishi vafot etdi. Bola tug'ilgach, hamma narsadan voz kechib, bor-yo'g'imni shuning tarbiyasiga bag'ishladim".

Otang janobi hokim uning gaplaridan qanoatlanmadilar shekilli, sinab ko'rish uchun "Saroy a'yonlaridan bittasiga seni uzatsam, nima deysan" deganlarida, u e'tiroz bildirdi. Shunda ham u kishining shubhalari tarqamadi. Keyin uni o'z saroylari yoniga joylashtirib, butun ro'zg'or-tirikchiligini but qilib berdilar. U yaxshi chevar edi. Saroydagi boshqa xizmatkorlar qatori ishlab yurib, ko'zi dardga chalindi. Shu kasal bahona bo'lib, ko'zdan ayrildi, ishga ham yaramay qoldi. Shundan keyin otangning uyida qolib ketdi. Bu yog'ini o'zing ham bilasan.

Zirg'om ulg'aygach, ot minishni, kamon otishni o'rgandi. Unda zo'r qobiliyat paydo bo'la boshladi. Shundan keyin otang - janobi hokim uni o'zlariga sodiq mahram qilib oldilar. Uni juda yaxshi ko'rar, iste'dodiga qoyil qolar edilar.

Bir necha yil burun xalifa Mu'tasim bu tomonlardan turklar, farg'onaliklar, ushrusanliklardan askarlikka odam so'ragan vaqtda Zirg'om ham ixtiyoriy ravishda yozilib, Bag'dodga ketdi.

Sen yashirib yurgan oralarigizdagi muhabbatni o'sha vaqtdayoq sezgan edim. Ammo uning qanday qilib sendan ko'ngil uzib, Bag'dodga ketganidan hayron edim. U bechora nasl-nasab va martabada oralarigizda osmon bilan yercha farq borligini o'ylab, "Men qaerda-yu Jahonga erishish qaerda", deb umid uzgan bo'lsa kerak-da.

Hayzuronning so'zlariga diqqat bilan quloq solib o'tirarkan, Jahon: "Odamning odamligi shunday paytlarda ma'lum bo'lishini bilgani uchun u Mu'tasimning xizmatiga borishga bel bog'lagan. Siz aytgandek, "Men qaerda-yu, Jahonga erishish qaerda" deb umidsizlangandir bechora. Ammo men uni o'zimdan allaqancha afzal ko'raman. Kishi yer-suvi, uy-joyi va mol-mulki bilan emas, balki fazilatiga qarab, el-yurt o'rtasidagi obro'siga qarab baholanadi. Siz o'zingiz ham, boshqalar ham uning ajoyib xislatlarini maqtab gapirib yurasizlar-ku, axir. Uning askarlik xizmatida sharaf topishiga men aminman. Turli joylardan keltirilgan qullarni xalifa sotib olib tarbiyalagani va askarlikka olgani, keyinchalik ular o'z mahoratlarini ko'rsatib, qo'mondonlik vazifalarigacha ko'tarilganini ko'p eshitganmiz. Shunday ekan, Zirg'omning fazlu fazilatlarini ma'lum-ku! Uning qobiliyati o'zingizga ham, menga ham ayon-ku!" "B" dedi.

Jahon bu gaplarni qattiq ishonch bilan, tilini biyron qilib so'zlarkan, yuragida muhabbat alangasi avj olayotganday bo'lardi. Jahonning gaplarini eshitgan Hayzuron uning Zirg'omga chindan ham ko'ngil berganligiga yana ham qattiqroq ishonch hosil qildi. Jahonni bu ra'yidan qaytarishga so'z topolmay, dedi:

- Zirg'omning Mu'tasim askarlari orasida yuqori martabaga erishuviga hech bir shubha yo'q, albatta. Lekin bosh qo'mondonlikka erishgani bilan ham kishi Farg'ona malagiga munosib bo'la qolmaydi. Senga amirlar sovchi qo'yib turishibdi.

Hayzuron Jahonning ko'ngli uchun yoki uni maqtash uchun emas, balki bor gapni aytgan edi. Jahonni javob qaytarish niyatidan chalg'itish uchun Hayzuron gapni ataΓ, B-yin boshqa yoqqa burib: "Qizim, men juda charchadim", - dedi-da, yon tomonga qaradi, har gal Jahon kelib, ov qilib ketdigan vodiylar yaqinidagi bir tepalikka ko'zi tushdi. O'sha tepalikka ishora qilib: "Shu yerga borib ozgina dam olsak, nima deysan? Keyin otga minish qochmas. Sen yoshsan, safar mashaqqatlari menga og'irlik qiladi", - dedi.

"Juda yaxshi bo'ladi", - uning taklifini ma'qulladi Jahon. Har ikkovlari otdan tushib, tepa tomon yo'l olishdi. Otboqar orqadan yetib kelib, ikkala otni bir chekkaga yetaklab, ustidagi namat yopqichni oldi-da, tepalikdagi yassi bir tosh ustiga to'shab berdi. Jahon bilan Hayzuron uning ustiga o'tirib olgach, otboqar otlarini o'tlatgani ketdi. Ikki xizmatkorga qarab Jahon: "Vodiya kirib, ovdan daarak olib chiqinglar", deb jo'natib yubordi.

Zirg'omning Maktubi

Hayzuron Jahonga qaradi:

- Sayidam, gapimga nima deding?

- Meni shunchalik mubolag'a bilan baland ko'tarishingiz va sevib maqtashingiz bejiz emas, chunki men qizingizman. Har bir ona o'z qizini maqtashga tushib ketganida, "uni talashib podshohlar bir-biri bilan jang qilishyapti", deyishdan ham toymaydi.

- Men, haqiqatni, rost gapni aytdim. Manaman degan Eron shohlari roziligingni kutishayotgani yolg'on emas-ku axir?

Jahon yelkasini qisdi. Bu gaplarga ishongisi kelmasdi:

- Eron shohlari-ya? Tavba, hozir ularning podshohlari bor ekanmi?

Jahon o'zining qanchalik yuqori martabali qiz ekanini tushunib olish payti yaqinlashayotganidan Hayzuron o'zida yo'q sevindi. Zotan, u bor gapni aytayotgan edi.

- Sayidam, yelkangni qisma, eronlarda shunday ulug' shohlar borki, ular bugun-erta Xusraviylar hokimiyatini qayta tiklaydigan bo'lib turishibdi. Tabariston hokimi Moziyorni, Ardabil hokimi Bobak Xurramiyini bilmaysanmi? Ming-minglab qahramonlar bu shavkatli amirlarning farmoyishida. Lekin shunga qaramay, Farg'ona malagiga tiz cho'kib, uning bir karami uchun jon olib-jon berishmoqda.

Jahon, yechilib o'tlab yurgan qashqa otiga nazar tashlarkan, Hayzuronning gapi yoqmagandek bosh silkidi-da:

- Oyi, shohlaringizni boshimga uramanmi, menga Zirg'omdan bo'lak hech kim kerak emas, Moziyorni, Bobakni ne qilay? Ardabil va Tabariston bilan bizning yurt orasida qancha kunlik masofa bor?

- Gapimga ishonmasang, Bobak Xurramiy kimligini, niyati nimaligini akang Somondan so'ra, - dedi Hayzuron.

Jahon o'zini qo'lga oldi-da:

- Akam shunaqa bir kishini hadeb maqtayotganini eshitgandim shekilli, lekin o'zingiz bilasiz-ku, uning hech bir gapiga ishonmayman. Bu gapga e'tibor berganim ham yo'q, negaki, hech kim Zirg'omning o'rnini bosa olmaydi, amir va podshohlarni uning tirnog'iga ham olmayman, - dedi.

- U mamlakatlarni uzoq desang, mana qo'shnimiz Ushrusananing amiri Afshin-chi? U hozir Bag'dodda hamma musulmon askarlarning bosh qo'mondoni. U yaqinda otangni ko'rgani keladi. Otang o'zlari yangi yil bayramida kelib ketgin, deb unga xat yozganlar, - dedi Hayzuron.

Hayzuron bilan shu choqqacha bemalol gaplashib o'tirgan Jahonning Afshin nomini eshitishi bilan xayoli qochdi, tusi o'zgardi, yuragiga g'ashlik tushdi. "Bo'ldi, uning otini sira ham atamang", - deganday qo'lini siltab, Hayzuronni gapdan to'xtatdi.

Hayzuron yana gap boshlamoqchi edi, Jahon norozi ohangΓ, B-da: - Qo'ying, uni gapirmang, nomini eshitishga toqatim yo'q. Siz sezib yurgan xafaligimning boisi ham xuddi o'shaning o'zi. Uning yaqinda Farg'onaga kelishini, yangi yil bayramini bizda o'tkazishini eshitib, o'zimni qo'ygani joy topolmayapman. Bayramni boshqa biror uzoqroq yerga borib o'tkazish qo'limdan kelsa, albatta shunday qilaman, - dedi.

Jahon Afshinni shu qadar yomon ko'rishidan ajablangan Hayzuron:

- Afshin senga biror yomonlik qilganmide? - deb so'radi.

- Yo'q, menga yomonlik qilmagan, bir og'iz gapirgan ham emas. Lekin u otamning ziyoratiga kelganidan buyon yomon ko'rib qolganman, aftiga qaragim kelmaydi. Kim haqida nima deb o'ylasam, xuddi shu o'ylaganimdek bo'lib chiqaveradi. Bunga o'zim ham hayronman.

- Taajjub, - dedi Hayzuron, - Afshin Zirg'omning boshlig'i ekanini, Zirg'omning maqsadi musulmon askarlari orasida shuhrat qozonib, Afshin qo'mondonlaridan biri darajasiga ko'tarilish, uning bayrog'i ostida bo'lish ekanini bilmaysanmi?

- Yo'q, oyijon, Zirg'om Afshinga tobe emas, u xalifa qorovullarining boshlig'i, - dedi Jahon. Hayzuronning chehrasida hayronlik

alomati zohir bo'ldi.

- Shu so'zlarning rostligiga o'zing to'la ishonasanmi?

Jahon unga tikilib, tabassum qildi:

- Ha, albatta, mening unga ishonchim sizning podshohlar mening visolimga yetisholmay yurganiga ishonchingizdan ham zo'rroq, - dedi-da, qo'lini cho'ntagiga tiqib:

- Ancha bo'ldi, undan xat olgandim. U yaqinda Farg'onaga kelishini yozgan. Lekin nima uchundir hanuz daragi yo'q, - dedi.

U xatni chiqarib: "Mana o'zingiz o'qib ko'ring", deb Hayzuronga uzatdi. Xat qadimiy pahlaviy tilida yozilgan edi:

"Somurroda yashayotgan Zirg'omdan, Farg'onadagi ko'nglim farishtasi Jahonga!

Sayidam! Men seni hamma vaqt sayidam deb atayman, chunki sen butun borliqning sayidasisan, mening sevgilimsan. Sen qalbmning - butun vujudimning xojasisan. Farg'onadan chiqqanimdan buyon ancha yillar o'tib ketdi. Shu vaqtgacha senga maktub yozmadim, to'g'risi, buni o'zimga ep ko'rmadim. Hokimning qizi, sayida, malaxil'at Jahonga xat yozishni mendek bir faqir yetimga kim qo'yibdi, deb o'yladim. Sen bilan vidolashayotgan kunim ulug' martabaga erishish uchun qo'limdan kelganicha tirishaman, sening martabangga yaqinlasha olsam, ostonangga kelib boshimni uraman-da, jufti halolikka roziligingni so'rayman. Bordi-yu, o'shanday yuqori martabaga erisha olmasam, baxtim qaro ekan deyma-da, peshanamga urib, hajringda zor-zor yig'lab dunyodan o'taman, degan edim.

Men bu yerga kelib askarlikka yozildim. Og'ir jang maydonlariga sening nomingni qalbimga jo qilib kirdim. Nomingni o'zida saqlayotgan ko'ksimni o'qlarga tutdim. Muborak, aziz noming meni hamma falokatlardan omon saqladi.

Men askarlik xizmatida turli lavozimlarda bo'lib, oxiri xalifa saroyida qorovullar boshlig'i vazifasiga erishganimdan keyin senga sevinch xabarini yo'llayapm, B-man.

Sen, ehtimol: - Bu martabaga ko'tarilishdan maqsading nima? - deb so'rarsan. Ochig'ini aytsam, maqsadim shu martaba tufayli sening visolingga yetishdir. Sensiz hayot emas menga.

Men janob hokimni ziyorat qilishga, sevgilim Jahonni ko'rishga musharraf bo'lish uchun Farg'onaga borishni niyat qilgan edim, xalifalikka putur yetkazadigan ba'zi tashvishli yumushlar chiqib qolmaganda, allaqachon Farg'onada bo'lardim.

Farg'ona safariga o'tlanish uchun hozir qulay bir chora topildi. O'zing bilasanki, xalifa Mu'tasim Bag'dod yaqinida turk askarlariga atab Somurro degan maxsus shaharcha bino qilgan. Men ham shu yerda turk askarlari bilan birgaman.

Islom mamlakati - Bag'dodda paydo bo'lgan turli isyonchi guruhlarini xalifa o'sha turk askarlari kuchi bilan bostirmoqchi.

Turk askarlari shahar atrofidagi aholi bilan aralasha, kuch-quvvati, shijoati ketib qolishidan qo'rqan Mu'tasim Movarounnahrndan cho'ri turk qizlarini sotib olib, o'sha askarlarni uylantirmoqchi, Farg'onaga borib cho'rilar sotib olish uchun bir qancha kishilarni tanlab qo'ydi. O'sha kishilar bilan birga men ham vatanimga borib kelmoqchi ekanimni xalifaga aytib, ruxsat oldim. Shoyad, yaqin orada diydor ko'rishsak. Xatni senga yetkazishni ishonchli kishilarimdan biriga topshirdim. Oyim-dan senga salom".

Hayzuron xatni o'qib bo'lgach, Jahonni quchoqlab o'pdi:

- Senga ham, Zirg'omga ham muhabbat muborak bo'lsin. Zirg'om, albatta, senga munosib yigit. "Kishi hayotda mol-mulki bilan emas, balki odamiy fazilatlar bilan qadri" degan gaping to'g'ri. U botirligi va g'ayrat-shijoati bilan hozirdanoq soqchilar boshlig'i lavozimini egallagan bo'lsa, bir necha yillardan keyin juda ulug' martabalarga erishsa ajab emas. Islom davlati hali jangu jadal qilyapti, Zirg'omdek yigit yana ham yuqoriroq martabalarga ko'tarilishiga nima to'sqinlik qilardi?

Hayzuron dilidagi gapni aytgani uchun, Jahon behad xursand bo'ldi-yu, ammo ketidan lekini chiqib qoldi:

- Bu xatni olganimga bir necha oy bo'ldi. Haligacha Zirg'omdan darak yo'q, bilmadim, ne hodisa yuz berdi ekan?

Hayzuron: "Tashvishlanma, u albatta kelib qoladi, lekin..." dedi-yu, ko'ngliga bir narsa kelgandek o'ylanib, boshini quyi soldi.

- Xo'sh, oyijon, ayting, nima lekini bor, - dedi Jahon.

- Lekini shuki, seni Zirg'omga berishga otang rozilik bermasmikinlar deb qo'rqaman.

- To'g'ri, men bu gapni otamlarga aytganim yo'q, lekin ishonchim komilki, u kishi Zirg'omni yaxshi ko'radilar, juda hurmat qiladilar. Undan keyin, men nimani istasam, otam unga qarshilik qilmaydilar.

- Sayidam, janobi hokim Zirg'omni yaxshi ko'rishlarini, hurmatlashlarini yaxshi bilaman, lekin bu yerda boshqa bir gap bor. Shuni o'ylab ko'rdingmikin? - dedi Hayzuron.

- Qanday gap ekan? - dedi avzoyi o'zgarib Jahon.

- Bilishimcha, Zirg'om musulmon, sen bo'lsang islom diniga kirgan emassan. U seni xotinlikka olishi qanday bo'larkin?

Jahon:

- Men ham musulmon bo'lsam nima qilibdi? Axir islom dini hozir davlat dini-ku, - dedi.

- Otang, qavm-qarindoshlarning dinidan qanday qilib voz kecha olasan?

- Bu din Zirg'om bilan mening muhabbatimizga g'ov bo'ladigan bo'lsa, men albatta, undan voz kechaman. Chunki men bu dunyoda ham, u dunyoda ham sevgilim qaerda bo'lsa, o'sha yerda bo'lishni istayman.

Jahon shunday deb jilmaydi. Uning ko'zlaridan marjondek yosh oqib, yuziga tushdi.

Gap cho'zilib, ahvol og'irlashganini sezgan Hayzuron Jahonni alahsitmoqchi bo'lib, joyidan qo'zg'aldi va gapni boshqa tomonga burdi:

- Kun alla-palla bo'lib qoldi, sen bo'lsang, hali ham ovga kirishganing yo'q, otingni min, men ketingdan kuzatib yuraman. Kiyik ovlashdagi mahoratingni ko'rib, bir tomosha qilay, qizim.

***

Jahon "otimni, kamoni va o'q yoylarimni olib kel" deganday qilib, otboqarga imladi. Keyin u qaerda ov yaxshi bo'larkin deya mo'lg' tog' tomonga ko'z yugurtirdi. Birdan yaqin yerdagi tosh ustida bir tog' takasi o'ynoqlab yurganini ko'rib qoldi. Ilgari bu yerda tog' takalarini hech ko'rmagan edi. U shoshib, "Firuz, kamoni tez olib kel", deb otboqarga xitob qildi.

Kamoni qo'lga tekkach, darrov uni o'qladi-da, tog' takasini nishonga oldi. O'qni otish oldida Jahon "agar shu o'qni unga tekkiza olsam, Zirg'omga yetishaman, u bilan tezda ko'rishaman. Bordi-yu, o'q tegmay qolsa, Zirg'om bilan tezda uchrashishim qiyin bo'ladi", deb ko'ngliga tugib qo'ydi.

Taka esa hamon o'sha tosh ustida bular tomon qarab turardi. Jahon o'q uzdi. O'q fazoda vizillab taka tomon uchib ketdi.

Hayzuron esa o'q borib yetmasdan taka qochib ketsa, nima bo'ldi, degan xavotir bilan undan ko'zini uzmay turardi.

Taka yiqildi, keyin qochib borib ikki xarsang o'rtasidagi bir chuqurlikka burildi. Takaning yiqilganini ko'rgan Jahon sevinganidan: "Ana yiqildi. Marjon, yugur, uni olib kel", deb baqirdi. Marjon, hamrohi va otboqar uchalasi taka tomon chopib ketishdi. Jahon

sevinganidan yuragi yorilguday bo'ldi. Hayzuron kulib, uning yoniga keldi:

- Bu takani qulatganingdan juda xursand bo'ldim. O'qing unga tekkani uchungina emas, yo'q. Sen uni nishonga olayotganingda men, "agar Jahon shunga tekkiza olsa, albatta Zirg'omga ham yetishadi", deb xayolimdan o'tkazgan edim. Endi, qizim, albatta maqsadingga yetishasan. Xursandligim mana shundan.

Jahon jilmayib dedi:

- Men ham xuddi shuni ko'nglimga keltirgan edim. Endi "Zirg'om sening munosibing", deb ayta olasizmi?

- Men g'o'r mulohazalarimni senga aytgan edim. Hozir esa Zirg'omga muhabbatim juda ham oshib ketdi.

Ular shu qabilda hazillashib kulishdi. Hayzuron o'z fikrini ochiq aytib, Jahonning ko'ngliga chiroq yoqqandek bo'ldi.

Tog' takasini sudrab kelayotganlarning hayqiriq ovozi eshitgan Jahon ular tomon yugurdi. Taka o'lgan edi. Uning bir o'q bilan o'lganidan Jahon ajablandi. Uning o'qi hamon takaning biqinida sanchig'liq turardi. U yana boshqa bir o'q takaning bo'g'zida sanchilib yotganini ko'rib qoldi-da, "Hoy, bunda ikkita o'q bor, men faqat bitta otgan edim-ku, mana bu ikkinchi o'qni qaranglar, bu qaerdan kelib tegdi? Marjon, bu o'qni darrov chiqarib ol!" deb, xizmatkorga buyurdi. Marjon juda qiyinchilik bilan o'qni tortib oldi va "taka shu o'q bilan o'lgan", deb uni Jahonga uzatdi. Jahon o'qni oldi-da, barmoqlari bilan u yoq-bu yog'ini ag'darib ko'zdan kechirdi. O'qning patida arab tilida yozilgan bir xatga ko'zi tushdi. Jahon arabcha xatni o'qishni bilardi. U xatning harflarini hij, turib, birdan "Zirg'om" deb baqirib yubordi-da: - Mana bu o'qda Zirg'omning ismi yozilgan ekan, - dedi. Marjon ham arab harfi bilan bitilgan yozuvlarni bilgani uchun, uni o'qib ko'rdi-da: "Ha, to'g'ri, bunda Zirg'omning ismi bor", - dedi.

Bu tasodifdan hang-mang bo'lib qolgan Jahon Hayzuronga qaradi. Esankirab qolganini ikki erkakdan yashirmoq uchun u o'zini bazo'r qo'lga oldi. Keyin ularga qarab: "Takani biror yerga olib borib so'yinglar-da, nima qilsangiz, ixtiyor o'z'laringizda", - dedi. Ular uzoqlashgach,

Hayzuronga qarab:

- Bu hodisaga nima deysiz? - dedi.

- Meningcha, - dedi Hayzuron, - Zirg'om shu o'rtada bo'lishi kerak. Bu o'q bilan takani otgan ham muqarrar o'shaning o'zi. Lekin taka jarohatlanganicha uzoq yerlarni bosib kelganga o'xshaydi, chunki tog' takalari bu yerdan uzoq bo'lgan Toshkent daryosining[5] qirg'oqlarida yoyilib yuradi.

Jahon "bu tushimmi yo o'ngimmi" deb xayolga cho'mdi va boshini quyi solib:

- Bu juda g'alati tasodif, ammo hali ham men yanglishdimmikan degan xavotirdaman. Lekin ko'nglim buni rost deb aytyapti. Xo'p, mayli, gumonimiz to'g'ri chiqsa, uni siz hozir qaerda deb o'ylaysiz? - dedi.

- U Farg'onaga kirishdan avval dam olish uchun biror soy atrofiga tushgan bo'lsa kerak. Lekin men bu tomonlarda Toshkent daryosidan bo'lak suv borligini bilmayman, ehtimol, u daryoning sharqiy qirg'og'iga tushgan bo'lsa,- dedi Hayzuron.

Jahon so'radi:

- Siz aytayotgan qirg'oq bu yerdan uzoqmi?

- Bir-ikkita farsah[6] keladi, o'sha tomonga borging kelayotganga o'xshaydi-a?

Xijolat aralash tabassum qilgan Jahon, nega bunday savol berayotganini aniq bilish uchun Hayzuroning ko'ziga tikildi. O'zining fikriga qo'shilayotganini sezib, Hayzuronga: "Ha, biz uni izlab borsak, qanday bo'larkin deysizda", - dedi.

Hayzuroning unga rahmi keldi, ko'ngliga qo'l solib ko'rmoqchi bo'ldi:

- Kishilar eshitsa, Jahon Zirg'omni atayin izlab bordi, deb gap qilishadi. Ammo tasodifan unga yo'liqib qolsak-chi, unda hech kim hech narsa deyolmaydi. Yana shuni ham bilib qo'yki, yo'l ancha olis, mashaqqatli, unga chiday olasanmi?

Jahon: "Otga minib olganimizdan keyin nima mashaqqat bo'lardi. Qani, qo'zg'aling, ketdik", - dedi-da, ikki erkak tomonga qaradi. Ular uzoqda, hali ham taka so'yish bilan ovora edi. Jahon ularni chaqirmoqchi bo'layotganini sezgan Hayzuron, oldinroq:

"Bo'lmasa, men xizmatching Firuzni chaqirib kelay, u sening jilovingdan yursin, ikkinchisiga esa qolgan xizmatchilar bilan shahar darvozasi yoniga borib, bizni kutib turishga farmon qilsang", - dedi.

Uning bu maslahati Jahonga ma'qul tushib, "juda soz bo'ladi" dedi. Hayzuron xizmatchilar oldiga borib, "buyoqqa kel" deb Firuzni imladi. Darrov yugurib kelgan Firuzga: "Hamrohingga borib ayt, u boshqa xizmatchilarni olib tezroq shahar darvozasiga borsin-da, bizni kutib turishsin. O'zing esa ikkala otimizni olib kel, bizning yonimizda borasan", - dedi. Firuz topshiriqni bajarib bo'lgach, Jahon bilan Hayzuron qaerga borishayotganini bila olmay ularning orqasidan yo'lga tushdi.

Zirg'om Va Jahon

Shoyad, sevgilim kelayotganini ko'rsam, deb ko'zlari to'rt bo'lib borayotgan Jahon otning boshini anhor tomonga burdi. Uning yonida ot mingan Hayzuron borardi. Tikka kelgan quyosh tig'i ostida chuqur xayolga cho'mib borayotgan Jahon bugun ovqat yegan-emaganini ham unutgandi. Hali ovqat ekan-ku, muhabbat dardiga yo'liqqan odam o'zining jahonda bor-yo'qligini ham unutib qo'yadi.

Jahon va Hayzuroning otlari hakkam-dukkam ekin ekilgan yerlardan o'tib borarkan, Farg'ona malagini taniydigan o'sha yerlik korandalarning ko'zi ularga tushdi. Ular Jahonning o'zinigina emas, qashqa otini ham, xizmatchisini ham tanishar edi. Korandalar Jahonning hurmati yuzasidan o'rinlaridan turib, unga ta'zim qilishdi. Lekin xayoli parishon qiz ularga e'tibor bermadi, odatiy tabassumini unutdi. Xayol daryosiga g'arq bo'lib borayotgan Jahonning fikrini ikkala otning baravar kishnashi bo'lib yubordi. U olisga nazar tashladi. Yo'l ustida turkmanlarniki kabi qubbali chodirlar tikib o'tirgan o'troq odamlarga ko'zi tushdi. Ilgari turkmanlar ana shunday tepasi qubbali to'garak chodir tikib o'tirishardi. Chodirlar orasida to'rt-besh ot ko'rindi. Yigitlar ikki biyani sog'ishayotgan edi. Sahroyi arablar tuya sutini ichganidek, Turkiston cho'llarida yashaydigan ko'chmanchilar ham biya sog'ib, sutini ichishardi. Jahon ularning oldiga borsa, gapga tutilib alahsib qolishdan cho'chidi-da, yo'lini boshqa tomonga burdi. Lekin Hayzuron otning jilovini chodirlar tomonga burdi. "Zirg'om to'g'risida bulardan bir surishtirib ko'rsak, shu yerlardan o'tgan bo'lsa, ular ko'rishgan bo'lsa ajab emas, daryo tomonga yursak, yo'limiz ancha qisqarmammi deyman", - dedi.

Uning bu fikri Jahonga ma'qul tushdi shekilli, u ham otning jilovini chodirlar tomonga burdi. Bularni ko'rgan bolalardan biri Jahonning qiyofasidan "bu albatta biror amirning qizi bo'lsa kerak", deb o'yлади-da, mehmonlarni kutib olish kerakligini xabar qilish uchun chodirga, otasi tomonga yugurdi.

Bolaning otasi - mo'ysafid dehqon hassasiga tayanib kelarkan, Jahonga ko'zi tushishi bilanoq uni tanidi. Bolalarini chaqirib:

"Mehmonni otidan tushiringlar", - dedi. Lekin Jahon otdan tushgisi kelmay, dehqonga minnatdorchilik bildirdi. Keyin u "qani, qariyani gapga solib ko'ring-chi", degandek Hayzuronga qaradi. Hayzuron:

- Sayidam, otdan tushing, bir oz dam olib, keyin yana yo'lga chiqarmiz, - dedi. Jahon Hayzuroning taklifini noiloj qabul qildi.

Firuz boshqa otlarni ko'rsa, kishnab, bularning gapiga xalaqit bermasin, deb ikkala otning yuganidan ushlab nariroqqa olib ketdi.

Jahon bilan Hayzuron piyoda yura boshlashgach, chol soddalik va muloyimlik bilan ularga:

- Bizning kulbai vayronamizga malikam muborak qadamlarini bir tegizib, tabarruk qilib ketsalar yaxshi bo'lardi, - deb ularni o'z chodiriga taklif qildi. Jahon uyala-uyala chodirga kirdi-da, o'zi va hamrohi uchun to'shalgan po'stakka o'tirdi.

Hayzuron so'z boshlamasdan o'g'li sopol kosada suyuq ovqat olib keldi. Ovqat biya sutidan tayyorlanganini sezgan Jahon: "Hozir ovqatga ishtaham yo'q, ko'nglim hech narsa tusamayapti", - deb uzr aytdi. Mo'ysafid bolaga qarab:

"Bo'lmasa bir kosa qimiz olib kel", - dedi. Kelgan mehmonlarga sharob o'rnida talqon, go'ja yoki hozirgi vaqtda limonad va choy berish odat bo'lganidek, ko'chmanchilar biya sutini achitib qimiz qilib qo'yar va mehmonlarga tutar edilar. Chol qimizni ko'rsatib: "Buni ichish uchun kishi och bo'lishi shart emas, suvdek bir ichimlik, issiqning hovrini ko'taradi, charchoqni ketkazadi", - dedi.

Jahon buni ham rad qilishni o'ziga ep ko'rmay, kosani qo'lga oldi. Shu fursatdan foydalanib, Hayzuron cholga qaradi:

- Bugun bizdan boshqa mehmonlar bu yerdan o'tgani yo'qmi?

- Yo'q, sizlarning poyqadamingiz yetganidan behad xursandman. Qaysi shamol Jahonoyini bu tomonlarga uchirdiki, xarob kulbamiz obod bo'ldi. Boshqa mehmonlar kelmaganda ham, Jahonning bir o'zi ming mehmonga arzigulik.

Hayzuron: "Safar qiladigan musofirlar hamma vaqt ham shu yerdan o'tib turishadimi?" - deb so'radi.

- Ha, albatta, - dedi chol, - Ushrusana, Qo'qon yoki Buxorodan kunchiqar tomonga yuradigan kishi daryodan o'tgach, albatta yo'li shu yoqqa tushadi. Farg'onagami, boshqa shaharlargami shu yerdan boradi. Ko'pincha, Hindiston, Tibet yoki Xitoydan Rum mamlakatiga ketayotgan yoki u yerlardan qaytib kelayotgan savdogarlar ham bu yerdan o'tadi.

Hayzuron Jahonga qarab fors tilida: "Zirg'omning yo'li ham shu yerdan o'tadigan bo'lsa uni shu yerda kutib turganimiz ma'qul, u yoqqa borib ovora bo'lib yurgandan ko'ra, shu yaxshi emasmi? Biz bir yo'ldan yursak, u boshqa yo'ldan kelib, o'tib ketib qolsa, bir-birimizga duch kelmay qolamiz", - dedi.

U yerdagi dehqonlar chig'atoy tili, ya'ni qadimiy turk tilida so'zlashganlari uchun Hayzuronning gapiga tushunishmadi. Jahon bu gapga javob bermadi. Lekin chehrasidan uning taklifiga rozi bo'lganday edi. Hayzuron:

- Bo'lmasa, mayli, otaxonimiz biror taom tayyorlay qolsin, xo'p deya qol, - dedi.

- Avval o'zimiz yo'q deb qo'yib, endi qay yuz bilan so'raymiz.

- Malol kelmaydigan qilib o'zim so'rayman, - dedida, Hayzuron cholga qarab chig'atoy tilida: "So'yish uchun sotadigan bironta otlaring yo'qmi?" - dedi.

- Yo'q, sayidam, biz otlarni faqat suti uchun boqamiz. Ularni nochor bo'lib, sutdan qolgandagina so'yamiz, - dedi chol.

- Mabodo biror toycha so'yish lozim bo'lib qolsa, nima qilaszilar?

- Shu yerdan o'tadigan yilqilar podasini poylab turamiz-da, tanlaganimizni sotib olamiz, - dedi chol, keyin kunchiqar tomonni ko'rsatib: - Men anchadan beri shu tarafga qarab turibman, olisdan quyuq chang ko'tariyapti, ehtimol bu yoqqa kelayotganlarning podasidir. Ular kelishi bilan bir-ikkita ot sotib olib, darrov so'yamiz. Malikamiz andak tahammul qilsalar, semiz bir ot so'yib ziyofat qilardik.

U kishining xushmuomalasi, ziyrakligi Jahonga ma'qul tushib, jilmaydi. Qizning tabassumidan o'z taklifiga rozi bo'lganligini anglagan chol o'g'illaridan biriga darrov borib, o'sha uyurning oldidan to'sib chiqishni buyurdi. Bola yugurganicha ketdi. Ota esa dasturxon tayyorlashga kirishdi, bitta qovun keltirib, Jahonning oldiga qo'ydi:

- Mana bu tilni yoradigan Buxoro qovunlaridan. Istagan vaqtlarida so'yib beramiz.

Katta amaldorlar uyida ham maqtovga arziydigan bunday qovun cholning chodiriga kelib qolganidan Jahon ajablandi. Buni sezgan chol:

- Qizlarimdan biriga xushtor bo'lib qolgan bir yigit menga olib kelgan tuhfa orasida shu qovun ham bor ekan, - dedi.

Xushtor so'zini eshitgan Jahon o'zining muhabbati dardini esladi-da, bir oh tortib cholga qaradi: - Bu qovunni atalgan kishisiga - qizingizga saqlab qo'ying.

Chol javob qaytarmoqchi bo'lib turuvdi, uzoqdan kimningdir chaqirayotganini eshitdi. Qaytib chopib kelayotgan o'g'li: "Ular podadan birorta otni ham sotishmas ekan", - dedi.

Kelayotgan yilqi podasining oyog'idan chiqayotgan changga qaragan Jahon uning oldida egarlangan ot minib kelayotgan bir kishini, uning orqasida egar-jabduqsiz o'nlab otlarni o'ynatib kelayotgan chavandozlarni ko'rdi.

Ba'zi otlarni Turkiston sahrolarida yilqi va mol boqib tirikchilik o'tkazadigan Gruziya dashtidan kelgan cho'ponlar minib olgandi.

Jahon oldinda kelayotgan otliq yigit askar kiyimida ekanini va qo'lidagi nayzaga bayroq osilganini ko'rdi, lekin u bayroqqa bitilgan ismga e'tibor bermadi. Agar o'sha ismni o'qisa bormi, butun a'zoyi badanini qaltiroq bosib ketgan bo'lardi. Chol o'sha otliq kishining yo'lini to'sib: "Bu otlardan bittasini bizga soting", - deb iltimos qildi. Otliq kishi takabburlik va qo'pollik bilan: "Yo'q, sotmaymiz", - dedi.

- Bolam, hozir bitta ot so'yish zarur bo'lib qoldi, aytgan pulingni beramiz, - yolvordi chol. Ammo u kishi bu iltimosni rad qilganicha bosh chayqadi, lekin chol "nima uchun sotmaysiz" deb yana savol berdi. "Bu uyur pulga muhtoj kishilarniki emas", - deb javob berdi otliq.

- Kim ular o'zi, axir?

- O'qishni bilmaydiganga o'xshaysiz, aks holda savol-javobga hojat qolmagan bo'lardi, - dedi-da, otliq yigit bayroqni ko'rsatdi. Bu so'zni eshitgan Jahon yalt etib bayroqqa qaradi. Arab harfi bilan yozilgan "Afshin Haydar bin Korus" so'zlarni o'qidi-yu, rangi o'chib, Hayzuronga qaradi. Dehqonning ham, Hayzuronning ham chehrasida bir xilda o'zgarish paydo bo'lgandi. Chol otliqdan: "To'g'ri aytdingiz, o'qishni bilmayman, bu bayroq kimga tegishli?" "B" deb so'radi.

- Xalifa Mu'tasimning lashkarboshisi va Ushrusana mamlakati hukmdori amir Afshin Haydar bin Korusniki.

Turkistonda bu nomni bilmaydigan birorta kishi yo'q edi. Chunki Afshin Mu'tasimning xizmatiga kirmasidan oldin Ushrusana podshosi bo'lgan. Chol hayron bo'lib qoldi. U qo'rqib ketganidan: "Eshitishimizga ko'ra, Afshin Bag'dodda turar emish", - dedi.

- To'g'ri, - javob berdi yigit, - u Bag'dodda yashaydi, lekin bir necha kun burun Ushrusanaga keldi va bizni askarlari uchun mol, qo'y sotib olishga yubordi.

- Hozir bu yilqilarni Ushrusanaga haydab boryapsizlarmi?

- Afshin Ushrusanada edi, lekin u navro'z bayramini o'tkazish uchun Farg'onaga kelishi kerak. Uning askarlari Toshkent atroflarida qo'nishgan, mana bu yilqilar o'shalarga tegishli, tushundingizmi? - dedi yigit va otiga qamchi bosib yo'lga tushdi. Otboqarlar ham uning ketidan jo'nashdi.

Chol yana surishtirishga botinmadi. Jahonni ziyofat qila olmagani uchun xijolat tortdi. Unga uzr aytish uchun so'z topolmasdi.

Jahon esa o'rmidan turib, "ikkala otni olib kel", deb xizmatchiga buyurdi va cholning yoniga yugurib borib: "Otajon, bizga qilgan g'amxo'rliklaringiz uchun juda minnatdorman, hozir zudlik bilan qaytishim zarur bo'lib qoldi, nasib bo'lsa, boshqa bir fursatda kelib, sizni ziyorat qilib ketaman", - dedi.

Chol qizning bunday xushmuomala va kamtarligidan mamnun bo'lib, malikaning qo'lini o'pdi. Jahon qo'lini tortib olarkan, otaga biror narsa berish kerak, degandek Hayzuronga qaradi-da, yonidan to'rt-besh oltin pul chiqarib, cholg'a uzatdi:

- Bolalar uchun o'yinchoq - o'q-kamon olib berasiz.- Chol tashakkur aytib pulni oldi. Jahon va Hayzuron u bilan xayrlashgach, otaga minib yo'lga tushishdi. Firuz ham ularning izidan yurdi.

Bir oz yo'l yurgach, Jahon ko'nglida g'ashlik paydo bo'lgandek bir uh tortdi-da, Hayzuronga qarab so'radi: "Endi nima deysiz? Afshin Farg'onada emish. Otamni ko'rish uchun u albatta, hovlimizga keladi".

- U otangni kelib ko'rsa, sen nimaga tashvishlanasan?..

Jahon uning gapini bo'ldi.

- Men tashvish qilayotganim yo'q, parvoyimga ham kelmaydi. Askarlari ham men uchun xavfli emas, lekin uning o'zini ko'rishga toqatim yo'q va... - dedi-da, boshidagi ro'molini tuzatib qaytadan o'rab olish bahonasi bilan gapni boshqa yoqqa burdi.

Hayzuron Jahonning xavfsirayotganini sezsa ham, o'zini bilmaslikka solib: - Aqlli, dono qizim, hech kimdan, hech narsadan qo'rqmaydi, daryo tomonga yurish niyatingdan qaytganing yo'qdir-a? - dedi.

Jahonga uning savoli qiziq tuyuldi. U yer tagidan qarab jilmayib qo'ydi. Tili bilan aytolmasa ham, butun ko'rinishi "Bo'lmasam-chi?" deyayotganday edi.

Yilqi to'dasi ko'zdan g'oyib bo'lguniga qadar Jahon bilan Hayzuron unga tikilib borishdi. Ularning otlari yo'rg'alagancha yilqilar borayotgan tomonga emas, boshqa tomonga qarab borardi.

Quyosh bota boshladi. Hayzuronga ochlik ta'sir qildi Jahon esa o'z sevgilisi bilan uchrashish shavqida hamma narsani unutgandi. U churq etmay uzoq yo'l bosdi. Ko'nglidagi shirin xayollar borgan sari ulg'ayib, ildiz otardi. Sevgilisi bilan yuzma-yuz kelishini ko'z o'ngiga keltirarkan, yuragi o'ynab, "muhabbat irodamdan ustun chiqmaganda, bunday qaltis ishga jur'at etmasdim", derdi.

Ko'p vaqtlarda muhabbat va iroda kim yengishga o'ynay-di-yu, muhabbat g'olib chiqaveradi. Ba'zan iroda muhabbatdan ustunlik qiladi, lekin bu uzoqqa cho'zilmaydi, mabodo cho'zilib ketsa, muhabbatning yuzaki va tez so'nuvchan ekanidan dalolat beradi.

Muhabbat ahli odatda tiyran aqlli, tadbirli va donishmand kishilar bo'ladi, lekin ular sevgi yo'lida faqat aqli kam kishilar qiladigan ishlarni qilib yurishadi. Boshqalar uning xatti-harakatidan hayron bo'ladi, lekin uning o'zi ulardan ko'ra ko'proq ajablanadi. Chunki aqli uning ishini nazorat qiladi, uni tanqid qiladi, uning og'ir yo'lga tushib qolganini ko'rsatadi, lekin u bunday yo'ldan qaytishni uddalay olmaydi. Chunki uning aqlli va donishmand qalbi muhabbat girdobiga qattiq o'ralgan bo'lib, ko'ngil xohishiga xilof ish qilib qo'ysa, sira bardosh berib bo'lmaydigan darajada azoblanadi, jinni bo'lib qolishi yoxud jonini taslim etib yuborishi ham hech gap bo'lmaydi. Qanchadan-qancha oshiqlar aql bilan ko'ngil o'rtasidagi nizoning qurboni bo'lishadi. Aqlli kishida sevgi paydo bo'lsa, uning irodasi bilan xohishi o'rtasida qattiq jang ketadi. Agar u nafsoniyatli, qalbi musaffo kishi bo'lsa, o'z izzat-nafsi va qalbi kuchiga suyanib, nafsi xohishiga qarshi kurashadi, mag'lubiyatga uchrashdan qo'rqmaydi.

Jahonda aql ham, iroda ham zo'r edi. Ayni vaqtda u jo'shqin qalbli, chuqur hissiyotli qiz edi. Negaki u o'z yorini chin qalbdan sevar, u bilan bir necha yildan beri hamgap bo'lgan, uning muhabbati qizning ko'nglidan mahkam joy olgan edi.

U o'z sevgilisiga vafodor, o'z ahdidan qaytmaydigan qiz edi. Afshindan cho'chishi va uni ko'rishdan nafratlanishi sevgilisiga bo'lgan vafosini yana ham kuchaytirardi.

Qiz sevgilisi bilan uchrashish uchun uning oldiga borishdan iymannadi. Ov qilgani ketyapmiz, degan gap Jahonga yaxshi bahona bo'ldi.

Jahon bilan Hayzuron chor atrofga nazar tashlab borishardi. Otlarning o'zi ularni daryo qirg'og'i tomon boshladi. Uzoqdan daryo suvi ko'zga tashlandi, qirg'oq ham ko'rindi, lekin u yerda na o'tov, na biror piyoda yoki o'tliq askar ko'rinardi.

- U yerda hech kim ko'rinmayaptimi? - so'radi Jahon otini to'xtatib Hayzurondan.

- Yo'q, ko'rinmayapti. Qirg'oqqa yaqinlashib qoldik. Qani, yuraver-chi, o'sha yergacha boraveraylik, ajab emas, bizga dalda beradigan biror belgi ko'rinsa, - dedi Hayzuron.

Ular ketidan Firuz borardi. Nihoyat qirg'oqqa yetib bir daraxt tagidagi chayla yaqinida to'xtashdi. U yerga qandaydir yo'lovchilar qo'nib, yaqindagina jo'nab ketgani sezilib turardi. Tashqarida olov hanuz o'chmagan, ovqat, meva-cheva va et qoldiqlari bor edi. Shu payt chayla egasi "bizga kelgan qo'noq bo'lsa kerak", deb ularning istiqboliga chiqdi: "Xush kelibsizlar, qani, marhamat", deb chaylaga taklif qildi. Hayzuron: "Chaylaga kirgin-da, bu yerda qo'nib o'tgan kishilar kimligini bilib chiq", deb Firuzni yuborgan edi. Firuz chaylaga borib, egasiga salom berdi va o'sha kishilarni so'radi.

- Ular musulmon askarlari ekan, tong paytida daryodan o'tib kelib, choshgohgacha bu yerda turishdi-da, tushgi ovqatlarini yeb bo'lgach, jo'nab ketishdi, - deb javob qildi chayla egasi.

- Ular qaysi tomonga ketganidan xabaringiz bo'lmadimi?

- O'ylashimcha, Farg'onaga ketishdi, ular yangi yilni o'sha yerda o'tkazishmoqchiga o'xshaydi.

Bu so'zni eshitgan Jahon: "Ular albatta Zirg'om bilan hamrohlari. U Farg'onaga borsa, to'g'ri biznikiga tushadi, bu yerga men chakki ovora bo'lib kelibman", - dedi o'zicha. "Shuning uchun darrov Farg'onaga qaytib borishim, ketib qolishmasdan u bilan uchrashishim kerak", degan fikrga keldi.

Hayzuronga qarab: "Qani, ona, otning jilovini qo'ying, ularni orqasidan qo'yib, qorong'i tushmasdan burun manzilga yetib olaylik. Hozir odamlarimiz turgan joygacha chamasi ikki chaqirim yo'l qoldi", - dedi. Ular shahar darvozasida kutib turgan odamlar tomon ot choptirib ketishdi.

Jahon mo'ljalidan kechikib qolgani uchun xizmatkorlar tashvishlanib, bir necha kishini uni qidirishga yuborishgan ekan. Ular qizni topolmay qaytib kelgandan keyin, tashvishlariga tashvish qo'shilibdi. Uning kelayotganini uzoqdan ko'rib, bo'y-basti va otning tusidan Jahonning o'zi ekanini bilishdi.

Sog'-salomat yetib kelgandan keyin ko'ngillari tinchib, qizni otdan tushirishdi, tayyorlab qo'yilgan taomni oldiga keltirib qo'yishdi. Hayzuronning taklifi bilan u go'shtdan ozgina totigan bo'ldi, ustidan shoshilib qimiz ichdi va ho'l meva tanovul qildi. Shu payt xizmatkorlardan bittasi Hayzuronning yoniga kelib qulog'iga nimalarnidir shivirlagan edi, uning rangi o'chib ketdi. Buni ko'rgan Jahon bir hodisa yuz berganini sezib, Hayzuronni chaqirdi va nima gap degandek, unga qaradi. - Akang Somon bu yerga kelib seni yo'qlatibdi-da, darrov iziga qaytib ketibdi, - dedi Hayzuron.

8 Kitoblar Olami | Sever.UZ | Uzsmart.UZ

Uzsmart.UZ
Kitoblar olami

SEVER.UZ

Ka4ka.UZ
Original Mp3 To'plami

Uzsmart.UZ
Kitoblar olami

SEVER.UZ

Ka4ka.UZ
Original Mp3 To'plami

Uzsmart.UZ
Kitoblar olami

SEVER.UZ

Ka4ka.UZ
Original Mp3 To'plami

Uzsmart.UZ
Kitoblar olami

SEVER.UZ

Ka4ka.UZ
Original Mp3 To'plami

- Hech narsa demabdimi?

- Yo'q, hech narsa aytmabdi, - dedi-da, Hayzuron tiqilib qolayozgan og'zidagi ovqatini yutishga urindi.

Jahon Hayzuronga shivirlagan xodimning tusidan tashvishlanib: "Akam dadam to'g'risida kelganga o'xshaydi, tinchlikmikin, u kishiga biror gap bo'lmadimikin?" - deb so'radi.

Hayzuron Jahonning buni darrov payqab olganidan jilla ham ajablanmadi, chunki kishilar ko'nglidagini ko'zlaridan uqib olish Jahonning odati edi. Hayzuron: "Urmuzdga[7] shukur, u kishiga hech gap bo'lgani yo'q, lekin sening kechikkaningdan bir oz xavotir olibdilar. Tezroq qaytsin, deb tayinlabdilar. Axir yangi yil kiray deb turibdi-da", - dedi.

Jahon irg'ib o'rnidan turdi-da, "hozir qaytishim kerak, ot-aravalarni tayyorlanglar", deb xizmatchilarga buyurdi. "Otam og'ir tortib qolmasalar, menga kishi yuborib o'tirmas edilar. Qani, chaqqon bo'linglar, ketdik".

Xizmatchilar ot-aravalarni allaqachon tayyorlab qo'yishgandi. Jahon bilan Hayzuron otga minib, qolgan xizmatchilar ularning ketidan hokim saroyi tomon yo'l olishdi. Jahonning fikri zikri u yerda, Zirg'omni uchratishda edi.

Hokim Saroyida

Jahon hamrohlari bilan otasining saroyiga yetib kelganda qorong'i tushgandi. Ularning bog'chasida chirog'lar porlab turibdi.

Bog'cha hokimning ziyoratiga kelgan kishilar, ular keltirgan hadyalar bilan liq to'la. Jahonlar bog'chasi xuddi bayram kunlaridagidek go'zal manzara kasb etgan. Odatda bayram kezlari ularning yuzida shod-xurramlik to'lib-toshar, tanbur-dutorlar beto'xtov chalinib turardi. Ammo bugungi manzara bo'lakcha. Tanbur-dutorlar keltirilganu, lekin hokimning og'ir betobligi tufayli ularni chalish hech kimning ko'ngliga sig'masdi. Hammaning egnida ipakli bayram kiyimlari. Odamlarning bir qismi to'p-to'p bo'lib, ba'zilar esa yakka-yakka bog'chada va hokimning qasriga chiqadigan zinapoyalarda turishardi. Biroq hammaning chehrasida g'amginlik, ular tik turgan holda bir-birlariga shivirlashardi. Bog'cha darvozasi yonida xizmatkorlar ot-eshaklarga ortilgan kiyim-kechak, xushbo'y narsalar va ho'l mevalarni tushirib olish va saroyning ichkarisiga tashish bilan ovora.

Jahonning aravasi saroy eshigiga kelib to'xtashi bilan hamma yo'lning ikki tomoniga o'tib, o'rta bo'shab qoldi. Qizni ko'rish bilan ular g'am-g'ussalarini unutishdi. Hamma Jahonni sevar, unda xayr-barakat bor deb ixlos qilardi. Aravadan tushishi bilan hammalari ovozlari barala qo'yib salom berishdi. Bu qiz otasining oldiga kirishi bilan hokimning dardi tarqab, shifo topadi, deb o'ylashardi turganlar. Jahon hurmat bilan boshini egib, to'planganlarning salomlariga javob qaytardi. Uning xushtavozeligidan salomi tabassumdek tuyulardi. Hayzuron Jahondan ilgari otidan tushib, uning yonida borardi. Odamlarning bari qizning hurmati uchun o'rinlaridan turishadi. Jahon e'zoz-ikrom bilan odamlar orasidan asta-sekin yurib, bog'chaga kirdi. U yerdan saroy yonidagi ayvonga chiqiladigan zinapoyaga ko'tarildi. U bir tomondan, Zirg'omni ko'rarmikinman degan umidda bo'lsa, ikkinchi tomondan, Afshinga ko'zim tushib qolmasa edi, degan xavotirda, odamlarga birma-bir ko'z qirini tashlab o'tardi.

Saroy ahli Jahonning yo'lga g'oyat muntazir edilar. U kelishi bilan hamma Jahonning istiqboliga chiqdi. Jahon ular orasida akasi Somonni ko'rmagach, "otamning yonida bo'lsa kerak", deb o'yladi. Saroyning mahram xodimi oldiga yetgach, undan otasining ahvolini so'radi. "Shukur, yaxshilik xudosining marhamati bilan otangiz durustlar", - dedi xodim. Jahonning ko'ngli bir oz taskin topdi, lekin u hamon tik turgan cho'rilar va xizmatkorlar orasidan yurib, otasining xonasi tomon oshiqardi. Gilam yozilgan dahlizdan o'tib, otasi yotgan xonaning eshigiga yetdi. Tezroq uni o'z ko'zi bilan ko'rish, sog'lig'ini bilib xotirjam bo'lish uchun shoshardi qiz. Eshik oldida bichilgan mamluklardan[8] maxsus bir qorovul turardi.

U Jahonni ko'rish bilan hokimning huzuriga yugurib kirdi-da, Jahonning kelganini xabar qildi, so'ng qaytib chiqib, pardani ko'tardi va Jahonning kirishi uchun ruxsat berilganini aytdi.

Jahon ov kiyimlarini va boshidagi ro'molini yechmay, lov-lov yonib turgan tashvishdan yana ham go'zallik kasb etgan yuzi va bo'ynini ochgan holda otasining yotog'i yoniga bordi. Uning ko'zlari chaqnar edi.

Hokim tetik, hali oltmishdan oshmagan kishi ekaniga qaramay, betoblikdan ancha o'zini oldirib qo'ygan, ko'kragiga tushib turgan soqoli oppoq oqargan, ko'zi ich-ichiga botib ketgan, yuzida ajinlari ko'paygan, lekin salobati sira kamaymagan edi. Intizor bo'lib yotgan paytida qizi yetib kelganini bilgan otaning ko'zlari yorishib ketdi. U obnus[9] yog'ochidan yasalgan, kunguralariga fil tishi qadalgan karavot ustida chalqancha yotardi.

Boshida kichik salla, ustida zar bilan qavilgan ipak ko'rpa, yarim belidan yuqori tomonga qimmatbaho sammuriy[10] po'stin tashlab qo'yilgan. Yengi shimarilgan bo'lib, ozib ketgan ikki qo'lini ko'rpadan chiqarib yotardi.

Jahon eshikdan ichkari kirishi bilan to'g'ri otasining karavoti yonidagi tokchaga qo'yilgan oltin ma'buda tomon borib, otashparastlar odaticha bo'ynini egib, unga topindi. Uning o'rtasida shiftga osilgan chirog'dan tashqari ma'buda oldiga ham sham yoqib qo'yilgandi. Jahon ibodatini tamom qilib bo'lgach, karavot yoniga borib tiz cho'kdi-da, otasining qo'lini o'pib, yuz-ko'zlariga surta boshladi.

Otasining holdan ketgani Jahonga ancha ta'sir qilgan bo'lsa ham, unga dalda berish uchun o'zini mahkam ushlashga harakat qilardi. Otaga chuqur muhabbat va buyuk ehtiromini ochiqdan-ochiq bayon qilib turgan qizning ko'zlari kulmasa ham, labi jilmayardi.

Otasi uni ko'rish bilan ko'ziga yosh oldi-da, beiroq kel, degandek ikki qo'lini cho'zdi. Jahon otasining bag'riga o'zini tashlashi bilan ota uni o'pib, muattar soch va bo'ynlarini hidladi. Otamni tirik ko'ramanmi-yo'qmi, deb qattiq xavfsiragan Jahon bormorning issiq nafasini, soch-soqollari tikandek botishini sezib, uning sog'ayib ketishiga umid bog'ladi. Hokim o'zini dadil tutdi, ikki tirsagiga tayanib o'rnidan turdi va yostiqqa suyanib o'tirib oldi. U qiziga qarab: "Yonimdagi ko'rpachaga o'tir", degandek ishora qildi. Jahon ko'rpachaga o'tirib: "Dada, qalaysiz?" - deb ahvolini so'radi. "Yaxshilik xudosi - mehribon Urmuzdning marhamati bilan durustman, yomonlik xudosi yaxshilik xudosidan g'olib chiqib, seni ko'rolmay qolamanmi deb ko'rqqan edim, chunki dardim zo'rayib, darmonim qurib, juda holsizlanib qolgan edim. Lekin saroyga qaytganingni eshitib, ancha sog'ayib qoldim. Qizim, bu dunyoda mening baxtim, ovunchog'im faqat sensan. Endi saroydan hech qaerga jilma, seni ko'rib tursam, ko'nglim taskin topadi", - dedi.

Bemor yotgan keksa otasining kuyib-pishib gapirganiga rahmi kelgan Jahonning ko'zidan ikki tomchi yosh to'kildi. Qizning ko'z yoshi otasiga ta'sir qilmay qolmadi. O'limidan keyin qizining taqdiri nima bo'lishini ko'z o'ngiga keltirgan otaning mehri jo'sh urib, yig'lab yubordi. O'pkasi to'lib turgan qizining hovurini pasaytirish uchun u o'z hayajonini yashirishga urinardi. Otaning ko'nglidan o'tayotgan xayollarni sezgan qiz o'zini mahkam tutib, jilmaydi va "Mehribon yaxshilik xudosi shukur, sizning sog'ayib ketishingizga aminman", - dedi-da, ma'budani ko'rsatib: "Men dardingizga shifo berib, kasalingizni daf qilishni shu sanamdan iltijo qilaman, unga yolvoraman, u albatta murodimni beradi", - dedi.

- Men kohinni[11] topib kelish uchun akang Somonni yubordim. U kelsa, hammamiz birgalikda duo qilishamiz.

Otasining duoga - ibodatga rag'bat etganini ko'rgan Jahonning tashvishlari bir oz pasaydi, ko'ngli taskin topganday bo'lib so'radi:

- Kohin shu oqshom keladimi? - Hokim og'ir bir uh tortdi: "Uni topib kel, deb akangni yubordim, lekin olib kelishiga aqlim yetmayapti. Chunki u biror ishni men buyurgandek qilib bajarib kelgan emas". Hokim shunday ta'na gapni aytganiga pushaymon qildi shekilli: "Mayli, bugun kelmasa, ertaga kelar", deb ilova qilib qo'ydi.

Otasi akasidan norozi ekanini Jahon sezdi. Buni u anchadan buyon payqab yurgan bo'lsa ham, sababini bilolmasdi.

Jahonning ziyrak va hushyorligini bilgan otasi, "qizimning ko'ngli buzilmasin", deb Somondan noroziligini undan yashirdi.

Ota-bola bir oz sukut qilib turishdi. Keyin hokim o'zini o'nqlab olib:

- Qizim, Jahon, xonangga borib kiyimlaringni kiyib, ovqatingni yegin, men ancha durustman, uyqum ham kelib qoldi, - dedi.

Jahon o'rnidan turdi:

- Dadajon, qiladigan yumushlar bo'lsa aytasangiz, bajarib, undan keyin xonamga ketardim.

- Yo'q, qizim, hech bir yumush yo'q, borib dam olgin, xudoning panohiga topshirdim. Ertalab kohin kelsa, biror yangilik eshitib qolarsan, - dedi bemor.

"Otamning, ertaga bir yangilik eshitib qolarsan, degan gaplari nimasi, qanday yangilik bo'lishi mumkin!" degan fikr Jahonni ne-ne xayollarga olib bordi, ammo u aniq bir fikrga kela olmadi. Har holda otasi Afshinni tilga olmagan qiz uchun shodlik edi. Jahon Zirg'om nomini qistirib ketadigan biror gap boshlamoqchi bo'ldi. Otasi yigitni maqtatguday bo'lsa, unga ko'ngli borligini darrov aytib qo'ya qolishni diliga tugib qo'ydi. Lekin bunday gaplarni otasi oldida gapirib odatlanmagani uchun "mayli, Zirg'omning o'zi kelganida gapiraman", deb avvalgi fikridan qaytdi-da, hokim oldidan chiqib ketadigan bo'ldi.

Hali Jahon uydan chiqqanicha yo'q edi, eshik oldidagi soqchi kirib "Somon keldi" deb xabar berdi. Uning nomini eshitgach, hokimning tusi o'zgarib, "mayli, kirsin", dedi. Somon ichkari kirdi. Uni ko'rgan kishi Jahonning akasi ekaniga sira ishonmasdi.

Somon hokimning sindlik[12] bir cho'risidan tug'ilgan bo'lib, sakkiz yoshida onadan yetim qolgandi. Shundan keyin otasi Kavkazga borib, u yerda bir cherkas qiz bilan uchrashib, yaxshi ko'rib qolgan va unga uylangan edi. Farg'onaga qaytib kelgandan keyin hokimning cherkas xotini egizak qiz tug'ib beradi. O'sha ikki qizning biri Jahon edi. Ikki qizni yosh qoldirib ona vafot etdi, bolalarining tarbiyasini ota Hayzuronga topshirdi. Qizlar husnu latofatda onalariga o'xshash barkamol edi. Xotinini nihoyatda sevgan ota qizlarini ham sevdi, boshqaga uylanishni mutlaqo istamadi. Ammo uch yoshga to'lar-to'lmas qizlarning biri yo'qolib, Jahonning tanho o'zi qoldi. Otaning butun muhabbati Jahonga o'tdi.

Qizning yo'qolishi o'lim tufayli emas, boshqa bir vajdan yuz bergan. Allaqanday bir ot kelib, uni olib qochib ketgandi. Turkistonda bir to'da o'g'rilar bo'lib, ular o'z otlarini bolalar va uy-ro'zg'or buyumlarini olib qochishga, olisda kutib turgan o'g'rilarga yetkazib berishga o'rgatishardi. O'shandan beri farg'onaliklar o'z bolalarini shu qabilda olib qochilishidan ehtiyot qilib yuradigan bo'lishgan. Hokim esa qizning yo'qolish sababini boshqacha gumon qilgan. Lekin bu gumonini hech kimga aytmaganu, o'sha vaqtdan boshlab Somondan ko'ngli qolgan.

* * *

Somon pastki iyagida bitta-yarimta ko'rinar-ko'rinmas ko'sa soqolli, yuzi yassidan kelgan yigit. Uyqudan turgan kishining ko'zidek ikki ko'zining oqiga qizil aralashgan. Bundan tashqari u g'ilay bo'lgani uchun sizga qaraganda shiftga yoki eshikka qarayapti, deb o'ylaysiz. Ko'zi hamma vaqt alang-jalang. Siz bilan so'zlashayotganda yerga qarab turadi yoki qovoqlarini chimirgancha boshqa tomonga qarab gapiradi. Bir narsadan qo'rqqandek, lablari pirillab uchib turadi. Gap boshladimi, so'zlari biri ikkinchisiga ulanib ketaveradi. Shu bilan birga, u hiylakor, aldamchi, o'zidan boshqaga hech narsani ravo ko'rmaydigan xudbin odam.

Otasi unga kirish uchun ijozat berishi bilan boshida ipak qalpoq, egnidagi butun jasadini qoplagan uzun to'ni etagiga chalishib ketgudek bo'lib chopib ichkari kirdi-da, hokim huzurida tik turgancha: "Kirshonshohga[13] bordim, lekin u yerda kohinni topmadim. Aytishlaricha, u ertaga ertalab kelarmish, nima qilay? Uyiga borib, uni topib kelaymi?" - dedi.

Hokim ensasi qotib:

- Bu yerga qaytib kelib o'tirmay, uni topib kela qolsang bo'lardi-ku, mayli, ertaga boshqa odam yuboramiz, bor, ishingni qilaver, - dedi.

Otasining Somonga qilgan muomalasidan Jahonning: "Demak, otam uni yaxshi ko'rmas ekanlar", degan gumoni yana ortdi. U ilgari bunday muomalani ko'rmagandi.

- Uning xuddi shu kechasi sizga zarurligini bilganimda, qaerdan bo'lsa ham topib kelgan bo'lardim, bo'lmasa hozir yana borib kela qolay? - dedi Somon.

Somon gapirayotganda otasi tikilib turgandi, u gapini tugatishi bilan yuzini boshqa yoqqa burdi-da: "Yo'q, kerak emas, meni o'z holimga qo'y, ozgina dam olmoqchiman", - dedi.

Somon engashib otasining ikki qo'lini o'pdi-da, yurgan yo'lida qoqilib-suqilib, chiqib ketdi. Jahon tik turganicha goh otasiga termular, goh ikki ko'ziga yosh olib, ma'buda yonidagi shamga tikilar edi. Jahon otasining lab qimirlatishidan ko'nglidagi yashirin bir simi aytmoqchi bo'layotganini payqab, karavotga o'tirdi-da, uning qo'lini ushladi. Undan sovuq ter chiqqanini, sal qaltirayotganini sezdi: "Dada, menda ishingiz bormi yoki ketaveraymi?" - deb so'radi. U yostig'ini tuzatarikan: "Qizim, ketaver..., yo'q..., tura tur..., mayli, ketaver, borib dam ol!" - dedi. Jahon tashvishlanib:

- Dada, sizga nima bo'ldi? Akam Somon aytganingizni bajarmagani uchun xafa bo'ldingizmi? U maqsadingizni yaxshi tushuna olmabdi, xolos, - dedi.

Hokim boshini bir silkib qo'ydi.

- U mening maqsadimni tushunmabdi, lekin men uning maqsadini tushundim. Hisob vaqti yaqinlashdi... - U shunday dedi-yu, yotib, uxlash uchun choyshabni ikki yelkasiga ko'tarib oldi. Endi otasi bu to'g'rida ko'p gapiraverishni istamaganini sezgan Jahon uning choyshabini to'g'riladi-da, qo'lini o'pib chiqib ketdi. U akasini o'ylaganicha o'z xonasiga bordi. Hayzuron uni uyda kutib o'tirardi. Kelishi bilan yuqoriga olib, otasining ahvolini so'radi, "Kiyim-boshlaringni almashtirib, o'rningga borib uxla", dedi. Jahon hamon tik turardi. Uning xayoli Zirg'omda ekanini payqagan Hayzuron tasalli berdi:

- Hamma joy-joyiga ketdi, bog'chada ham, ayvonda ham chirog'lar o'chirildi, Zirg'omdan hanuz darak yo'q, balki ertaga kelib qolar.

Bu gapdan qanoat hosil qilgan Jahon uning yordami bilan kiyimlarini almashtirdi, shundan keyin Hayzuron xayrlashib, chiqib ketdi. Jahon endi o'rniga yotay deb turganida bir xodima kirib: "Somon keldi, siz bilan gaplashmoqchi, huzuringizga kirishga ruxsat so'rayapti", - dedi.

Somon kelganini eshitgan Jahon xursand bo'lib ketdi, chunki otasining unga qilgan muomalasi Jahonga g'alatiroq tuyulgandi.

Somon g'amgin, xafa holda kirdi. Uning ezilganini ko'rgan Jahonning rahmi kelib, ochiq chehra bilan kutib oldi va "Dadamning muomalalaridan xafa bo'lmang, betoblikdan ko'ngillariga qil ham sig'maydi", - dedi. Somon o'gay singlisi Jahonning gapiga javob qaytarmay, bo'ynini egib ko'rpaga o'tirdi. Uning yuzlaridan quyilayotgan yoshni ko'rgan Jahon ta'sirlandi. Qizning odamiylik mehri aqli va sezgirligidan ustun kelib: "Aka, nega yig'layapsiz?" - deb so'radi.

Somon boshini ko'tarib, bo'g'iq ovozi bilan dedi:

- Mendan so'rab nima qilasan, voqeani o'z ko'zing bilan ko'rib, qulog'ing bilan eshitding-ku, axir!

- Dadam sizga nima degan bo'lsalar, yomon niyat bilan emas, kasalliklari tufayli dedilar. Sizni yaxshi ko'radilar, sizdan bo'lak o'g'illari yo'q, axir u kishining nomi sizda qoladi va siz...

Somon uning so'zini bo'ldi:

- Dadam, ehtimol, meni yaxshi ko'rarlar, lekin o'zim baxtsizman. U kishining xizmatlarida jonimni fido qilaman. O'zlari kohinni aytib kelishni menga buyurganlari yo'q edi, lekin "bir kishi bo'lsa, kohinni topib kelardi", deganlarini eshitib, "men bora qolay" deb o'zim ketgan edim. Qachon bo'lsa, menga teskari qaraganlari-qaragan, mendan norozi bo'lib ketmasalar, degan tashvishdaman.

- Dadam, sizdan rozilar yoki albatta rozi bo'ladilar, xotirjam bo'lavering, - tasalli berdi Jahon.

- Sen meni hurmat qilishingni va dadamni mendan rozi qilish harakatida ekaningni yaxshi bilaman. Lekin u kishining ko'ngillarini boshqalar buzyapti, o'zlari oq ko'ngil bo'lganlari uchun, kim nima desa, ishonaveradilar, - dedi-yu, yana Jahonga malol kelmasin deb, o'rnidan turib, chiqib ketmoqchi bo'ldi. Jahon uni to'xtatib: "Aka, orabuzar, ig'vogar deb kimlarni aytmoqchisiz?" - dedi.

- Din nomidan aqlimizni ham, dillarimizni ham, mollarimizni ham asir qilganlarni aytmoqchiman, - dedi Somon.

Gapidan u ibodatxonada xodimlari - kohin va so'filarni aytmoqchi bo'lganini Jahon payqadi-da, unga: "Ha, tushundim, "hali kohinni topmadim" deb jo'rttaga yolg'iz qaytib kelganingiz ham shuning uchun ekan-da", - dedi.

Somon yo'talib oldi-da: "Ataylab qilganim yo'q, rostdan ham uni ibodatxonada topmadim, lekin boshqa yerga borib, qidirib ham o'tirmadim, chunki ularning nomuborak qadami uyimizga yetsa, biror yaramas ish chiqarmay ketmaydi", - dedi.

Jahon uning gapini bo'ldi:

- Bu fikringizga qo'shilmayman, chunki kohinlar biz uchun ibodat qilishadi, ular biz uchun baraka, boshimizga tushgan har bir falokatni ularning yordami bilan daf qilamiz. Bundan tashqari otamiz ularga ixlos qo'yganlar, u kishiga zid ish qilishimiz durust bo'lmaydi, albatta.

- Ularning ichida ba'zi durust odamlar ham borligini inkor qilmaymiz, - dedi Somon, - lekin ba'zilari borki, o'lguday tamagir. Hamma narsaga chovut solaverishadi. Ey, qo'ysang-chi, hozir ular to'g'risida gapirishning nima keragi bor. Menga eng keragi otamning mendan ko'ngillari qolmasligi.

- Bu yog'ini menga qo'yib bering-da, bermalol borib uxlang, - dedi Jahon.

Somon boshini egib, g'amgin chiqib ketdi. Ammo Jahon o'rniga cho'zildi-yu, kechani xayol dengiziga g'arq bo'lgan mija qoqmay o'tkazdi.

Zirg'om Bilan Jahon

Jahon bugun barvaqt uyg'ondi-da, guldor atlas peshmatini yopinib, otasi huzuriga bordi. Otasi o'z karavotida o'tirgandi. Uning ahvoli kechagiga qaraganda birmuncha durust edi. Jahon shodlanib: "Dada, tuzukmisiz?" deb so'radi.

- Yaxshilik xudosiga ming qatla shukurki, bir oz durustman, bu kecha tinch uxladim. Hozir ancha bardamman. Afshin Farg'onaga kelgan, kelmaganidan xabaring bo'lmadimi? U bayram munosabati bilan keladigan edi.

Jahon Afshin nomini eshitishi bilan seskanib tushdida: "Bilmadim, ehtimol, kelgandiru, lekin biz tomonda ko'ringani yo'q", - dedi.

- Biror kishi uni surishtirib kelsamikin?

- Undan xabar topib kelsin desangiz, albatta odam yuboramiz. Lekin Farg'onaga kelgan bo'lsa, taklifimizni kutib o'tirmay, o'zi biznikiga kelgan bo'lardi.

- To'g'ri aytding, qizim, akang kohinni chaqirib kelishga ketdimi?

- Uni qidirib saharlab chiqib ketgan edilar. Kecha kechasi uni topib kelolmaganim uchun dadam mendan ranjidilar, deb ko'p o'ksindilar.

- Unday bo'lsa yaxshi, qaytib kelib qolar, - dedi chol. So'ng iltimos qildi: - O'z qo'ling bilan menga suv ber, qizim.

Jahon sevinganicha chiqib ketdi, bir piyola suv olib kelib dadasiga uzatdi. Dadasi suvni ichib bo'lar-bo'lmas eshikdagi soqchi kirib: "Iroqdan kelgan bir mehmon yigit huzuringizga kirishga ruxsat so'rayapti", - dedi.

- Bu mehmon albatta Afshin bo'lishi kerak, - dedi hokim hayajon ichida va o'z odatiga xilof ravishda mehmonning kimligini surishtirib o'tirmay, "Kiraversin!" dedi. Jahon shu paytda bu yerda bo'lganidan afsuslandi. Qani endi devor tars yorilsa-yu, bu yerdan chiqib keta qolsa, lekin dadasini o'ylab, tishini tishiga qo'ydi. Jahon ichidan zil ketsa ham, harakatidan sezdirib qo'ymaslik uchun o'zini dadil tutar, bardosh berib o'tirardi.

Eshik soqchisi pardani ko'tardi-yu, mehmon ichkari kirdi. Uni ko'rgan Jahonning yuragi duk-duk urib, birdan gulday ochilib ketdi, chehrasidagi avvalgi g'am-qayg'udan asar qolmadi. Kelgan mehmon Afshin emas, Zirg'om edi. Uni ko'rish bilan hokim tabassum qilib, dedi: "Xush kelibsan, o'g'lim Zirg'om, men do'stimiz Afshin keldimikin deb o'ylagandim. Sen Iroqdan kelyapsanmi?"

- Balli, sayidim, Iroqdan kelyapman, - dedi Zirg'om.

- Afshin ham sen bilan keldimi?

- Yo'q, u men bilan kelgani yo'q, ammo Iroqdan chiqayotgan kunim uning ham Ushrusanaga kelish niyati bor deb eshitgan edim.

Kelgan bo'lsa ham ajab emas.

Zirg'om o'ttiz yoshlar chamasidagi, xushbichim, xushfe'l, o'rta bo'yli, to'ladan kelgan, yelkalari va manglayi keng, kulcha yuzli yigit edi. Uning ko'zlarida botirlik, saxovat va rostgo'ylik barq urib turardi. Yigit boshidagi qirmizi qalpog'i ustidan qora salla o'rab olgandi. Egniga havo rang kamzul kiygan, uning ustidan oltin dastali qilich taqilgan. Arg'uvoni ipakdan tikilgan shim, kamzuli ustidan qora chakmon kiygan. Qaddi-qomatidan zo'r pahlavonlarga o'xshab ketardi. Bir yerda tikka turgan bo'lsa, uni o'rnidan siljitib bo'lmaydigan tog' deb faraz qilasiz.

Zirg'om hokimning huzuriga kirar ekan, u yerda Jahonni ham uchratishi xayoliga kelmagandi. Jahon qanchalik hayajonlangan bo'lsa, Zirg'om ham shunchalik o'zini yo'qotib, qizga nima deyishini bilmay qoldi.

Ko'zi Zirg'omga tushishi bilan Jahon hissiyotlarini qanday yashirishni bilmay qoldi. U yuragining duk-duk urayotganini, vujudidagi titratmani bir amallab yashirsa ham, chehrasida va ko'zlarida namoyon bo'lgan zo'r xursandlik belgilarini yashirishga sira chora topolmasdi. U otasining dardini ham unutilib qo'ydi. Uning butun fikr-yodi sevgilisiga otasi qiladigan muomala bilan

band. Otasi Zirg'omni muborakbod qilayotganini ko'rib, Jahon shodlanib ketdi. U ma'buda yonidagi ustunga suyanib turar, ma'buda ustidagi changni artish bilan butun vujudini qamrab olgan hayajonni yashirmoqchi bo'lardi. U Zirg'omdan yuzini bekitmadi, zotan, farg'onalik ayollar o'sha vaqtlarda paranji-chimmat yopinishmasdi, Jahon ham yuzini to'sishni o'ziga or deb bilardi.

O'z sevgilisi bilan tasodifan uchrashib qolgan Zirg'omning qanchalik shodlanganini asti so'ramang. U hokimga salom berib, engashib ikki qo'lini o'pdi. Bu bilan hayajonini birmuncha yashirishga muvaffaq bo'ldi.

Hokimning amri bilan Zirg'om bir ko'rpachaga, Jahon ikkinchi ko'rpachaga o'tirishdi. Hokimning hol-ahvol so'rab bergan savollariga javob qilganidan keyin u: "Bayram bilan sizni hammadan avval muborakbod qilaman deb shoshilib kelgandim, betob ekaningizdan bexabar ekanman. Tezroq tuzalib, ko'rmagandek bo'lib keting", - dedi.

- Bugun ertalabdan beri yaxshiman, seni ko'rib shodligim yana ziyoda bo'ldi. Seni qanchalik sevimimni o'zing yaxshi bilasan. Zirg'om unga tashakkur aytib, engashib qulluq qildi. Hokimning mehribonchiligidan u xushnud bo'ldi, lekin Jahonning shodligi oldida uning xushnudligi hech narsa emasdi. Jahon sevinganidan yuragi duk-duk urar, dadasining gaplarini jon qulog'i bilan tinglardi. Zirg'om hokimga minnatdorchilik bildirdi:

- Janob hokimning iltifotlaridan benihoya minnatdorman. Tarbiyangizda bo'lgan chog'imdayoq lutfu marhamatlaringizdan boshim ko'kka yetgan edi.

Zirg'omning maqtovlaridan xijolat tortgan hokim: "Sen to'g'ri Iroqdan kelyapsanmi?" deb so'radi.

- Balli, janob hokim, Farg'onaga kecha kechqurun yetib keldim.

- Iroqda odamlarning ahvoli qalay?

- Hammaning o'ziga yarasha bir tashvishi bor, hamma bir-biridan, hatto do'stlaridan ham xavfsiraydi, o'zini ehtiyot qilmoqchi bo'ladi, boshqa millat askarlaridan yordam istaydi. Ammo shu kunlarda peshqadamlik turk askarlari qo'lga o'tib boryapti, - javob berdi Zirg'om.

- Yangi xalifa Mu'tasim[14] o'z xalifaligini mustahkamlash uchun turk tog'laridan yordam so'raganidan, ular shu jumladan Ushrusana hokimi Afshin ham, sen ham unga yordam ko'rsatganlaringdan xabarim bor, - dedi hokim.

Hokim Afshin qatori o'z nomini tilga olganidan to'lqinlanib ketgan Zirg'om bunday dedi:

- Xalifalikni himoya qilishda Afshinning xizmatlari katta, men esa hali biror arziguli ish qilganim yo'q.

Hokim uning so'zini bo'ldi:

- Botirlik, saxovating seni yaqinda baland martabalarga erishtiradi. Zo'r qahramonliklar ko'rsatganing uchun xalifaning askarlari o'rtasida ancha-muncha obro' qozonibsan.

Zirg'om quvonib ketdi:

- Siz janob hokimning marhamatlari bilan kamina soqchilar boshlig'i bo'ldim.

- Xalifa soqchilarining boshlig'i bo'ldim degin? - hokim so'radi.

- Balli, janob hokim, shunday...

Hokimning chehrasida shodlik alomati ko'rindi va Zirg'omning shitob bilan yuqori martabaga ko'tarila boshlagani haqidagi suhbatga Jahonni ham aralastirmoqchi bo'lib unga qaradi. Jahon esa Zirg'omga tikilganicha, uning gaplarini zavq bilan tinglardi. Agar hokim shu paytda uning ko'ksiga quloq solib ko'rsa bormi, yuragining qattiq urayotganini albatta eshitgan bo'lardi. Jahon otasiga bir qaradi-da, boshini egdi. Uning javdirab turgan ko'zlaridagi ma'noni Zirg'om payqab turgan bo'lsa ham, hokim tushunmadi.

Hokim yana avvalgi so'zini davom ettirdi:

- Demak, hozir Iroqda turk askarlaridan ancha bor, degin.

- Ha, yigirma mingdan ham ortiq bo'lsa kerak, ularning orasida Farg'ona amirlarining farzandlari - axshidlar va boshqalar ham bor, - dedi Zirg'om.

Hokim mulohazasini aytdi:

- O'ylashimcha, xalifaning onasi turk bo'lgani uchun askarlikka ularni ko'proq olishga uringan.

- Ehtimol, bu ham sabablardan biridir, - dedi Zirg'om, - lekin asosiy sababi o'zingizga ma'lumki, musulmonlar davlati aslida arablardan kelib chiqqan. Mamlakatlarni zabt etish uchun boshlangan yurishlar paytida hamma askarlar arablardan bo'lgan. Ular bir qancha mamlakatlarni zabt etib, o'z davlatlarini tuzishgan Amaviylar davrida ham ko'pchilik askar arablardan edi. Keyin eronliklar abbosiyarga yordam berib, Abbosiy davlatini tashkil etishda o'z hissalarini qo'shishdi. Shuning uchun eronliklarning ishi oldinga bosib, arablarning ishi ketiga ketdi. Sobiq xalifa Ma'mun[15] davrigacha eronliklarning ishi rivoj topdi. Davlat arboblari ham ulardan bo'ldi, aytganlari aytganu, deganlari degan bo'lib qoldi. Islom dini paydo bo'lgan davrdan boshlaboq hokimiyatni Eron shohligiga qaytarib olish uchun ular qilib kelayotgan xatti-harakatlar sizga sir emasdir albatta, janob hokim. Hokimning chuqur xo'rsinshidan fors davlatining qo'ldan ketgani uchun qayg'urayotganini Zirg'om sezsa ham, o'zini bilmaslikka solib, gapini davom ettirdi:

- Xalifalik Mu'tasim qo'lga o'tgach, u eronliklardan cho'chidi, xususan, ular akasi Aminni[16] o'ldirib, xalifalikni uning o'gay ukasiga - fors ayolidan tug'ilgan Ma'munga olib berishganda, Mu'tasimning tashvishi kuchaygan edi. Chunki Ma'mun vafotidan keyin xalifalik meros tarzida eronliklarga o'tishi lozimligini u yaxshi bilardi. Shuning uchun Mu'tasim ham shahar sharoitiga uncha ko'nikmagan, bardoshli bir millatdan askar to'plab, forslarga qarshi kuch yig'ish taraddudiga tushdi. Uning bu rejasiga turklar mos kelgani uchun ularni askarlikka safarbar qila boshladi.

- Turk askarlari Bag'dodning o'zida istiqomat qilishadimi? - so'radi hokim Zirg'omdan.

- Ular yaqin fursatgacha Bag'dodda yashab turishuvdi, lekin bag'dodliklar bilan oralarida kelishmovchilik yuz bergani, ko'chalarda ularga ozor berishlar, ba'zan o'ldirishlar sodir bo'lganligi tufayli Mu'tasim ularning o'zlariga alohida shahar qurib berdi va unga Surra Man rao[17] deb nom qo'ydi. U yerda ko'chalar ochtirdi, har bir oilani alohida joy bilan ta'minladi, turli hunar egalari uchun alohida rasta va savdo do'konlari ajratib berdi. Bundan tashqari, u yerda ko'plab qasrlar, imoratlar qurilib, suv chiqarildi. Markaz Bag'doddan Somurroga ko'chibdi degan ovoza xalq orasida tarqalib, savdogarlar xo'jalik anjomlari bilan, boshqa xalq iste'mol mollari bilan bu yerga kela boshladi, shahar ancha obod bo'lib ketdi.

Bunday siyosat va tadbirdan ajablangan hokim so'radi:

- Ha, ha, demak, u yer juda katta shahar bo'lib ketdi degin-a, turklar o'z dinida qoldimi yoki musulmon diniga kirishdimi?

- Ulardan ko'pchiligi zardushtlik dinida ekanligi janoblariga ma'lum, lekin hozir ular islomni qabul qilishgan. Askarlarning kuch-qudratini kamaytirmaslik uchun xalifa ko'rgan g'alati tadbirlardan yana biri - ularni shahar aholisidan chetlatib, yerli ayollarga

uylanishni man qilgani va Turkistondan turk ayollarini keltirib, shularga uylantirish harakatida ekanidir. Xalifa cho'ri ayollar sotib olish uchun Farg'onaga ancha odam yubordi. Shu vaziyatdan foydalanib, men ham ular bilan birga keldim.

Hokim: "O'g'lim, kelganingdan juda quvondim, boshim osmonga yetdi. Bayram oldidan seni ko'rishni yaxshilik xudosi o'zi muyassar qildi", - dedi-da, rangi o'zgarib ketdi va yuzlarida xafalik alomatlari paydo bo'ldi. Yig'lab yubormaslik va hayajonini yashirish uchun u yo'taldi, mo'ylovini, yuz-ko'zini silab qo'ydi. Shu orada Jahon va Zirg'om bir-birlari bilan ohista ko'z urishtirib olishdi.

Jahon otasining Zirg'omga qilayotgan shirin muomalasidan sevinayotgan bo'lsa ham, hokimning umidsizlanishidan bir oz tashvishga tushib qoldi. Otasining Zirg'omga bu xayrixohligi mangu bo'lishini istardi u. Zirg'om o'zining umr yo'ldoshi bo'lishiga otasi qarshilik qilmasligiga ham Jahon to'la ishongandi va qulay payt keldi deguncha shu gapni unga aytishni ko'ngliga tugib qo'ygandi.

Zirg'omni gapga solish uchun hokim:

- Onang qalay? - deb so'radi.

- Xudoga shukur, juda yaxshilar, hamisha janobingizni va bizga qilgan marhamatlaringizni eslab turadilar. Sayida Jahonni tillaridan qo'yamaydilar, u kishiga ixloslari juda baland.

Zirg'om bilan gaplashishga mavrid kutib turgan Jahon:- Bechora Oftob xola, u kishini onamdek yaxshi ko'raman, u kishidek qalbi pok ayolni uchratmaganman. Oftob xola mening ovunchog'im edilar, - dedi.

Hokim bir narsadan cho'chigandek, birdan joyidan qo'zg'aldi-da: "Somon qaerda? Kohinga bordimi? Darrov oldimga chaqirib kelinglar. Somonga inonib bo'lmaydi", - dedi. Keyin boshini shunday sarak-sarak qildiki, bundan allaqancha ma'no anglashilardi.

Zirg'om irg'ib o'rnidan turib: "Kohinni men chaqirib kela qolay, u kishini taniyman, uylarini ham ko'rganman",- dedi. Hokim e'tiroz bildirdi:

- Yo'q, ovora bo'lma, qasrimizda nima ko'p - xizmatchi ko'p. Somonning o'zi, men borib kelaman demaganda, ulardan bittasini allaqachon yuborgan bo'lardim.

- Otamning buyruqlarini o'zim bajarib kelaman, deb Somon juda yaxshi ish qilgan, agar janoblari ruxsat bersalar, hali ham bo'lsa men borib kela qolay, - dedi Zirg'om qo'zg'alib. Hokim uning so'zini bo'ldi:

- Yo'q, sen borma.

- Bo'lmasa, men sodiq xizmatchimni, uzr, o'rtog'imni yubora qolay. U har nima qilib bo'lsa ham buyurgan ishimi ko'ngildagidek bajarib keladigan kishi, - dedi Zirg'om va tashqari chiqib:

- Vardon! - deb chaqirdi. Qirg'oshlar chamasida, yurish-turishi chaqqon, siyrak soqolli bir kishi hokim oldiga yugurib kirdi.

Uning burni, butun qiyofasi armani ekanini bildirib turardi. U yaqinida Somurroda Zirg'omning xizmatiga kirib, oradan sal fursat o'tmasdanoq o'zining fasohati, tirishqoqligi tufayli unga yoqib qolgandi. Zirg'om u bilan o'z do'stidek muomala qilardi.

Uning boshida yumaloq salla, egnida kalta shim va qo'y terisidan tikilgan po'stin. Zirg'omning oldiga kelishi bilan, Zirg'om undan:

- Kecha kechqurun bir otashxona yonidan o'tgandik, tepasida chirog'lar yonib turgan va bayroqlar osilgan edi. O'sha yerni topib bora olasanmi? - deb so'radi.

- Ha, albatta, topib boraman, - dedi Vardon.

Zirg'om:

- Unday bo'lsa o'sha yerga borib, kohinni izlab topasan-da, unga "Hokim sizni so'rayaptilar, hozir borar ekansiz", deb aytasan, keyin o'zing bilan birga olib kelasan, - dedi. Xizmatkor:

- Xo'p bo'ladi, - deb chiqib ketdi.

Jahon esa Zirg'om bilan so'zlashish, azaliy muhabbat bahsiga ko'chishga oshiqardi. Ancha vaqtlik hijrondan keyin o'z sevgilisi visoliga yetishgan oshiq gaplashgan bilan gapi tamom bo'lmasligi tabiiy. Jahonning ko'nglida ham Zirg'omga asrab qo'ygan gaplari qanchadan-qancha. Shunday ekan, u bilan suhbatlashishga oshiqsa, buning sira ham ajablanadigan joyi yo'q.

Zirg'omning ehtirosi ham Jahonnikidan kam emasdi. Qay yo'l bilan shu ulug' orzusiga yetish mumkinligi ustida boshi qotib turgan bir paytda, hokim Jahonni chaqirib:

- Xizmatchi Mehtarga ayt, Zirg'omni qasrga joylab, hamma zarur narsani muhayyo qilib, keyin mening huzurimga kelsin, kohin kelguncha u bilan gaplashib oladigan ozgina gapim bor, - dedi.

Jahon otasining buyrug'ini bajarish uchun chiqib ketayotganda Zirg'om undan burunroq u o'tadigan maxsus zalga chiqib turdi.

Vardon hokim saroyidan chiqib ketayotganda bayram libosidagi juda ko'p kishilar saroy eshigi oldida tuhfalar ko'tarib turganini ko'rdi. Ular hokim huzuriga kirish uchun ruxsat kutib turishgandi. Vardonning chiqib ketayotganini ko'rib, nega shoshilayotganini so'ray boshlashdi. Ba'zilar undan hokimning kayfiyatini so'radi. Lekin Vardon ularga javob qaytarmay, yugurganicha ko'chaga chiqdi. Ko'cha esa bayram taraddudida, qo'llarida ho'l meva va qant-qurs ko'targan, bir-birlarini muborakbod qilishayotgan

kishilar bilan gavjum edi. Vardon bularning hech biriga alahsimay, yo'lida davom etib, otashxonaga yaqinlashdi. Uning qo'rg'oni tepasida bayroqlar hilpirar, atrofida esa otashxonaga xizmatchilari yashaydigan o'nlab hujralar ko'zga tashlanardi. Otashxonaning

anvoyi gullar bilan bezatilgan eshigi oldida liq-liq odam. Vardon o'zini bu yerda ziyoratga kelgan otashparast qilib ko'rsatib, to'g'ri otashxonaga hovlisiga kiradi. Hovli sahniga boshdan-oyoq ipakli matolar to'shalgan, tevarak-atrofdan ravoqlar bo'lib, ular zarrin pardalar bilan o'ralgan, ba'zilar esa qimmatbaho toshlar bilan bezatilgandi.

Vardon hovlidan yurib, ibodat qilinadigan joyga yetib bordi. Ibadatxonaga to'rt burchak bo'lib, o'rtasida yopiq bir bino, bu binoning ichida esa eshik o'rnida ochiq joyi bo'lib, unga besh zina bilan chiqilardi. Hovli devorining atrofi cho'nqirlik, unda olov yondirilib,

xushbo'y giyohlar tutatib qo'yilgan. Uning tutuni tevarak-tarofga yoyilmoqda. Qubbaning burchaklaridagi yuzlab o'tdonlardan qo'rg'on tepasiga tutun ko'tarilib turardi. Hovlining ba'zi bir tomonlarida doira shaklidagi idishlar og'zidan alanga ko'tarilmoqda. Ibadatxonaga tevaragida tizilgan kishilar ba'zisi o'tirgan, ba'zisi esa tik turgan holda o'tga topinishar, ibodat qishilardi.

To'rt tik turgan bir kishini ko'rgan Vardon kohin shu bo'lsa kerak, deb yoniga borayotganda boshiga uzun uchli qalpoq kiygan kishi yo'lini to'sdi. U kishini ibodatxonaga xizmatchilaridan biri, deb tushundi Vardon. Unga qarab: "Menga janob kohin kerak edi, o'sha yuqorida turgan kishi qohin emasmilar?" - deb so'radi. Xizmatchi: "Yo'q, u emas, kohin hozir bandlar", - dedi.

- O'zlari qaerdalar? - so'radi Vardon.

- Nima ishing bor edi? Ibadat qilmoqchi bo'lsang, yoki tabarruk o'tdan olmoqchi bo'lsang, mana bu o'tdonda o't, borib topinaver! - dedi xizmatchi...

- Yo'q, kohinning o'zlarida ishim bor edi. Shundan keyin xizmatchi teskari burilib:

- O'zlari qaerdalar? - so'radi Vardon.

- Nima ishing bor edi? Ibadat qilmoqchi bo'lsang, yoki tabarruk o'tdan olmoqchi bo'lsang, mana bu o'tdonda o't, borib topinaver! - dedi xizmatchi...

- Yo'q, kohinning o'zlarida ishim bor edi. Shundan keyin xizmatchi teskari burilib:

- Ibodat tamom bo'lgandan so'ngina u kishini uchratish mumkin, - dedi.

Vardon uni to'xtatdi:

- Xafa bo'lmang, janob, men musofirman. Kecha Qo'qondan keldim, eshitishimcha, sizlar musofirlarni hurmatlar ekansizlar.

Xizmatchi xijolat tortib unga qaradi:

- Sen ibodatga yoki o't olishga kelmaganmisan? Mana, oldingda muqaddas olov yonib turibdi. Istaganingcha olaver.

Vardon yana:

- Yo'g'-e, siz qanday odamsiz, axir men kohinning o'zlari kerak deyaipmanu, sizga, - dedi.

Xizmatchi unga yaqin kelib, qulog'iga shivirladi:

- Kohin mana bu o'ng tomondagi hujrada ulug' zotlar bilan xos suhbatdalar. U kishining chiqishlarini kutib tur, bo'lmasa, bilganingni qil.

Vardon cho'ntagidan bir necha tanga pul chiqarib, tabassum ila unga uzatdi-da:

- Ruxsat bersangiz, men shu hujraga yaqinroq borib, janob kohindan tavajjuh olsam, keyin hujra yonida ibodat qilsam? - dedi.

Xizmatchi pullarni oldi-da:

- Xo'p, mayli, ammo ehtiyot bo'l, yana biron payqab qolmasan, - dedi.

Vardon "albatta" dedi-yu, kohinning oldiga kirish va unga hokimning buyrug'ini yetkazishni mo'l, hujra tomon yugurdi. Eshikka yaqinlasharkan, ko'zi kohinga va uning yonidagi kiyim-boshi shay ikki kishiga tushdi. Ulardan bittasi Afshin ekanini bildi, ammo ikkinchisini ko'rarkan, qo'rqanidan butun vujudi titrab ketdi. Chunki u Bobak al-Xurramiyning[18] muovini, Vardon uchun xatarli odam bo'lgan Isbehbaz edi.

Vardon o'zicha: "Bu Armaniston - Ardabildan nima uchun bu yerga keldi ekan? Axir, u yer bilan Farg'onaning orasi juda olis yo'l-ku?" dedi-da, qanoatlanarli javob topolmagach, ibodat va duo qilgan bo'lib, joyida qimirlamay turdi. Majusiylarning o'tga topinadigan xonasida musulmon askarlarining qo'mondoni Afshin bilan musulmonlarning eng ashaddiy dushmani bo'lgan majusiy - Bobak al-Xurramiyning noibi o'rtasidagi bu maxfiy suhbatning asl sababini bila olmay hayratga tushdi.

U o'zgina turib, hujra orqasidagi yo'lakka o'tadigan ochiq yo'lga chiqdi. U yerda hujra ichidagi odamlar ko'rinadigan, lekin bu yerdagi odam hujradagilarga ko'rinmaydigan bitta darcha bor edi. O'sha darchadan ichkaridagilarni sinchiklab ko'zdan kechirdi: ular ipak gilam ustida o'tirishardi, kohin qalpoq va arg'uvon tusli uzun chopon kiygan. Afshin esa qalpoq ustidan salla o'rgan, ammo Isbehbaz sallasiz, qalpoqda edi. Vardon Afshinning Abbosiyalar belgisi bo'lgan qora to'n kiyib, ko'pincha Somurodagi masjidida namoz o'qib yurishini ko'rgandi. Ammo bu yerda uning bayramda majusiylar kiyadigan arg'uvoniy chopon kiyganidan va otashxonada o'tga topinadigan kishilar bilan hamsuhbatligidan ajablandi. Isbehbazning esa musulmon bo'lmagani sababli o'tga topinishi uni ajablantirmadi.

Vardon ularning gaplariga quloq solsa, kohin: "Yaxshilik xudosining yordami bilan biz albatta yengamiz, lekin sabr qilish kerak", derdi. Isbehbaz esa: "Biz sabrli kishilarmiz. Lekin sabr etishimiz uzoqqa cho'zilmaydi, basharti..." dedi-yu, birdan jim bo'ldi.

Afshin: "Uzoqqa cho'zilsa ham, sabr qilish foydali, lekin birodaringiz[19] mening to'g'rimda o'sha eski fikrida qolishi kerak", - dedi Isbehbaz: "U sizning to'g'ringizdagi fikrini o'zgartirgani yo'q, lekin siz o'zlarini musulmon yoki arab deb atayotgan o'sha yahudiylarga ko'p yaqinlik qilayotganingizni ko'rib, shu ulug' ayyom kunida siz bilan ko'rishib kohin huzurida va'dangizni eslatib qo'ymoq uchun yubordi meni", - dedi.

Afshin kuldi:

- Ehtimol, u kishi meni bir necha yil muqaddam, shu yerda, Tabariston hokimi Moziyor ham bo'lgan vaqtda qilgan shartimizni unutdi deb o'ylayotgandir. Yo'q, mana kohin hazratlari guvohlar, men ahdimga sodiqman.

Kohin, to'g'ri, degandek bosh irg'adi. Afshin so'zini davom ettirib:

- Mana shu otashxona guvohimizdir. Men qattiq kirishib, mablag' to'playapman. Shuni do'stim Bobakka aytib qo'ying. Xoh urush, xoh tinchlik yo'lida tashlagan har bir qadamim evaziga Mu'tasimdan albatta biror mablag' undirib, uni Ushrusanadagi xazinamizga yuborib turibman. Moziyor ham o'z va'dasida turibdi. U kishi alohida sabablarga ko'ra bu yil biz bilan kela olmadi. Va'dada qattiq turishimga undab, menga xat yozdi. Biz harakatga kirishuvimiz bilan o'zi butun Tabariston xalqi bilan biz tomonda turib harakat qilishga va'da beryapti. U bu davlatdan qutulish va forslar hokimiyatini qayta tiklash yo'lida bizdan ko'ra ham qattiq harakat qilmoqda, - dedi.

- Sizning to'g'ringizda sayidimizning fikri xuddi shunday, lekin siz yahudiylardek uzoq vaqt ularning hukmiga bo'ysundingiz, hatto necha marta biz bilan jang qilishga otlandingiz, - dedi Isbehbaz.

Afshin kulib, bosh silkidi:

- Ajabo, menday odam haqida shu xayollarga borildimi hali? Mening niyatim do'stim Bobakka shunchalik qorong'imi? Men unga qarshi urushganimda bu yoqdagilardan maqsadimni yashirish uchun qilganimni u bilmaydimi? Fursat keldi degancha niyatimni amalga oshirmay qo'ymayman. Orzuga erishmoq uchun hammamiz bir yoqadan bosh chiqarishimiz kerakki, unday orzuga na Abomuslim Xurosoniy[20], na Ja'far Barmakiy[21] va na Fazl binni Sahl[22] erisha olmagan. Ular shoshilib qolib, rejalarini buzib qo'yishdi, ammo biz sabr qilib, orzumizga albatta erishamiz.

Kohin Isbehbazga qarab gapga aralashdi:

- Shohning fikri to'g'ri: u ko'pni ko'rgan kishi. Sen, o'g'lim, Bobakka borib ayt, sabr qilsin, yaxshilik xudosi bizning jilovimizda ekaniga ishonaversin. Muzaffariyat kunlari yaqinlashganini tushimda ko'rib yuribman.

Vardon bularning gaplashayotgan gaplarini eshitib, hang-mang bo'lib qoldi. Demak, xalifaning bosh qo'mondoni majusiy ekan, u payt poylab davlatni ag'darish uchun musulmonlarning dushmanlari bilan til biriktirib yurgan ekan-da. Payti kelganda ish beradigan bu sirni bilib olganidan Vardon g'oyat mamnun bo'ldi.

Shundan keyin u kohin ketishga o'tlanayotganini, Afshin va uning sherigi ham qo'zg'alayotganini, kishilar tanib qolmasin uchun yuzlarini ro'mol bilan yashirganliklarini ko'rdi-da, bekinib turgan joyidan chiqib, kohinning yo'lini to'sish uchun ibodatxona sahniga bordi.

Kishilar ibodat bilan ovora edi. Ibodatxona xizmatchisi: "Kohin chiqyaptilar", deyishi bilan hamma uni ko'rish uchun tayyorlandi. Vardon ham ular orasida turib, nima qilishsa, shuni qilib turdi. Kohin yal-yal yonadigan ajoyib kiyimini yerga sudrab, bo'yiga gavhar marjon taqqan holda, chap qo'lida oltin dastali sovlajon[23] va o'ng qo'lida hassasini yerga tiq-tiq urgancha chiqib keldi. Uning hurmati uchun odamlar boshlarini yerga eggancha tik turishardi.

Kohin Vardon yoniga yaqinlashganda, u yugurib borib qo'lini o'pdi-da: "Janob hokim zarur bir ish vajidan sizni hozir chaqiryaptilar", - dedi.

Kohin: "Nima bo'ldi? Kasallari og'irlashdimi?" - deb so'radi. "Bilmayman, lekin hozir borib kelishingizni qattiq tayinladilar, u kishini albatta o'zing bilan olib kelasan deb buyurdilar", - dedi Vardon. Kohin: "Unday bo'lsa, tashqarida kutib tur, birga ketamiz", - dedi.

Afshin meni ko'rib qolib, bu yashirin siridan xabardor bo'lganimni bilib qolmasin, deb Vardon o'zini ehtiyot qila-qila eshikka chiqdi. Eshik oldida oltin egar-jabduqli ikki ot qo'shilgan arava turardi. Bu arava Afshin uchun tayyorlanganini sezdi. Shundan keyin kohin chiqib aravaga o'tirdi, uning yoniga yuzini ro'mol bilan yashirgan Afshin ham kelib o'tirdi. Kohin Vardonga qarab: "Ikki otdan biriga minib ol", degandek ishora qildi. Ular hammasi hokim saroyi tomon yo'l olishdi.

Oshiq-Ma'Shuqning Uchrashuvi

Zirg'om Jahonning xonasida bir chekkadagi kursiga o'tirib, uni sabrsizlik bilan kutmoqda. Bularning birga bo'lishidan hech kim shubhalanmasdi, saroydagilar buni oddiy narsa deb tushunardi. Chunki Zirg'om hokim ishonadigan yigit. Jahon esa odatda erkaklardan qochmasdi.

Zirg'om o'z sevgilisining otasi betob bo'lganidan tashvishga tushgan, ne-ne xayollarga borgan bo'lsa ham, uning Jahonga muhabbati va u bilan uchrashib, gaplashishga bo'lgan ishtiyoqi hamma narsani unuttirib yuborgandi.

Shu paytda Jahon otasining buyrug'ini Mehtarga aytayotganini Zirg'om tashqaridan eshitdi-yu, yuragi o'ynab ketdi. Jahon kirishi bilan Zirg'om o'rnidan irg'ib turib, uning istiqboliga yurdi. Ular shodlanib, bir-birlariga tabassum qilishdi. Butun borliqni, g'amu g'ussani unutib, yangidan olamga kelgandek bo'lishdi.

Jannatdagi kishilar suhbatining nash'asini tasavvur etmoqchi bo'lgan odam uzoq vaqt hijron azobini chekkan oshiq-ma'shuqning raqiblardan olisda, visol ayyomidagi suhbatlariga nazar tashlasin. Farqi shundaki, jannatdagi suhbat boqiy bo'lsa, bularning suhbat muvaqqat bo'lib, orasiga cho'p tushib qolish xavfi ham yo'q emas.

Ikki qo'lini qovushtirib turgan sevgilisini ko'rib Jahonning yuziga qon yugurdi-yu, ko'rishmak uchun unga qo'l uzatdi. Ich-ichidan xursand bo'lib va ko'zlarini chaqnayotgan Zirg'om ham unga qo'l uzatib, kaftini siqib ko'rishdi. Jang maydonlarida qo'rquv nimaligini bilmaydigan botir yigit Zirg'omki shu payt dag'-dag' titrarkan, iroda va aqli har qancha zo'r bo'lsa ham, zuvalasi ayollik loyidan qorilgan Jahon bu holatdan qay ahvolga tushishini anglash qiyin emas, albatta.

Zirg'om so'z boshlab: "Sayidam, qachonlardan beri vaslingga tashnaman", - dedi.

Jahon qo'lini uning qo'lidan ohistagina oldi-da, ginali qarab: "Meni sayidam demang, balki... voy, keling o'tiraylik", - dedi.

Ikkalasi kursiga o'tirishdi. Jahonning nima demoqchi bo'lganini sezgan Zirg'om: "Sendan bo'lak kimni sayidam deb atashim mumkin? Axir, sen Farg'ona malagi va hokimning qizisan. Men esa bir kambag'al bevaning - Oftobning o'g'liman".

Jahon uning gapini bo'ldi: "Balki, siz mening sayidim va xojamsiz, siz xalifa soqchilarining boshlig'i yoki askarlarining qo'mondoni bo'lganingiz uchun emas, chin bahodir - qahramon bo'lganingiz uchun sayidimsiz. Bunisi ham mayli, sizni menga hoja qilib qo'ygan boshqa bir narsa borki, uni aytishga tilim o'jiz. O'sha narsani o'zingiz topib, menga aytmasangiz ko'nglim taskin topmaydi". Qiz uyalib, qip-qizarib ketdi. U muhabbati to'g'risida gapirmoqchi bo'lganini, lekin oshkora aytishdan hayo qilganini sezgan Zirg'om: "Qaysi vajdan bechora Zirg'omni o'zingizga sayid deb hisoblayotgan bo'lsangiz, o'shaning xuddi o'zi sizni Zirg'omga ma'buda qilib qo'ygan. Men shu ma'budaning itoatkor quliman", - dedi.

- Men sizga ko'nglimdagi narsani ham, uning sabablarini ham aytib berishdan o'jizman dedim-ku, ammo o'zim aniq biladigan va aytib bera oladigan narsam shuki, olamda men uchun sizdan ko'ra ulug' zot yo'q. Vaqtini bekor o'tkazmaylik, chunki kohin kelib qolib, otam meni chaqirib qolishidan qo'rqayman, - dedi Jahon.

Jahon otasini tilga oldi-yu, uning holini eslab, xo'rsindi va: "Sevgilim, vaqtimiz juda g'animat. Ha, sevgilim, sizdan oldin shu iborani tilga olganim uchun meni kechiring. Muhabbat dunyoda qanday zo'r narsa-ya", - dedi.

Zirg'omning butun g'am-g'ussasi sirtiga tepdi:

- Bu iborani menga aytishga sizdan bo'lak hech kimning haqqi yo'q edi. Mana, dastlab o'zingiz aytib qo'ya qoldingiz, o'z og'zingizdan eshitmay turib, sizni sevgilim deb aytishga menda jur'at qayda? Tangriga shukurlar bo'lsinki, bundan keyin sizni ham sevgilim deb atashimga yo'l ochildi. Bu ibora tilimda qanday laziz, ko'nglimda qanchalar orombaxsh. Shu so'zni dilimda qayta-qayta takrorlaganman, sizning og'zingizdan eshitarmikanman deb qachonlardan buyon orzu qilib yurardim, mana, maqsadimga erishdim. Olamda mendan ko'ra baxtliroq odam bormi?

Jahon boshini yerga egdi. Ammo Zirg'om undan ko'zini uzmasdi. Ikki bilagidan ushlashga yuragi dov bermay, iloji bo'lsa, ikki ko'zi bilan uni o'z yoniga tortib olgisi kelardi. Sevgilisining vujudi titrab, boshini yerga egib turganini ko'rgan Zirg'omning ko'ngliga g'alati xayollar keldi. Jahon hozir achchiq qilib ketib qolsa kerak, deb o'yladi-da, unga dedi:

- Nega boshingizni yerga egib oldingiz, sevgilim?

Jahon boshini ko'tardi va Zirg'omning ko'nglidan nimalar kechganini sezib, tabassum bilan: "Boshqa xayollarga bormang, sizni sevgilim deb atarkanman, hech kimdan qo'rqqanim yo'q. Xususan, otamning sizga qilgan muomalalari va ko'rgazgan iltifotlari sizni oshkora shunday deb atashimga yordam berdi. Eh, otam betob bo'lmaganlarida edi, betob bo'lmaganlarida..." - dedi-yu, jim bo'ldi.

- Tangri u kishiga shifo bersin, - dedi-yu Zirg'om qizning ko'zlariga tikilganicha jim bo'ldi. Ularning har ikkisi ham bir-birovining dilidagi gapni ko'zlaridan uqib turardi. Jahon Zirg'omga nisbatan ko'proq narsa sezdi shekilli, o'zi so'z boshladi:

- Zirg'om, men o'z tuyg'ularini sevgilisidan yashiradigan, uning diliga shubha soladigan, o'jiz qiz emasman. Necha yillar birga yashab, bir-birimizni yaxshi sinaganmiz, ruhimiz bir-biriga payvand bo'lib ketgan, bizni bir-birimizdan ajrata oladigan kuch endi dunyoda yo'q. Sizsiz menga hayot ham, orzu-umidlarim ham yo'q. Siz meniki va men sizniki, shunga imonim komil. Men qachon biror narsani o'ylasam, darhol ko'z o'ngimda siz paydo bo'lasiz, o'sha fikrimni bo'lib yuborganday bo'lasiz, ko'z o'ngimga nimani keltirmay, uning ichida sizni ko'raman. Shunday ekan, bizni judo qila oladigan biror kuch dunyoda bo'lishi mumkinmi axir? Agar vujudimizni bir-biridan ajratsalar ham, ruhimizni, xayolimizni aslo ajrata olmaydilar. Lekin oldimizda katta bir g'ov turibdi, shundan o'tsak... - dedi-yu, sukut etib ko'zdagi yoshini sezdirmaslik uchun yuzini boshqa yoqqa burdi.

Zirg'om Jahonning nima demoqchi bo'lganini tushunmadi. Biroq qizning ajoyib gaplari va hozirgi o'zini tutishi yigitni nihoyatda jo'shtirib yuborgandi...

- Nimadan xavotir qilasisiz? Sizning biror narsadan qo'rqqaningizni hech qachon ko'rgan emasdim. Sizdagi aqllilik, dovyuraklilik hamma baloga qalqon edi-ku. Mana, ixtiyorim qo'lingizda, nimaki farmoningiz bo'lsa, hammasini bajarishga tayyorman.

- Rahmat sizga, Zirg'om, ixtiyoringizni menga topshirdingiz, men hech narsadan qo'rqmayman, chunki dunyoda meni sizdan

chetlata oladigan hech bir kuch yo'q. Otamda biror o'zgarish yoki dudmollik yuz berib qolarmikan, degan xavotirda edim, ammo bugun o'sha xavotirim ham yo'qoldi. U kishining betobliklari bor, tez shifo topib kesalar edi,- dedi Jahon. Zirg'om unga dalda berdi:

- Xudo xohlasa, shifo topib ketadilar. Dilingizda boshqa gaplaringiz bo'lsa, mayli, izhor eting.

- Hali bir qancha to'siqlar bor. Boshqalarni cho'chitsa ham, men ularni parvoyimga keltirmayman. Chunki ular hammasi puchak narsalar, siz esa javohirsiz. Siz meniki ekansiz, butun dunyo, dunyodagi hamma narsalar ham meniki. Meni ko'nglimdagini ochiq aytib qo'ya qolganim uchun avf eting. Sizning ham shunday qilishingizni istardim. Chunki men ikkilanishni, fikrni dudmol qilishni yoqtirmayman.

Zirg'om qat'iy qilib dedi:

- Sizni sevaman yoki sizni deb butun dunyodan kechib yuboraman deb ochiq aytib qo'ya qolishimni istaysizmi? Yo'q, menimcha, bunday deyinishing sira ham hojati yo'q. Tashna kishiga "menga suv kerak desang, bo'lmaydimi" deyish, baxti qaro odamdan o'zing uchun baxt istaysanmi? deb so'rash lozim emas-ku, axir. Siz bo'lmasangiz, men suvsiz baliq, jonsiz jasadman. Baxtim ham, hayotim ham, butun borlig'im ham siz.

Jahonning ko'zlariga olam yorishganday bo'ldi, g'am-g'ussasi tarqalib: "Men sizdan kutgan ham shugina edi. Hovlida Somonning ovozi kelyapti. U bu yerga kirib, sirimizdan voqif bo'lib qolmasin. Endi va'damiz shuki, otam tuzaldilar deguncha u kishiga shu haqda gap ochaman. Bergan javoblarini sizga yetkazaman", - dedi-da, turmoq uchun o'rnidan qo'zg'aldi. Shu payt g'amgin, dard-dunyosi qorong'i Hayzuron kirib keldi. Jahon uning yoniga bordi. Hayzuron:

- Somon hozir hokimning oldilariga kirmoqchi bo'lib ketdi, - dedi.

- Kohin ham birga keldimi? - so'radi Jahon.

- Yo'q, yolg'iz o'zi.

Jahon boshini sarak-sarak qilib, tishlarini g'ijirlatdi-da: "Bu kishini ko'rdingizmi?" - deb Zirg'omni ko'rsatdi.

Hayzuron xijolat tortib, terga botib ketdi va: "Shu ahvolda kirganim uchun kechirasiz, uzr. Qizim, otang Somonning kirishini istamaydilar, "yonimga hech kimni qo'y manglar, deb tayinlagan edilar", dedi. Keyin u Zirg'omga qarab salom berdi-da, uning qo'lini o'pmoqchi bo'ldi.

Zirg'om kulimsirab, uning salomiga alik oldi. Hayzuron Jahonni astoydil e'zozlashini yaxshi bilgani uchun Zirg'om u bilan tortinmay bemalol gaplashaverardi.

- Somonning o'z otasi oldiga kirishidan nega buncha tashvishlanmasanglar?

- Kecha kohinni olib kel, deb dadam uni yuborganlarida uddasidan chiqolmay, lalayib qaytib kelgani uchun undan norozi bo'lgan edilar, - dedi Jahon, so'ngra, - hozir otamning oldilariga borib kelaman, - dedi-da, Zirg'omni o'z xonasida qoldirib, yugurganicha chiqib ketdi. Somon otasi yoniga kirishiga ruxsat bermayotgan soqchi bilan eshik oldida "adi-badi" aytishayotganda, Jahon unga qarab: "Aka, sizga nima bo'ldi?" - dedi.

- Ko'rmasanmi, otamning oldiga kirishga to'sqinlik qilayotibdi.

- Xafa bo'lmang, otamiz to'shakda yotibdilar, meni ham chiqarib yuborib, Mehtar bilan ba'zi ishlar ustida suhbatlashyaptilar.

Kohinni uchratdingizmi?

- Yo'q, topolmadim, - dedi Somon.

- Kohinni topmay, yolg'iz qaytib kelishingizdan dadamning dillari og'rishini bilmaysizmi?

Ular ikkalasi eshik oldida shunday so'zlashib turgandi, ichkaridan hokim: "Somonni yonimga kirit manglar, Jahon, sen bu yoqqa kel", - deb chaqirib qoldi.

Jahon akasiga qarab ohista dedi:

- Aka, siz ayvonga borib turing, otamizni ranjitmang, bu yerdan chiqib, darrov oldingizga boraman.

Somon "xo'p" deb ayvon tomonga ketdi. Jahon ichkariga kirdi, otasi yonida Mehtar cho'kka tushgan, oldida qog'oz, siyoh va dovot bor edi. Hokim rangi o'chgan, o'ychan holda karavotda o'tirardi. Jahon kirishi bilan unga bir qarab, jilmaydi. Jahon ham ochiq yuzlik bilan uning yoniga borib qo'lini o'pdi va: "Dadajon, qalaysiz? Tuzukmisiz?" deb so'radi. Hokim uning peshanasidan o'pdi va uzoq vaqt quchoqlab turdi. Otasining iliq ko'z yoshlari yelkasiga tomayotganini sezgan Jahon qo'rqib, uning yuziga qaradi: ko'zlari jiqqa yosh edi. Uning avzoyi Jahonga qattiq ta'sir etganini, Jahon qo'rqayotganini bilib atayin tabassum aralash: "Qizim, men yaxshiman, qo'rqma! Senga qo'lmdan kelganicha yaxshilik qilaman, o'tir", - dedi va Mehtarga qarab: "Sen eshikka chiqib tur" degandek ishora qildi. Mehtar tashqari chiqib, eshikni mahkam berkitdi. Jahon otasi yonidagi daftar-qalamga yana bir qarab qo'ydi-yu, lekin so'rashdan istihola qildi.

Otasi bir esnadi-da, orqasidagi yostiqni balandroq ko'tarishni so'rab, qiziga qaradi. U oyog'ini uzatib, yostiqqa suyanib oldi-da, so'z boshladi:

- Akang Somonning bu safar ham yolg'iz qaytib kelganini bildim, chunki u kohinni olib kelsa, o'zi uchun foyda emas, zarar bo'lishini bilib shunday qilyapti.

- Dadajon, xotirjam bo'ling, kohinni olib kelish uchun Zirg'om o'z xizmatchisini yubordi. Hozir kelib qolsa kerak, - dedi Jahon. Otam nima deyarkanlar deb Jahon qasddan Zirg'omning nomini tilga olgan edi. "Zirg'om dili pok yigit, uni ko'rib juda xursand bo'ldim. Senga akalik qilishga arziydigan yigit battol Somon emas, balki shu Zirg'omdir",- dedi hokim.

Sevgilisini otasi maqtagani Jahonga yoqib tushdi. Shu to'g'rida yana gap ochmoqchi bo'lib turuvdi, birdan soqchi kirib: "Kohin Afshin bilan birga tashqarida ruxsat so'rashyapti", - dedi.

Afshinning nomini eshitgan hokimning yuziga qon yugurib: "Afshin ham keldimi?" deb so'radi. Soqchi: "Ha, janob hokim, Afshin ham bor", - dedi.

Ammo Jahonga uning kelishi ma'qul bo'lmadi. Qizning dilidagi sevinch o'rnini xafalik egalladi. Uning basharasini ko'rmay qo'ya qolay, deb chiqib ketishga shaylandi-yu, lekin otasining ijozatini kutishga o'zini majbur qildi. Otasi unga qarab: "Istasang, o'tiraversang ham mayli. Yana o'zing bilasan, qizim", - dedi.

- Dadajon, ruxsat bersangiz men chiqib keta qolay.

- Mayli, qizim, chiqib dam ola qol! - dedi hokim. Qiz xonaning bir burchagidagi maxfiy eshikdan chiqib ketdi. Hokim soqchiga qarab: "Kohin ham, Afshin ham kira qolishsin", - dedi.

Kohin uning orqasidan Afshin hokim huzuriga kirishdi. Kohin avval ma'buda tomonga bordi, bukilib labini pichirlatib nimalarnidir o'qib, duo qildi. Afshin ham xuddi kohindek ma'budaga topindi.

- Xush keldinglar, qani, marhamat, o'tiringlar, - dedi hokim va ularni o'tqazdi. So'ng Afshinga: "Juda uzoqlashib ketib, kishini

sog'intirib qo'ydingiz", - dedi.

Afshinning yoshi ham hokimning yoshiga yaqin edi. U moshkichiri soqolini qashib turib: "Ha, turli moneliklar chiqib qoldi. Farg'onaga shu bugun yetib keldim, o'zingizning ahvolingiz qalay?" dedi.

- Tuzukman, siz ayni vaqtda keldingiz, - dedi hokim, - keyin kohinga qaradi: - Sizga bir necha marta kishi yubordim, kelmadingiz.

- Bundan ilgari menga hech kimsa borgani yo'q, yo'qlatganingizni eshita solib, yugurib kelishim, - dedi kohin.

- O'g'lim Somonni kecha ham yuborgandim, bugun ham yubordim. Ibodatxonadan u kishini topmadim deb qaytib keldi.

Hokimning bu gapidan hayratga tushgan kohin: "Bayram munosabati bilan tevarak-atrofdan Farg'onaga kelgan kishilar ibodatxonani ziyorat qilib, nazr-niyoz topshirib turgani uchun uch kundun buyon ibodatxonadan qimirlaganim yo'q. Siz chaqirtirasizu, nahotki kelmasam. Farzandingiz ibodatxonaga borib, meni so'rasa-yu, men eshitmasam, balki borgan bo'lsa ham, meni so'ramagan, yoki tanimaydigan kishilardan so'ragan bo'lsa ajab emas", - dedi.

Hokim jahli chiqib, tishlarini g'ijirlatdi:

- Sizni so'ramagan bo'lsa kerak. Nima niyatda shunday qilganini bilolmay qoldim. Bilsam ham aytib o'tirishning hojati yo'q. Uning jazosini berib qo'yaman, mana, birodarim Afshin bunga guvoh bo'lsinlar. - U chapak chalib soqchini chaqirdi va unga: "Yonimizga hech kimni kiritma, eshikni berkitib qo'y", - dedi.

* * *

Jahon Afshin kelgani va otasining oldida dovot-qalamlar tayyorlab qo'yilganini ko'rib, u yerdan asabiyat va hayajon ichida qaytib chiqqan edi. U to'g'ri Zirg'omning oldiga keldi. Zirg'om yolg'iz o'zi ayvonda edi. Uni ko'rish bilanoq Jahon hayajonini unutdi, g'amu g'ussasi tarqadi.

Zirg'om uning oldiga borib, otasining ahvoli qandayligini so'radi. Jahon: "Otam ertalabkidan ko'ra tuzuklar. U kishi sizni menga Somon o'rmda akalik qilishingizni aytdilar. Koshkiydi sizning undan necha baravar yaxshi ekanligingizni bilsalar", - dedi-da, Zirg'omga ma'nodor bir qarab qo'ydi.

Zirg'om ko'zlari kulib turib dedi:

- Meni osmon-falakka chiqarib qo'yganingiz uchun katta rahmat, otangizni qanday tashlab chiqdingiz?

Jahon qattiq xo'rsindi-da:

- Afshin bilan kohin kelganini bilmadingizmi? - dedi.

Zirg'om hayajonga tushdi:

- Afshin ham keldimi? Xizmatchim Vardonni men hali ko'rganim yo'q.

- Ikkalasi birga kelishdi... Men shundan qo'rqib yurardim, mayli, hechqisi yo'q. Otam tuzalib kesalar bas.

Zirg'om: "Ular qayerda?" - deb so'radi.

- Otamning oldilarida, hech kimni yo'latmay, o'zlari o'tirishibdi. U kishi menga bu yerda o'tiraversang ham, chiqib kesang ham ixtiyor o'zingda, dedilar. Men ularning basharasini ko'rmay qo'ya qolay, sevgilim Zirg'om bilan suhbat g'animat deb chiqib keldim.

- Ularning suhbatu uzoq cho'ziladiganga o'xshaydi, ruxsat bersangiz men bir tashqariga chiqib kelsam, - dedi Zirg'om.

- Meni tashlab qayerga borasiz?

Zirg'om unga dalda berdi:

- Xo'hlamasangiz, bormasam ham bo'ladi, lekin borsam ham bir lahzada qaytib kelaman.

- Mayli, borib keling, yaxshilik xudosingiz o'zi asrasin!

Jahon "yaxshilik xudosi" degandan keyin Zirg'om: "Shu topda menda bir savol tug'ildi, ruxsat bersangiz so'rab olsam", - dedi.

Jahon uning ko'zlariga tikilib turib: "Savolingiz mening yaxshilik xudosisiga e'tiqodim xususida bo'lsa kerak. Sizningcha, xudo bitta, u ham yaxshilik, ham yomonlik xudosi, shunday emasmi?" - dedi.

Zirg'om uning ziyrakligiga ofarin aytib: "Ha, savolim xuddi shuning o'zi edi", - dedi.

- Men bundan buyon sizning diningizni qabul qilaman. Bu dunyoda ham, u dunyoda ham sizdan ajralishni istamayman, - dedi Jahon.

Jahonning ko'nglidan chiqarib aytayotgan bu gapidan Zirg'om sevinib: "Menda yana boshqa bir savol ham bor", dedi. "Tortinmay aytavering", - dedi qiz.

- Mening onam Iroqda yashash niyatida ekanlarini siz yaxshi bilasiz. Nima uchun shunday ekanligini men bilmayman...

Jahon uning gapini bo'ldi:

- Siz qayerni istasangiz, men o'sha yerda bo'laman, men uchun butun dunyo siz yashaydigan yerdan iborat bo'ladi. Otamning Farg'ona yoki boshqa yerlardagi mol-mulklari menga kerak emas.

- Men hozir hamma maqsadimga erishdim, baxt-saodatimni mukammal qo'lga oldim. Endi menga ruxsat bersangiz, borib Iroqdan birga kelgan hamrohlarimni ko'rib, ulardan xotirjam bo'lib qaytib kelsam, - dedi Zirg'om xursand bo'lib.

- Boring, sizni yakka-yu yagona xudoning o'zi asrasin!

Zirg'om Vardonni chaqirib kelishga kishi yuborgandan keyin Jahon bilan xayrlashib chiqib ketdi.

Hokimning O'lim Oldidagi Vasiyati Va Vafoti

Jahonning ko'ngliga Zirg'omning orqasidan borish xayoli keldi. Lekin otasining betobligini o'ylab, bu fikridan qaytdi. Agar otasi vafot etsa, u akasining qo'lida qoladi. Akasi esa madadkor bo'lishga arzimaydigan, beburd bir odam. Jahon otasining kohin va Afshin bilan o'tkazayotgan suhbatini eslab, yana ko'ngli g'ash bo'ldi, tashvishlandi. Chunki kohinlarning tamagirliigi, xususan, ibodatxonada xizmat qilishni ular mol-mulk to'plash, maishat qilish manbai deb bilishi Jahonga ma'lum edi.

E'tiqodlar eskirgani sari tamagirlik unga rahnamo bo'la boradi. Buzuqlik avjiga minib, kishilar uchun u dinsizlikdan ham battar bo'lib qoladi. Shunga ko'ra, Jahon dinga mukkasidan ketmagan edi, u otasining otashparastlik dinida bo'lar ekan, hech narsani surishtirmagan, chunki u shu dinga ishonuvchilar oilasida tug'ilib o'sgan edi. Uning boshqacha odat va axloq bilan tarbiyalanishi qiyin ham edi. Bunday bo'lishi ko'pchilik avomlarda uchraydigan tabiiy bir holat. Ular yoshlikda o'rgangan, ko'rgan va eshitganlarini qilishadi. Katta bo'lib u yoq-bu yoqni ko'rganda va ilm-idrok orqali tahlil etishga qodir bo'lganlarida o'sha taomil va axloqni aql va ko'ngillariga o'rmashib qolgan diniy e'tiqod bilan qo'shib yuboradilar. Shuning uchun din va uning taomili kishiga

milliy an'anadek bo'lib qoladi. O'sha taomilni ta'na etuvchilardan dindor g'azablanadi, diniy urf-odatlarini himoya qiladi, ularni o'z nomusini saqlagandek saqlashga intiladi.

Jahon koinlar ko'pchilikni ishonirish maqsadida aytadigan gaplariga e'tiborsizlik bilan qarardi. Ularning qo'lidan keladigani, boylik to'plash deb ishongani uchun, ulardan hayiqmasdi. Kohinning hokim bilan suhbatini Jahonni qiziqirtmasdi-yu, lekin Afshinning bu suhbatiga aralashgani uning diliga g'ashlik solardi. U nima uchundir Afshinni yoqtirmaydi. Asklari va hukmi ostidagi odamlari ko'p bo'lgan, hokimning hurmat va ishonchini qozongan Afshindan Jahon qo'rqardi.

Bexosdan Jahonning ko'zi uydagi gilamga bosilgan zarbof naqshlar ichida ko'zlari o'tdek chaqnaq turgan sher suratiga tushdi-da, sevgilisini esladi, chunki uning nomi ham sher[24] edi. Bag'rimda sherim bor ekan, men nimadan qo'rqaman, degan fikr o'tdi qizning ko'nglidan.

Jahon shu tariqa xayol surib o'tirgandi, birdan eshik tomonda tapur-tupur oyoq tovushi eshitildi. Bu o'z xodima-si Hayzuronning oyoq tovushi ekanini payqab, Jahonning yuragi o'ynay boshladi. O'zi nima gap? Qanday xabar keltirganikin? Hayzuron Jahonga yaqin kelib: "Jahon, hokim seni chaqiryaptilar. O'zingni dadil tut, mening sinovimga bardosh bergan botirilingni qo'lidan berma, qizim", - dedi.

Hayzuronning bunchalik ogohlantirishidan Jahon cho'chidi, lekin har qanday to'qnashuvlarga bardosh bera olishga qodir ekaniga ishongani uchun bu daldalar sababini surishtirib o'tirmadi, gapni cho'zishni o'ziga ep ko'rmay, otasi tomon yugurdi. Hokimning oldida kohin bilan Afshin o'tirgan bo'lsa kerak, deb o'ylab, yuragi bir oz siqildi. Shunday bo'lsa ham, Jahon qadamini sekinlatmay, hokimning xonasiga yetib bordi. Soqchi eshikni ochishi bilan u to'g'ri otasining karavoti tomon chopdi. Otasi yig'idan kipriklari namlangan, yosh to'la ko'zlarini eshikka tikib yotardi. Qiziga ko'zi tushishi bilan u zo'raki jilmaydi. Ko'zlari chaqnaq, mehr bilan boqib turmagan bo'lsa, Jahon uni o'lgan deb hisoblashi muqarrar edi. U o'zini bardam tutib, otasi yoniga bordi. Uni ko'rishi bilan ota o'zida yangi bir shodlik his qildi-da, ikki bilagini ochib, gapirish uchun og'zini juftladi, lekin lablari qimirladi-yu, gapirolmadi. Jahon uning ko'ksiga otildi. Yuragi bardoshli bo'lmaganda, u so'zsiz hushidan ketgan bo'lardi, chunki hademay so'qqa yetim bo'lib qolishiga ko'zi yetib qolgandi.

Jahon jon taslim etayotgan otasining ikki bilagidan ushladi, menga rahm qiling, yolg'iz tashlab ketmang, deya yotgandek uning yuziga termuldi, ko'zlari yoshga to'ldi, ho'ngrashimni eshitib qolmasinlar, deb nafasini bo'g'ar, boshini yerga egar edi. Hokim esa qizining diliga to'lgan xavf-xatar va g'amg'inlikni sezmay qolmadi, uni yupatmoqchi bo'ldi, lekin so'zlay olmay, faqat labini qimirlatib, Afshin tomonga qaradi. Qo'li bilan uni va kohinni ko'rsatdi. Afshin qo'lida buklangan qog'ozni ushlab o'tirgandi. Otasining ishorati bilan o'ziga ko'z tashlagan Jahonga qarab, tasalli bergandek tirjayib qo'ydi. Ma'buda tomonga qarab tik turib ibodat qilayotgan kohin iztirob ichida unga qaradi. Bu qarash Jahon ilgari qo'rqib yurgan masala hozirgi suhbatda hal qilinganligini bildirdi. Jahon otasiga qarab hol so'radi:

- Dada, tuzukmisiz? Yaxshi bo'lib qolgan ko'rinasiz.

Ota qiziga javob qilmoqchi bo'ldi-yu, lekin jon talvasasi uni so'zlashga qo'ymadi. Qiz otasi yoniga o'tirib sovuq terdan ho'li bo'lib ketgan qo'lini ushladi-da, uning hayot bilan vidolashayotganini payqab, dod-faryod solmoqchi bo'ldi, lekin u o'zini qo'lga oldi. Shunday bo'lsa ham ko'z yoshini yashirishdan o'jiz qolib, yerga qaradi. Chaqnaq ko'zlardan oqayotgan yoshlar qizni guldek ochiltirib yuborgandi. Ammo qisqa-qisqa nafas olishi, xirillashi va ajal yaqinligi ham betob otani aql-hushdan judo qilmadi, sevimli qizini unuttira olmadi. Hokim bir og'izgina so'z aysam deb, har qancha urinsa ham, kuchi yetmadi - so'nggi daqiqalar kelmoqda edi. Oxiri u, qizim, eshikka chiqib tur, ozgina uxlab olay degandek imo qildi. Ammo qaltirab otasi boshida o'tirgan Jahon unga itoat etib chiqib ketishni ham, qo'zg'almay o'tira berishni ham bilmay, ikkilanib qoldi.

Otaning yurak urishi yana tezlashib, o'rmidan qo'zg'almoqchi bo'lgandek boshini qimirlatar va u yoq-bu yoqqa javdirardi-yu, lekin hech narsaga majoli yetmasdi.

Hokim Jahonga termuldi, qiz ham otasining nursizlangan, hayot alomati so'nayotgan ko'zlariga tikildi. Hokim ikki qo'lini qizi tomon uzatmoqchi bo'ldi-yu, lekin qo'llari sal qimirladi, xolos. Keyin bir xo'rsindi-yu ikki qo'li shalpayib qoldi, yuragi urishdan to'xtadi. Ko'zlari yumilib, qovoqlari halpillab qoldi, burni va ikki chakkasi tirishdi, soch-soqoli hurpayib, kishi qo'rqadigan darajada o'zgarib ketdi. Jahon jon holatda: "Dadajon", deb baqirib yubordi. U sochlarini to'zitib, yuzlarini yulib, tirnay boshladi. Uning dodlaganini butun saroy ahli eshitdi. Bu shum xabar shu lahzadayoq oqsoch Hayzuronga ham borib yetdi. U xonaga kirib, Jahonning qo'lidan ushlagan holda g'am-g'ussasini yengillatishga, tasalli berishga behuda urindi.

Hokimning hayoti so'nishi bilan aholi majusiyalar odati bo'yicha motam taraddudiga tushdi. Uni yuvishdi, oq kiyim-bosh kiygizib, katta bir xonada xontaxta ustiga yotqizib qo'yishdi. Hokimning yaqinlari uning atrofini qurshab o'tirishardi. Kohin esa ovozi chiqarib duo o'qir, o'tirganlar "omin" deb qo'yishardi. Bir oz fursat o'tgach, otasi vafot etayotganda uyda bo'lmagan o'g'li Somon yetib keldi, dodlab yig'lay boshladi. Kishilar unga tasalli berishdi. Otasi o'layotgan paytida qattiq azob chekkan Jahon endi o'zini bir oz tutib olgandi. U yoq-bu yoqni o'ylay boshladi. U birdan-bir ovunchog'ini, dardini yengillata oladigan Zirg'omni o'ylardi. Koshkiydi, hozir u kelib qolsa-yu, dardimga malham bo'lsa, deb yo'lini kutardi.

Kohin: "Boshqa bir xonaga kiraylik", - deb Jahonni taklif qildi, ularning ketidan Somon ham kirib bordi. Ikkalasini yoniga o'tqazib, bunday dedi: "Marhum birodarimiz - otangiz uchun ko'p qayg'urish darkor emas. U kishi taqvodor, xayr-ehsonli odam edilar. Ezgulik xudosi hamma vaqt u kishiga yordir. Biz uning ruhiga atab uch kechayu uch kunduz xushbo'y og'ochlardan o't yoqamiz. Otangizning ruhi hali bu yerni tark etmasligini, uch kundan keyingina chiqib ketishini o'zinglar yaxshi bilasizlar. Shunday ekan, bunaqa dodlab qayg'urishning hojati yo'q.

Hokim juda badavlat odam edi, vafotidan keyin xayr-ehson qilishni va qoldirgan merosini bo'lib berishni vasiyat qildi. Uning ruhi jasad atrofida uch kunni o'tkazib, keyin arshi a'loga chiqadi, hur-g'ilmonlar orasida u bilan uchrashib, qilingan xayr-sadaqalarni unga aytib beradi. Keyin abadiy ayshu farog'atda bo'ladi. Biz bir yilgacha uni unutmay, haqiga duo qilib turishimiz kerak. Hokim dafn marosimini qay tariqa o'tkazishni vasiyat qilganligini ikkalangizga aytib beraman".

Boshini yerga solib, sukut ichida kohinning gaplarini tinglayotgan, dastro'moli bilan ko'z yoshini peshma-pesh artib turgan. Jahon o'z otasining vasiyati haqida gap ochgan kohinga: "Qani, otamning vasiyatlarini aytib bering", degandek qarab qo'ydi. Kohin: "U kishi o'z jasadini hamma odamlar qo'yiladigan oddiy go'ristonga qo'yishimizni vasiyat qildi", - dedi.

Kohin shunday deyishi bilan qiz ham, akasi Somon ham hayron bo'lishdi va: "Bu qanday gap, oddiy go'ristonga faqir-fuqarolar qo'yilmaydimi, otamiz maxsus maqbaraga qo'yilishlari lozim-ku", deyishdi.

Kohin: "To'g'ri, aslida shunday bo'lishi kerak edi, lekin hokimning vasiyatlari shu bo'ldi, buning sababini menga sir tariqasida aytdilaru lekin men uni sizlarga ayta olmayman", - dedi.

Jahon kohinning so'zlariga boshqa so'z qo'shmay jim turgan bo'lsa ham, Somon indamay turolmadi:

- Janob kohin, dadamizni nega umumiy qabristonga dafn qilamiz, axir u oddiy kishilar qabristoni ekanini o'zingiz yaxshi bilasiz-ku, u yerda jasadlarni tosh ustiga qo'yiladi, toshlardagi jasad ochiq havoda qoladi-da, yirt-qich qushlarga, vahshiy hayvonlarga yemish bo'ladi. Ulardan ortib qolgan suyaklar bo'lsa, quduqqa tashlanadi. Yaxshi kishilarning suyagi yomon kishilarnikiga aralashib ke-tadi.

Somonning ko'mish marosimi masalasida qarshilik ko'rsatayotganidan kohin ajablandi, lekin unchalik parvo qilmay:

- Janob Afshinning huzurida otangizning qilgan vasiyatlarini shu. Bir necha kundan keyin sizga o'qib eshittiriladigan vasiyatnomada shunday deb qayd etilgan, - dedi va dafn hozirligini ko'rishni saroy mutasaddisiga buyurdi.

Kishilar bir necha kungacha hokimning duoyu fotihisini o'tkazishdi. Jahon Zirg'omning qaytishini sabrsizlik bilan kutmoqda, uning kechikkanligidan tashvishlanar, qayg'usiga qayg'u qo'shildilar. Zirg'omning bajarib keladigan ishi bir necha haftaga cho'zilishi mumkinligi Jahonga qorong'u edi. Oshiq kishi ko'p besaranjom, serxavotir bo'ladi. Negadir, Jahon akasi Somondan ilgari ko'rmagan mehr-shafqatlarni ko'rar, u Jahondan bir qadam ham nari siljmaydigan bo'lib qolgandi. Jahonning xafalanganini ko'rsa, darrov unga tasalli berardi. Jahonning Zirg'omga ishq tushganini Somon sezardi, lekin uning o'ziga bu haqda aytmagan bo'lsa ham, singlisi Zirg'omni bot-bot eslab yurishidan xabardor edi. Shuning uchun uning haqida ko'p gapirar va ba'zan maqtab ham qo'yardi. Shu bilan birga, Jahonga boshqa kishilarni, xususan Bobak al-Xurramiyni ham maqtardi. Somon o'zi muhabbat nimaligini bilmas, oshiqlarda sehrli kuch borligini tushunmas edi, lekin ularning tashvish va zaiflik sabablarini idroki bilan topardi.

Jahon fahm-farosatli bo'lib, akasiga uncha ishonmasa ham, uning gapidan zavqlanardi. Sevgilisini hurmat qilgani, uning fazilatlarini va dovyurakligini maqtangani uchun Jahon Somonni yoqtiradigan, u bilan suhbatlashadigan, uning avvalgi nuqsonlarini va yomon niyatlarini unutadigan bo'lib qoldi.

Mana sizga muhabbat: kishining ko'zini ko'r, qulog'ini kar qilib qo'yadi. Kishi har qancha dono, har qancha aqlli bo'lmasin, ishq changaliga tushsa, o'sha donolik va aqlni yo'qotib qo'yadi. Kishi har sohada bilimdon, katta siyosatmand, zo'r olim, o'tkir shoir yoki ulug' faylasuf bo'lishi mumkinu, ishq-muhabbat bobida yosh boladay itoatkor bo'lib qolaveradi. Ba'zan unga xayolparastlik g'olib chiqib, orzusiga yetishni osonlashtiradigandek tuyuladigan yoki ko'ngliga tasalli beradigan har qanday bo'limg'ur narsalarga ishonaveradigan, xurofotlarga ham ko'ngil beraveradigan bo'lib qoladi.

Har bir xurofotga jonu jahdi bilan qarshi bo'lib yuradigan ota sevimli farzandi betob bo'lib, tabiblarning dori-darmoni kor qilmay qolganda, o'g'lim balki shifo toparmikan deb o'zini folbinlar va sehrgarlarning so'ziga ishontiradi.

* * *

Motam kunlari kohin bilan Afshin ta'ziya bildirib, hokim saroyiga qatnab turishdi. Somon esa otasining vasiyatini bilishga oshiqardi. Motam kunlari tugashi bilan kohin kelib alohida uyda suhbatlashmoq uchun Jahon bilan Somonni chaqirdi va cho'ntagidan buklangan qog'oz olib: "Mana, otalaringiz mening huzurimda janob Afshinga topshirgan vasiyatnomasi", dedi va Jahonga qarab: "Otang vasiylikni o'z do'sti Afshinga topshirib, to'g'ri ish qildi",- dedi.

Kohin qog'ozni ochib: "Janob Afshin bu vasiyatni sizlarga o'qib eshittirganimdan keyin o'zlariga qaytarib bermog'imni buyurdilar. Yaxshi tinglab, tushunib olinglar", - dedi-da, salmoqlab o'qiy boshladi. Jahon jiddiyat bilan unga quloq solar, Somon esa jim o'tirardi. Vasiyatnoma quyidagicha:

"Bu Farg'ona hokimi Tahmozning o'z hayotining oxirida ibodatxona boshlig'i kohin huzurida va yaxshilik xudosi yordami bilan Ushrusana podshohi va xalifa Mu'tasimning lashkarboshisi podshoh Afshin Haydar ibn Kovusga topshirgan vasiyatnomasi. Iskandar yili... Xurdodmoh (may) oyining ikkinchi kuni.

Hokim Tahmoz o'zidan keyin qoldirgan mol-mulk, yer-suvlarni vorislari manfaati yo'lida shu vasiyatnomaga muvofiq tasarruf qilmoqni Ushrusana podshohi va Mu'tasimning askarboshisi Afshin Haydar ibn Kovusga topshiradi. Tahmozning qonuniy vorislari faqat ikki farzand: Somon bilan Jahondir. Tahmoz qoldirgan hamma narsalarni qizi Jahonning o'ziga vasiyat qiladi: saroy, undagi asbob-uskunalar, yer-suv, jonli mol va imoratlar, qul va joriyalar, oltin asbob va idishlar hamda naqd pullar - shularning hammasi qizi Jahonning merosidir. Do'stimiz Afshin ularga qarab turmog'i va yaxshilik xudosi inoyati bilan Jahonning foydasi uchun ularni tebratib turmog'i shart. Ammo o'g'lim Somon shu merosning hammasidan mahrumdir: faqat bir nav yashashi uchun yetarli narsani vasi ajratib berishi mumkin.

Somonni merosdan mahrum qilishning sababini bu vasiyatnomada yozishni loyiq topmadim, lekin noaniq qolmasin uchun sababini kohin huzurida vasiga og'zaki aytib qo'ydim. Zarur vaqt kelguncha bu narsa shu ikki kishi o'rtasida sir bo'lib saqlanib turmog'i kerak.

Mana shu vasiyatim o'z huzurimda yozildi. Uni o'zim aytib turdim va imzom bilan tasdiqladim, unga kohin guvoh bo'ldi. Shuning bir harfini o'zgartirgan kishiga ellik martaba la'nat bo'lsin. Buni aql-hushim joyidalik vaqtida, o'z ixtiyorim bilan yozdirdim. Yana o'lganimdan keyin jasadimni umumiy qabristonga qo'yishlarini va u yirtqich hayvonlarga yemish bo'limg'ini vasiyat qildim. Yaxshilik xudosi bu vasiyatning ijrosiga o'zim rahnamolik qilsin va unga muvofiq amal qilishda birodarimiz Afshinga o'zi yordam bersin".

Kohin vasiyatni o'qiyotganda Somon bilan Jahon jim o'tirishgandi. Somonni mahrum qilish degan jumlagi yetganda uning yuzlari o'zgarib, rangi o'chdi, lekin hammasini o'qib bo'lguncha sabr qilib o'zini tutib turdi-da, keyin: "Xo'sh, nega otam meni merosdan mahrum qiladilar, men axir yolg'iz o'g'illariman-ku? Bunday gap bo'lishi hech mumkin emas, u kishining nomi va shuhrati menda qoladi, yer-suv esa men bilan singlim Jahonga tegishlidir", - dedi.

- Vasiyatnomani ikkalangizga o'qib berdim, undan chetga chiqib bo'lmaydi. Har holda yana Afshinning fikriga qarash kerak. Men esa o'z vazifamni ado etdim, endi ruxsatlaringiz bilan ibodatxonaga qaytay. Afshin o'zi kelib vasiyatga muvofiq ish ko'radi, davlat vasiyatni ijro etishda unga kuch bilan yordam beradi. Bolam Somon, otangning merosidan senga tegmagani uchun sabr qilishing kerak, - dedi-da, kohin shoshilib chiqib ketdi. Somon ham uni ayvonning zinapoyasigacha kuzatib qo'ymoq uchun orqasidan chiqdi. U bilan xayrlashib, bog'chaga tushgandan keyin Somon tishlarini g'ijirlatib orqasidan qarab turdi-da, ichida g'uldiradi:

- Nahs bosgan kohin! Sen bir baloni boshlab kelasan, deb qo'rqib yurardim, seni aytib kel deb otam necha marta yuborganda paysalga solib, keyinroq kelishingga chora izlaganim ham shunday vasiyatdan qo'rqqanim uchun edi, chunki otamning men to'g'rimdagi fikrini sezardim. Ha, uning mendan nega jahli chiqqanini bilaman, ammo men qilib qo'ygan o'sha ishni otam biladi deb o'ylamagandim. Lekin bu ish meni meros haqimdan mahrum qilolmaydi. Janob kohin, gapingiz to'g'ri, ish o'sha la'nati Afshinning qo'lida, u pashshadan ham xira va suq. U merosga ega bo'lish, bizni undan mahrum qilish uchun o'zi vasi bo'lishga intilgan bo'lsa kerak, albatta. Eh, koshki Jahon so'zimga kirsada edi, ikkimiz bir bo'lib Afshinning ta'zirini berib qo'yardik. Lekin

Jahon o'lgudek o'z bilarmon. Ha, mayli, hammasining ta'zirini o'zim beraman. - Somon bog'chadan chiqib otini minib ketayotgan kohinning orqasidan qarab turib, shu gaplarni ko'nglidan o'tkazdi-da, keyin singlisi yoniga qaytib keldi.

Afshinning vasiy bo'lgani Jahonning o'ziga ham og'ir tushdi. Lekin chorasi yo'q edi. Buning ustiga akasining merosdan mahrum qilingani yana ortiqcha. U akasiga qarab:

- Aka, xafa bo'lmang, men hayot ekanman, sizni qiynab qo'ymayman, akamsiz, otamning merosi badalini o'zim boshqa yo'l bilan to'g'rilayman, - dedi.

Somon yerga qarab, bo'ynini egib turdi, keyin ko'zidan yosh to'kib: "Merosdan mahrum bo'lganim uchun emas, uning sababini bila olmaganim uchun kuyaman. Nima yomonlik qilgan ekanmanki, menga shunday muomala qilinsa?" - dedi.

Jahon akasiga tasalli berdi:

- Men ham buning sababini bilmayman, Afshindan bo'lak hech kim bilmaydi, u yaqin orada Bag'dodga jo'nab ketishi kerak. Biz bu yerdamiz, mol-mulk o'z qo'limizda, undan o'zimiz istagancha foydalanaveramiz.

Bu mehribonlik uchun Somon Jahonga tashakkur aytdi. Ammo dilidagi gapni undan yashirdi. Uning merosdan mahrum bo'lganidan Afshin bilan kohinning xabardor bo'lishi va buning sababini bilishi Somonni qattiq tashvishga solardi. U hech narsa demay, bunga qanday chora topish kerakligini ustida fikr yuritardi. Keyin nimalarni o'ylayotgani singlisi sezib qolmasin uchun Zirg'om to'g'risida gap ochib, xayolini chalg'itdi:

- Nimaga botir Zirg'om kechikib qoldi? Biror muhim ish chiqib qolmasa, bunday jimjit bo'lib ketmasdi, albatta.

- U Farg'onadan olisroq yerda bo'lsa kerak, agar Farg'onaning o'zida yoki unga yaqinroq yerda bo'lganida boshimizga tushgan bu musibat xabari unga yetmay qolmasdi. Qaytib kelib qolsa ajab emas, - dedi Jahon.

- Zirg'om shu yerda bo'lganida qayg'umiz bir oz yengillashgan bo'lardi. Men uni ko'rsam xursand bo'lib ketaman. U o'z oti bilan chindan ham sherdek yigit. Hech kimga nasib bo'lmagan olijanob xislatlarning hammasi unda bor.

Akasining bu maqtovlaridan Jahon qattiq tashnalikdan so'ng to'yib suv ichgandek mamnun bo'ldi. Akasining Zirg'omni maqtayotgani sidqidildan emasligini bilib turgan bo'lsa ham, har holda u sevgilisining nomini tilga olayotgani uchun shodlanardi, "akam uni yaxshi ko'rarkan, avvallari men yanglish o'ylab yurgan ekanman", deb jo'rttaga o'zini yupatardi.

Ikkovlari shunday so'zlashib o'tirishgan paytda Hayzuron Zirg'omning kelganini xabar qildi. Jahonning yuragi bir orziqib tushdi va butun g'am-g'ussalari unut bo'ldi. Zirg'om otasining ko'ngliga yoqqanini va u hozir tirik bo'lganda, qanchalik baxt-saodatga erishgan bo'lishini eslab, ko'ziga yosh oldi, lekin uni ko'rishi bilan o'zini bardam tutib, jilmaydi. Zirg'om unga salom berib, ko'ngil so'radi. Keyin u Somonga qarab uning ham ko'nglini so'radi. Somon:

- Chorimiz qancha, peshanada bori shu ekan, baxtimizga sen omon bo'l, - dedi.

Jahon o'z xonasi tomon yo'l oldi. Safar kiyimlarini hali yechmagan Zirg'omni o'z xonasiga taklif qildi va: "Otam vafot etayotganlarida shu yerda bo'lmaganingiz biz uchun qayg'u ustiga qayg'u bo'ldi", - dedi.

- Iroqdan menga topshirilgan vazifani tezroq ado etay, deb uzoq yerlarga borishga majbur bo'ldim, lekin... - dedi-yu, jim bo'lib qoldi. Jahon:

- Ha, nima hodisa yuz berdi? - deb so'radi.

Xalifadan "Iroqqa tez qaytib kel", degan buyruq kelib qoldi.

Jahon boshini egdi va:

- Sizning ketishingiz men uchun ko'ngilsizlik bir ish bo'ladi... - dedi.

Zirg'om uning so'zini bo'ldi:

- Men Farg'onada qolaman, chunki yuragim, aqlim va butun vujudim shu yerda, - dedi-yu, birdan Somonning shu yerdaligi esiga tushib, xijolat bo'ldi.

- Mayli, xijolat bo'lmang, o'tamizdagi sirni akam biladilar, bu kishi sizni yaxshi ko'radilar, mardligingizni, xulq-axloqingizni yoqtiradilar. Tap tortmay bemalol gapiravering. Sizning bu yerda qolishingiz men uchun ayni muddao. Lekin modomiki, sizni izzat qilgan va obro'yingizni oshirgan xalif chaqirtirgan ekan, menimcha, uning yoniga bormog'ingiz kerak. Xalifa Afshinni ham chaqirtiribdimi?

- Uni chaqirganidan xabarim yo'q, - dedi Zirg'om, - lekin uni ham chaqirsa kerak, deb o'ylayman. Chunki bu urushga aloqador masala, Afshin esa bosh qo'mondon. O'zingiz ayting, siz shunday qayg'uda turib, men qanday keta olaman, ko'nglim tinchiydimi? Siz...

Somon uning gapini bo'ldi:

- Mayli, xavotir bo'lmang, otamiz Jahonning holidan xabar olib turishni janob Afshinga vasiyat qilganlar, - dedi-da, jahldan ko'zlari piriqir ketdi. "Ey, buni chakki aytib Zirg'omni tashvishga solib qo'ydingiz", degandek Jahon unga bir o'qayib qaradi. Chunki u o'z sevgilisiga hamma vaqt shodlikdan so'zlardi, juda majbur bo'lmasa, unga yoqmaydigan narsani sira tilga olmasdi. Afshinning vasi bo'lib qolganidan taajjublangan Zirg'om, bu qanday voqea, degandek Jahonga qaradi. Jahon: "Afshin otamning o'rtoqlari, unga ko'p ishonardilar. O'zlaridan keyin mening holim nima kechishini o'ylab, uni menga vasi, kohinni esa guvoh qilibdilar, mayli, bundan tashvishlanishning hojati yo'q", - dedi.

Zirg'om yerga tikilganicha xayol surdi: "Afshin Iroqda o'zim bilan birga, bir shaharda yashaydi. Mendan uzoqda, Farg'onada yashaydigan boshqa kishidan ko'ra, uning vasi bo'lgani yaxshiroq", degan fikrga keldi. U yo'lga chiqishga azm qildi-da, Jahonning o'zi bilan ketishi to'g'risidagi ra'yini bilmochi bo'lib unga qaradi. Jahon esa undan ko'zini uzmay tikilib turardi. "Demak, Afshin o'ziga topshirilgan vazifani bir yoqlik qilguncha bu yerda turar ekan-da. Bunda siz uchun ancha xotirjamlik bo'ladi", - dedi Zirg'om Jahonga qarab.

Jahon Zirg'omning maqsadini tushundi:

- Men bu yerda ta'ziya tugaguncha turib, keyin Bag'dodga boraman. Otamning vafotlaridan keyin bu shaharda yashashga toqatim yo'q. Farg'onaliklardan men ko'rayotgan mehr-ixlosga qaramay, o'zimni bir begonadek his qiladigan bo'lib qoldim. Xususan, siz kesangiz, g'aribligim juda ham bilinib qoladi.

Ularning o'rtasidagi gap-so'zlarni Somon eshitayotgan bo'lsa ham, hech nimaga tushunmasdi, chunki so'qir qo'lida chiroq bilan ham so'qirligicha qolaveradi. Muhabbat unga yetib bormasdi. Shunday bo'lsa ham ularning gapiga aralashishni o'ziga lozim topib: "Jahon Bag'dodga borib, onangizni ko'rish ishtiyoqida, chunki u kishi unga sevimli do'st va ulfat edilar", - dedi.

Jahon akasiga gina qilgandek bir qaradi-da: "Men gapning po'skallasini aytishni yaxshi ko'raman. Zirg'omga bo'lgan muhabbatimni ochiq-oydin izhor qilishga qo'rqadi, deb o'ylaysiz shekilli meni. Yo'q, muhabbat uchun hech kimni aybsitib bo'lmaydi. Yaxshilik xudosi otamning umrlarini yana bir yil cho'zib berganda, ish albatta biz istagancha bo'lardi. Xo'sh, aka, siz

nima deysiz?" - dedi.

- Zirg'omni sevishingga mutlaqo qarshi emasman. U shunga arziydigan yigit. Sen uni mendan oldin sevib qo'yganing chakki bo'ldi, bo'lmasa uni yaxshi ko'rishda sendan o'tib ketgan bo'lardim. Lekin unga sening muhabbating boshqa, meniki boshqa, - javob berdi Somon.

Otasining vasiyatini eshitganidan buyon Somonning ko'ngli g'ash bo'lishiga qaramay, bunday hazil qilishi Jahonga yoqib tushdi, lekin u akasining makkor, hasadgo'yiligini yaxshi bilardi. Akasiga ko'z qiri bilan bir qarab qo'ydi va Zirg'omga gap qotdi:

- Ketishingiz menga og'ir tuyuladi, lekin ketmasangiz bo'lmaydi, sal fursatda men ham ketingizdan yetib boraman...

Somon uning gapini bo'ldi:

- Men ham buni qog'ozdagi qantdek asrab, sizning yoki onangizning qo'lga olib borib topshiraman.

Jahon so'zini davom etdiradi:

- Dunyo - mol-mulk o'rtamizdagi sevgiga g'ov bo'lib tushadi deb o'ylamang. Jo'nashimdan oldin sizga xat yozib ma'lum qilaman.

U bo'lajak qiyinchiliklarni sezib turgan bo'lsa ham, o'ziga-o'zi qattiq ishonganligi uchun qat'iy qilib gapirdi. Zirg'om o'z istaklarini ro'yobga chiqarmoq uchun safar qilishi zarur bo'lsa ham, Jahon to'sqinlik qilarmikin degan xavfda edi. Jahon uni yo'lga chiqishga undayotganini ko'rib, safardan voz kechdi va Farg'onada qolishni ma'qul topdi. Lekin Jahonga nima deb javob qilishni bilmay sukut saqlab turdi. Uning ikkilanib turganini sezgan Jahon:

- Sizning bu yerda qolishingiz men uchun eng katta baxt, lekin dovyurak qo'mondonning ishi har qanday chaqiriqqa "labbay" deb javob berishdir. Bu chaqiriq hammaga hukmi o'tadigan xalifaning chaqirig'i bo'lgach, unga "xo'p"dan bo'lak qanday javob bo'lishi mumkin?

Somon gapga suquldi:

- Siz xotirjam bo'lavering, o'zim buni olib borib, sizga omon-eson topshiraman.

Zirg'om o'z maqsadiga erishish uchun qat'iy kirishadigan kishilardan edi, lekin, "Jahonni qoldirib kesam, unga og'ir botmasmikin, birga ketamiz desam, hali ta'ziyasi tamom bo'lgani yo'q", degan xayolga bordi.

Jahon uni yo'lga otlanaverishga da'vat qilganidan keyin, qat'iy fikrga keldi:

- Sizning xohishingiz shu bo'lsa, so'zingizdan chiqmayman, xudo xohlasa, ertaga yo'lga chiqaman.

Ikkalasining orasiga shu paytda suqulib o'tirishni noqulay sezgan Somon: "Zarur ishlarim bor, shularni bajarib, keyin qaytib kelarman", deb o'rnidan qozg'aldi. Jahon unga:

- Har safardagidek yo'q bo'lib ketmang, hozir ahvol nozik. Sizning saroyda bo'lishingiz juda ham kerak, - dedi.

Somon "xo'p" deb apil-tapil qadam tashlab chiqib ketdi. Jahon bilan yolg'iz qolgan Zirg'om butun dunyoni unutdi: safarni ham, urushni ham, qo'mondonlik, obro'-martaba - xullas, hamma narsani miyasidan chiqarib yubordi. Shu daqiqalar yillarga cho'zilishi, abadiy bo'lishini istab qoldi. Hozir uning xayoliga na ovqat, na sharob, na boylik kelardi. U xayol osmonida parvoz etardi, go'yo ikkalasining ruhi birlashib, tanaga ehtiyoj qolmagandek, yoki u tana boshqa hech narsani istamayotgandek edi. Muhabbat - ruhlar bir-birini o'ziga tortishi va yaqinlashuvidan iborat. Jismoniy intilish, shahvat uni buzmasligi yoki kuchini bo'lmasligi lozim. Ruhii yaqinlashuv, birlashuv sevgining kuchiga kuch qo'shadi. Uning boqiyiligini istagan kishi - shahvatdan saqlanishi kerak. Dunyoda oshiq bilan ma'shuq bir-biriga o'z muhabbatini izhor etishidan zo'rroq saodat yo'q. Jannatni tasavvur etishga qiynalgan kishilarga jannat jinsiy g'arazlardan xoli bo'lgan oshiq-ma'shuqlar ruhining bir-biriga yaqinlashuvidir, deyilsa to'g'ri bo'ladi. Kishilar buni she'riy xayol deb hisoblaydilar, lekin bu she'riy xayol emas. Bu xayolning haqiqatga aylanganini biz hech qachon bilmadik va eshitmadik ham.

Zirg'om bilan Jahon singari sof muhabbatli oshiq-ma'shuqning uzoq vaqt ko'rishmay, birdan uchrashib qolishi chinakam baxt namunasi ekaniga hech shubha yo'q. Otasining vafoti tufayli ko'ngliga xafalik cho'kkan Jahon bu baxtni Zirg'omdan ko'ra ko'proq his etgan bo'lsa kerak. G'amboda yurak boshqa yuraklarga qaraganda tasalliga ehtiyoji ko'proq, shuuri o'tkirroq bo'ladi.

Ular ikkalasi shirin suhbatga tushib ketishdi. Gaplari esa o'z-o'zlaridan nolishdan nariga o'tmasdi. Ular borliqni unutib, suhbatlari juda cho'zilib ketdi. Yonlariga Hayzuron kirib gaplarini bo'lmaganda, dunyoning ishlari bularning xayoliga ham kelmagan bo'lardi. Motamzadaligi yuragini siqmasin deb Hayzuron Jahonni sira yolg'iz qoldirmasdi. Hozir ham Somon chiqib ketgandan keyin Jahon yolg'iz qoldi shekilli, deb o'ylab, undan xabar olgani kirgandi. Yonida Zirg'om o'tirganini ko'rib, uyaliq orqaga tisarildi. Jahon uni "kiravering" deb chaqirgach, kirishga majbur bo'ldi. Bu ikki yosh guldek ochilib ketgani, ko'zlari chaqnab turgani, bir-birlaridan ko'z uzmay, gaplariga quloq berib o'tirishganini ko'rib, Hayzuron hang-mang bo'lib qoldi. Uning kirishi bularni ogoh qildi, ruh olamidan moddiy olamga ko'chirdi. Hayzuron Zirg'omga salom berib, keyin Jahondan hol-ahvol so'radi va unga nima kerakligini bilmochi bo'ldi. Jahon: "Hech narsaning keragi yo'q, lekin Zirg'om to'g'risida qanday fikrdasiz?" - dedi.

Hayzuron bunday savolni kutmagani uchun esankirab qoldi:

- O'zingga shunchalik yoqqan, munosib yigitning nimasini mendan so'raysan? Kishilarni mendan ko'ra o'zing yaxshi bilasan-ku, men nima ham deyishim mumkin. Mening qo'lmdan keladigan gap "murod-maqsadlarga yetkazsin" deb yaxshilik xudosidan iltijo qilish xolos, - dedi-da,- Somon qayerga ketdi? - deb so'radi. Jahon: "Darrov qaytib kelaman deb saroydan chiqib ketdi, kelib qolsa ajab emas", - dedi.

Jahon o'rnidan turdi, Zirg'om ham turib: "Menga qaytmoq uchun ruxsat bersangiz", - dedi. Jahon: "Sizning ketishingiz men uchun juda og'ir, lekin..." - dedi-da, o'zini bardam tutib: "Safaringiz xayrli bo'lsin, xotirjam bo'ling, sal o'tmay men orqangizdan albatta yetib boraman. Bu yerda yashashga hech ra'yim yo'q", - dedi.

Shundan keyin Zirg'om Jahon bilan xayrlashib chiqib ketdi. Saroydagi kishilar bilan Vardon uni kutib turgandi. Iroqqa jo'nash uchun kerakli yo'l anjomlarini tayyorlashni Zirg'om unga buyurdi.

Afshin Bilan Jahon O'rtasidagi Mojaro

Ezilgan, tinkasi qurigan Jahon katta uyga qaytib keldi. Zirg'omni jo'nashga undaganidan pushaymon bo'lib, xayol daryosiga cho'mdi. "Endi bu vasiyatnoma mashmashasidan qutulish, biror yo'l topish uchun men aqlimni bir joyga yig'ishim, nihoyatda ziyarak bo'lishim kerak", derdi u.

Kun kech bo'ldi-yu, Somondan darak bo'lmadi. Ikkinchi kuni Jahon uyqudan barvaqt turib, sochlarini taradi, qora libosini kiyib, qora ipak chodirni ustiga tashladi. Boshiga ham qora ro'mol o'radi. Uning chehrasi shu qora parda ichida oydek nur sochib turardi. Lekin oyda Jahonning yuzidagi ma'no, jodu ko'zlaridagi mehr o'ti qayda deysiz.

Qiz bog'chaga kirib, o'zini ovutmoq uchun daraxtlar orasida aylanib yurib, bir o'rindiqqa borib xayol surib o'tirgan edi, oqsoch

yugurib kelib: "Sayidam, shu yerdamingiz?" - deb so'radi.

- Ha, o'zi nima gap, nima bo'ldi?

- Keldi... Afshin keldi, seni ko'rmoqchi bo'lyapti.

Bu xabar Jahonni ajablantirmadi, aksincha, sevindi. Chunki Afshin kelsa, u bilan so'zlashib, maqsadini bilib olmoqchi, otasining vasiyatidan qutulish chorasini ko'rmoqchi edi. O'tirgan yeridan irg'ib turib: "U qayerda?" - deb so'radi.

- Ayvonda, seni kutib turibdi, - javob qildi oqsoch.

Atrofni yasovullar o'ragan podshohlardak hech narsadan tap tortmay mag'rur odim tashlab Jahon saroyga kirib keldi, chunki u o'zining dovyurakligiga va olijanobligiga e'timodi zo'r edi. Oqsoch bilan hozirgi ahvol haqida mayda-chuyda gaplarni gaplashib, shiyponga chiqiladigan zinaga qadam qo'ydi. Shiypon to'rida o'tirgan Afshin uni ko'rishi bilan o'rnidan turib, istiqboliga hozirlandi. Afshin oltmish yoshlarga yaqinlashgan bo'lishiga qaramay, o'zini yosh ko'rsatish uchun soqol-mo'ylovini bo'yagandi. U baland bo'yli bo'lib, ko'zlari katta, yuzi va bo'yni barkashdek yassi, chakkasi tirishgan, yuz suyagi o'ynab chiqqan bir kishi edi. Boshida gardishiga shohi salla o'ralgan kichkina qalpoq, egnida qahva rang kamzul, uning ostidan oyog'igacha bekitgan ishtoni ko'rinib turardi. Kamzul ustidan beliga naqshin kamar bog'lagan, kamarga dastasiga qimmatbaho toshlar qadalgan qilich osgan. Buning ustidan qora chakmon ham kiyib olgandi. U "men shunday mansabdor bo'laturib senga bo'yin egdim yoki mehribonlik qildim", degandek kibr bilan Jahonni oldiga borib qarshi oldi. Unga yaqinlasharkan, salom berib, ahvolini so'ragan bo'ldi va ko'rishmoq uchun qo'lini ham uzatdi. Jahon ham unga qo'l berdi. Afshin Jahonning qo'lini ancha vaqt siqib turdi. Jahonning badani seskanib ketdi-yu, shunday bo'lishiga qaramay: "Yaxshiman, qani, o'tiring", deb taklif qildi. Afshin Jahonning oldin o'tirishini kutib, odob saqlagandek bo'lib turdi. Jahon o'tirgach, Afshin unga tikilganicha yonidagi kursiga borib o'tirdi. Uning bunday tikilishidan niyati buzuqligini tushungan Jahon, pisand qilmagandek boshini yerga egdi. Ammo Afshin uning bu holatini azadorlikdan deb o'yladi.

- Azizam, boshingga og'ir kulfat tushdi, marhum otangning vafoti eng og'ir musibat. U kishi bilan oramizdagi do'stlikni o'zing yaxshi bilarding. Shu do'stlik tufayli o'zidan keyin senga rahnamolik qilishni menga topshirib ketdi. Buni otang sening qadringga yetishimni yaxshi bilganlari uchun qildilar, albatta. Buni o'zi hayotlik chog'idayoq senga ma'lum qilgan bo'lsa kerak? Sening donoligim va ziyrakligingga avvaldan qoyil qolganman. Buni senga otang gapirgan bo'lsalar ham kerak.

Afshin gapni bu tomonga burib ketayotganidan Jahon hayratda qolgan bo'lsa ham, unga murosasozlik qildi:

- Ha, sizning do'stligingizni, ulug' martaba egasi ekaningizni dadamdan ko'p marta eshitganman. U kishi "Afshin Ushrusanada dongdor podshoh, na Farg'onada va na Ushrusanada uning nomini, ishlarini bilmagan birorta kishi topilmaydi", derdilar.

O'zini bu qadar ko'klarga ko'targani uchun Afshin Jahonga minnatdorchilik bildirdi. So'ng ko'pdan buyon sir saqlab kelgan shum niyati tomon yana bir odim tashlashga jur'at etdi:

- Meni maqtashingni eshitayin deb, bu savolni berganim yo'q. Savolimning o'ziga javob berishingni istardim. Men uchun qanchalar qadrli ekaningni otangdan eshitmaganmisan?

Uning ko'nglidagi gapni, nima demoqchi bo'layotganini Jahon payqamay qolmadi, lekin bilmagan bo'lib:

- Unday gapni eshitganim esimda yo'q. Meni o'z farzandlaringiz qatorida va otamni esa akangizdek bilib, bizga yaxshilik qilyapsiz degan fikrdaman. Bu olijanobligingiz uchun sizga katta tashakkur. Arvoh xotirasini qilib, dadamning ruhini shod etayotganingiz uchun sizdan minnatdorman. Sizdan yana bir iltimosim bor, shuni ham bajo keltirsangiz, bizni juda mamnun etgan bo'lardingiz, - dedi Jahon.

- Xo'sh, nima ekan u iltimos?

- Mening donoligim va aqlimga o'zingiz tahsin aytayotibsiz. Haqiqatan shunday bo'lsam, menga vasiy bo'lishingizning nima hojati bor edi?

- Senga vasiy bo'lishim donoligim va aqlingga futur yetkazmaydi, - dedi Afshin ayyorona iljayib.

- Siz podshoh va bosh qo'mondonsiz, sizning ulug' martabangiz va ishlaringizning ko'pligi menga o'xshaganlarga vaqt sarflashga imkon bermasa kerak. Bundan tashqari, siz Iroqda, men esa Farg'onada istiqomat qilaman. Vasiylikdek og'ir yukni zimmangizdan soqit qila qolsangiz, yaxshi ish qilgan bo'lardingiz.

- Yo'q, yo'q. Men otangning vasiyatiga hech qachon xiyonat qilolmayman. Sening xizmatig bo'lgani uchun har qanday og'irlik ham menga bilinmaydi. Xizmatigda bo'larmikinman, deb ko'pdan beri orzu qilib yurardim. Ammo Iroq bilan Farg'ona orasining olisligi masalasiga kelganda bu hech gap emas: yo sen Iroqqa ko'chib borasan, yoki men Farg'onaga ko'chib kelaman. Har holda ikkimiz bir yerda bo'lishimiz kerak.

Jahon uning maqsadini aniq bilib olgan bo'lsa ham, hech narsaga aqli yetmagandek:

- Mavlono, menimcha, bunchalik bog'lanishga zarurat bo'lmasa kerak, - dedi.

- Meni mavlono deb atamagin, - dedi Afshin unga mehribonlik qilgandek.

- Xo'p, bo'lmasa, ota yoki amaki, menga bunchalik bog'lanishning hojati yo'q.

Afshin qoshlarini chimirib, tirjaydi va kursini Jahonning kursisiga yaqinroq surdi:

- Amaki deb chaqirishing mavlono deganingdan ham og'irroq, nega men bilan betakalluf, bermalol gapirishavermaysan? - U cho'ntagidan juda qimmatbaho gavhardan ishlangan marjon olib Jahonga uzatdi. Gavhar uning qo'lida yaltirab turardi. "Men seni azizam desamu, sen meni amaki deb chaqirsang durustmi?" - dedi.

Jahon avval yuzini teskari burdi, keyin unga bir ko'z olaytirib qaradi-da, kursisini nariroqqa surib oldi va qo'lini orqasiga qilib:

- Yo'q, sayidim, menga gavharning keragi yo'q, men azador odamman, qolaversa, bunday so'zlarga toqatim yo'q, - dedi.

Jahonning bunday nafatlanishidan ajablangan Afshin: "Otang vasiy qilib tayinlagan odam bilan shunday muomala qilasanmi?"

Men begona odamman deb faraz qilaylik, lekin loaqal otang vasiyatini hurmat qilishing kerakmasmi?" - dedi.

Jahon bosiq ohangda, ovozi bir parda baland ko'tarib, kinoyaomuz dedi:

- Ey podshoh, ey qo'mondon, o'sha vasiyatni oldin o'zingiz hurmat qilmog'ingiz lozim emasmi?

Afshin "jiloving mening qo'limda" degandek: "Otangning vasiyati faqat shu qog'ozdaging o'zi deb o'ylaysanmi? U kishi menga og'zaki ham vasiyat qilganlar, buni albatta bajarishim kerak", - dedi.

Jahon ko'zlari chaqnaq, lablari titrab, Afshinni ezib tashlaguday bo'ldi:

- Otam hayot bo'lganlarida siz bu gaplarni aytishga sira ham jur'at qilmagan bo'lardingiz.

Afshin achchiq istehzo qilib, shunday o'graydiki, Jahon undan cho'chib ketdi. Afshinning jahli chiqdi, og'zini ko'pirtirib o'shqirdi:

- Yaxshi, otang hech narsa demagan bo'lsin, lekin mening gapim senga kifoya emasmi? Men seni ziyrak, dono qiz deb o'ylab xato qilgan ekanman. Ushrusana podshohi seni o'ziga yaqin olib, do'stlarcha gapirsa-yu, sen unga qo'pollik bilan muomala qilsang

yarashadimi?

Jahon ham bo'sh kelmadi, g'azab bilan unga bir o'qaydi:

- Bas, shu yerda to'xtang, ko'p haddingizdan oshmang, o'zingizni hadeb maqtayvermang. Sizning podshohligingiz o'zingizga, men uchun uning bir chaqalik qiymati yo'q.

- Sen maqsadimga tushunmaganga o'xshaysan, hali ham tushunmadingmi? Jahon, men seni sevaman, qattiq sevaman,- dedi-yu, qizargan ko'zlari battarroq chaqnaq ketdi.

Uning shu gapini eshitgan Jahon sherdan hurkkan ohudek sakrab tushdi:

- Men sizga ishorat bilan "to'xtang, ko'p haddan oshmang" degan edim, quloq solmadingiz. Juda haddan oshib ketdingiz! Endi shuni bilib qo'yingki, menga bunaqa bema'ni gaplar aytishingizga yo'l qo'ymayman. Bu - sharmandalik. Soch-soqolingiz oqarib ketibdi-yu, bolalaringizdan ham kichikroq bir qizga "o'ldim-kuydim" deyishga uyalmaysizmi?

Afshin qizarib, bir xo'rsindi-da, tavoze qilishga, yalinishga o'tdi:

- Ey Jahon! Muhabbat faqat yosh yigitlarda bo'ladi, deysanmi? Menimcha, muhabbat keksalar uchun ko'proq zarur, ular muhabbatning qadriga ko'proq yetishadi. Kishilar xato o'ylashadi: muhabbat yoshga qaramaydi.

Keyin u yaxshilab o'rnashib o'tirib oldi-da, ko'kragiga ishorat qilib: "Bu yurakda muhabbatning shunday zo'r alangasi borki, hech qanday yigit ko'kragi unga bardosh bera olmaydi. Men yigit bo'lganman, hozir keksaydim. Sening ma'budang bilan ont ichib aytamanki, mening hozirgi muhabbatim avvalgidan ko'ra zo'rroq va mustahkamroq. Mana, ishonmasang ko'r, ulug' podshoh, dovyurak qo'mondon bo'la turib ishqingda yoboryapman, o'zimni oyoqlaring ostiga tashlayapman", - dedi-da, qizning oyog'iga yiqilib, gapida davom etdi:

- Agar menga xo'p desang, baxt-saodating yo'lida jon fido etuvchi oshiqi beqaroring bo'laman, o'zing esa Ikki Iroq[25], Fors, Xuroson, Ushrusana va Farg'onada aytganing aytgan, deganing degan malika bo'lasan. Yo'q desang, o'jarligingni qo'ymasang...

Jahon "odam bo'lmay o'l" degandek aftiga tikilib turdi-da, uning gapini bo'lib, keskin gapirdi: "Turing, ey Haydar, turing, Kovusning o'g'li, turing, ey Ushrusana podshosi, o'pkangizni bosib oling, gapingizni o'ylab gapiring! Qilgan bu noma'qulchiligingizni men kechiraman, boshqalarga yoyib yurmayman. Meni odamlar: "Afshindan ko'ra aqlliroq ekan, o'zini tuta bilarkan", deb yursa, siz uchun yaxshi bo'lmaydi".

Jahonning bu gaplari Afshinning yuragiga o'qdek qadaldi. U tishlarini g'ijirlatib, o'rnidan turdi:

- Sen o'z o'jarliging bilan meni tiriklay o'ldirding. Meni aytganini qila olmaydi deb o'ylama. Hali ham kech emas. "Sen uchun baxt-saodat eshigini lang ochib beraman", degan taklifimni yaxshilab o'ylab ko'r, nodon kishilar ishini qilma. Shuni yaxshi bilki, sening o'zing ham, butun mol-mulking ham mening qo'limda. Agar so'zimga unasang, aytganimni qilsang, o'zim ham, hamma topgan-tutganlarim ham seniki.

Jahonning jahli chiqib, butun vujudi o't bo'lib yondi. Afshinni battarroq koyimoqchi bo'ldi-yu, lekin o'ylab qoldi: har qalay u podshoh, qo'lida askar-anjomlari bor, xususan u otasi belgilab ketgan vasiy. Unga bas kelolmasligini, agar u yomonlikka ko'chsa, na hokim va na amir o'zining tomoni bo'la olmasligini tushundi. Buning dastidan faqat xalifalik poytaxti Bag'dodda xalifaga shikoyat qilish va shu yo'l bilangina qutulish mumkin. Faqat xalifagina Jahonning shikoyatiga quloq solib, Afshinning tanobini tortib qo'yishi mumkin edi.

Jahon endi boshqa bir tadbir ko'rish lozim ekanligini o'yladi. Zo'r irodasi bilan o'zini mahkam tutib, yumshoq ohangda dedi: "Siz gapirgan gaplaringizni o'ylab ko'rishimga fursat bering. Mening aytganlarimni siz ham o'ylab ko'rishingizga vaqt beraman. Ikkimiz ham obdan o'ylashib ko'rib, keyin bir bitimga kelamiz. Sizning bu gaplaringizni sir tutishga, boshqalarga oshkor qilmaslikka tirishaman. Ha, Afshin hokimning do'sti va vasiyi bo'la turib, qizning sha'niga shunday gaplarni aytibdimi?" - deydigan kishilar malomatidan sizni saqlashim kerak. Mening shu taklifimni qabul qilasizmi, yo'qmi? Qabul qilmaydigan bo'lsangiz, u vaqtda beodoblik va sharmsizlikni mendan ko'rasiz. Bu ojiz qizning qo'lidan nima kelardi deb o'ylamang, janob!"

Qizning zo'r jasorat egasi ekaniga yana bir marta ishonch hosil qilgan Afshin uning yuziga qarashga ham yuragi dov bermadi. G'azabdan Jahonning ko'zlari yana ham qattiqroq chaqnaq ketdi. Jahonning gaplari Afshinning miyasiga yashin tushgandek ta'sir qildi:

- Sen ojiz qiz emassan, men ham aqldan toygan kishilardan emasman. Lekin sen boshqalarga o'xshab muhabbat faqat yoshlarga yarashadi, deb o'ylaysan. Men esa keksalar ishq yo'lida yoshlardan ham sobitroq ekanini senga amalda ko'rsatib beraman. Men sevgilisi yo'lida hamma bor-yo'g'ini, hatto hayotini ham qurbon qilib yuboradigan kishiman. Qani, qaysi yigit shunday qila oladi? Ular yengil tabiatlilik tufayli, ko'ziga qon to'lganlik tufayli muhabbat qo'yadilar. Yoshlar muhabbatda barqaror turolmaydi, o'z mahbusasiga keragicha vafo qilolmaydi. Endi sen gaplarimni o'ylab ko'rish uchun muhlat so'rayapsan. Xo'p, muhlat beraman, ehtimol, shu asnoda aql-hushingni yig'ishtirib olarsan. Birodarim - otangning ta'ziyasi ham hali tugagani yo'q, unga qadar mening umidim yuzaga chiqib qolar. Mening xayrixohligimni ochiq bilganingdan keyin gaplarim xususida asta-sekin fikr yuritib ko'rarsan, albatta.

Afshinning balandparvoz orzusi haqidagi uzundan-uzoq gaplarini eshitib bo'lib, Jahon bosiq, lekin qat'iy ohangda dedi:

- Mening ishonchli vasiyim sifatida quloq berishingiz kerak bo'lgan bitta gapim bor: vasiylik vazifangizni ado qilish uchun saroy va saroy ahllari ishini tartibga solish ustida hech bosh qotirib ko'rdingizmi?

- Ha, hamma ishlarni o'rinlatib qo'ydim, dehqonlar dalada ishlashyapti, saroy boshlig'i saroy ishlarini bajarib turibdi. O'zim esa sening mol-mulkingni o'zingdan ko'ra ham yaxshiroq tejab-tergab, muhofaza qilib turibman,- dedi Afshin. Keyin hamon qo'lida turgan bezagini ko'z-ko'z qilib, - Buni olmading-a, ola qol, - dedi.

Jahon achchig'i kelib undan betini o'girdi:

- Bugungi uchrashuvimizni eslatadigan hech bir narsani qabul qilgim yo'q, ilojini topsam, xonadagi shu holatimizning shohidi bo'layotgan yoki shu so'zlarni eshitayotgan hamma narsani bu yerdan chiqarib tashlar, yo'qotib yuboradim. Otamdan qolgan meros ustida bosh qotirayotganingiz, ularni tejab-tergab turganingiz uchun sizga tashakkur aytishga ruxsat etsangiz. Otamning do'stlari va oilalarini ishonib ketgan kishilari bo'lmish Afshindan men shuni kutgan edim, albatta. Endi akam Somonni nima uchun merosdan mahrum qilganlaringizni bilsam bo'ladimi?

Hech narsani nazar-pisand qilmay, o'zini ustun tutib shartta-shartta gapirayotgan Jahon oldida dovdarab qolganiga qaramay, Afshin nafasini ichiga yutib: "Sen menga go'yo vazifasini uddalay olmayotgan kishidek tergov qilyapsan. Menga Somonning merosdan mahrum qilinishini sir saqlash vazifasi yuklangan. Agar ma'shuqa o'z oshig'iga savol bergandek qilib so'rasang, hamma narsani aytib berishga tayyorman", - dedi.

- Vasiyatga amal qilavering, muhabbat, oshiq-ma'shuq degan gaplarni yig'ishtiring! - kesatdi Jahon.

Afshinni ter bosib, hang-mang bo'lib qoldi. Boshqa biror so'z aytishga yuragi dov bermadi. U "ketishim kerak", deb o'rnidan qo'zg'aldi. Qizni sira ham rozi qila olmasligiga aqli yetib, mag'lublarcha xonadan chiqib ketdi. "Afshin Jahondan mag'lub bo'libdi" degan malomatdan cho'chidi-da, eshik oldiga borganda: "Xo'p, mayli, sen bilan keyin gaplashaman", - deb qo'ydi.

Xalifa Mu'Tasim Va Surra Man Rao Shahri

Xonadan chiqib ketayotgan Afshinning orqasidan Jahon tik turganicha qarab turdi. Keyin u devordagi pardaga tikilgan suratga ko'z tashladi-da, chuqur xo'rsindi. Og'ir mehnatni bajargan kishidek bo'g'in-bo'g'ini bo'shshib ketdi, o'zini kursiga tashladi. Tevarak-atrofiga qarab o'z-o'zicha: "Ey Jahon, ey Farg'ona malagi! Boshingga ne kulfatlar tushdi-ya? Otang vafot etdilar. Uning ustiga sevgilingning Iroqqa jo'nab ketishi-chi? Xayr, mayli, Zirg'om bu nodon cholning, behayo podshoh va mutakabir qo'mondon Afshinning yaramas niyatlarini bilmay ketgani yaxshi bo'ldi. U battol chol surayyo yulduziday Jahonga xomtama bo'lib yuribdi-ya. Men unga "ko'nglim Zirg'omda, sen laqillab yurma", deb nega aytib qo'ya qolmadim? Yo'q, agar aytganimda u bechorani ham tashvishga solib qo'ygan bo'lardim, albatta. Oh, sevgilim Zirg'om, qayerdasan? - dedi-da, uning uzoq yurtlarga ketib qolganini eslab, to'satdan yig'lay boshladi. Yig'layotganimni birov eshitib qolmasin deb ovozi pasaytirib, ko'z yoshlarini daryo qilib oqizdi. U o'zini unutib, alamini yig'idan olar, o'ksinib-o'ksinib yig'lardi. Shu holatda ekan, tapillab o'zi tomonga kelayotgan oyoq tovushini eshitib qoldi. O'zini yig'ishtirib oldi. Qarasa oqsochi - Hayzuron qo'rqib ketgan, yugurganicha ikki qo'lini ochib, quchib olgudek bo'lib kirib kelyapti. Ojizlik qilganidan xijolat tortgan Jahon uning quchog'iga o'zini tashladi. Hayzuron gap boshladi:

- Ha, qizim, sayidam, senga nima bo'ldi, biron yering og'riyaptimi?

- Onajon, - dedi Jahon ko'z yoshini artib, - nega yig'lashimdan ajablanasiz. Kuni kecha mehribon otamdan judo bo'lgan bo'lsam. U kishidan ayrilib qolishimdan ham og'ir musibat bormi? - Hayzuron Jahon bilan Afshin o'rtasidagi mojaroni garchi eshitmagan bo'lsa ham, Afshin chiqib ketayotgandagi vajohatini ko'rib, ancha-muncha narsani fahmlagan edi.

- Qizim, to'g'ri aytasan, janob hokimning vafotlari chindan ham og'ir musibat bo'ldi. Ayniqsa o'zlaridan keyin Afshinday kishining vasiy bo'lib qolishi musibat ustiga musibat bo'ldi, - U Jahonni quchoqlab o'pdi va:

- Qizim, nima uchun yig'layotganingni bilaman, xafa bo'lma, men sening uchun jonimni qurbon qilaman. Faqat men emas, butun saroy ahli, farg'onaliklarning hammasi sen uchun o'zlarini fido qilishadi, - dedi.

Jahon Hayzuronning quchog'idan sekin o'zini oldi-yu, "qani, o'tiring" deganday imo qilib yonidan joy ko'rsatdi. Hayzuron suq bilan Jahonga tikilganicha u ko'rsatgan yerga o'tirdi. Jahonning yuzidagi umidsizlik, xafalik alomatlari o'rnini jiddiylik alomatlari egalladi. Lekin u hamon jim o'tirar, nimanidir o'ylayotgani ko'zlari va manglayidan ko'rinib turardi. Uning sukuti uzoqqa cho'zildi. Hayzuron esa qulog'ini ding qilib "sayidam nima der ekan", deb kutib turardi. Axiyri Jahon shartta o'rnidan turdi-da, Hayzuronga jiddiy boqib:

- Hozirdan boshlab menga bu yurt harom, - dedi.

Undan bunday gapni eshitgan Hayzuron o'takasi yorilguday bo'lib, sakrab o'rnidan turdi.

- Nima deyapsan, qizim?

- Bu saroyni hozir tashlab chiqib ketishim kerak.

- Qayerga? Hamma mol-mulking shu yerda bo'lsa, o'sgan-ungan yurtindan qayerga ketmoqchisan, ularni kimga tashlab ketasan? - qo'rqa-pisa so'radi oqsoch.

- Ularni tamagirlarga - Afshinga, kohinga qoldirib ketaman.

Hayzuronning yuzi bo'zarib ketdi.

- Qanday qilib bu yerni tashlab ketasan, butun boyliging shu yerda, o'zing esa aytganing aytgan, deganing degan sayidasan.

- Boylikning ham, hukmfarmonlikning ham menga keragi yo'q, - dedi Jahon qat'iy va keskin tusda. Zirg'omdan uzoqdaligi tufayli Afshin o'ziga ko'z olaytirishidan qo'rqayotganini aytmoqchi bo'lganini payqagan Hayzuron uni yupatishga tushdi:

- U senga yomon niyatda bo'lsa, sadqai sar. Parvo qilma. Sen o'z saroyingda malikasan, bu yerdan seni chiqarishga kimning haddi bor?

- Yo'q, u mening shu yerda qolishimni istayapti, men o'zim ketmoqchiman, - dedi Jahon unga qayrilib.

- Jon qizim, qanday qilib ketasan, qayerga borasan? Qani, ayt-chi?

Jahon boshini egib turib: "Ketaman dedim, ketaman. Boshqa gap yo'q. Siz bu yerda qolishingiz kerak" - dedi.

Ko'ziga jiq-jiq yosh olib Hayzuron uning gapini bo'ldi:

- Men bu yerda nega qolarkanman? Sensiz men bu yerda nima qilardim, qizim. Sen qayerda bo'lsang, men ham o'sha yerda bo'laman, faqat qayerga borishingni bilmog'chiman, xolos.

- Iroqqa.

- Qizim, bu gap aytishga oson, ammo uni amalga oshirish qiyin. Biz bilan Iroq orasi qancha yo'lligini bilasanmi o'zing?

- Bilmayman, lekin so'zim bir, ketaman dedimmi, ketaman.

Hayzuron ohista uni yupatishga tushdi:

- Sen aqlli va dono qizsan, o'ylamay bir ishni qilmaysan, albatta. Biz bilan Iroq orasi bir necha oylik yo'l. Bu yo'lning ko'p qismi xatarli sahro va biyobonlardan iborat. Qaroqchi va yo'lto'sarlar ko'pligi uchun u yerlarda faqat qurol-yaroqli soqchilar kuzatuvida, ko'pchilik bo'lib yurish mumkin, xolos.

Jahon o'z so'zida qattiq turib oldi:

- Bo'lganicha bo'lar, Iroqqa ketishim muqarrar.

- Sayidam, oppoq qizim, o'zing yaxshilab o'ylab ko'r. Yosh joningga rahming kelsin, ko'ra-bila turib o'zingni halokatga otma!

Iroqqa bormoqchi bo'lgan odam qo'rqinchli dasht-sahrolarni kesib o'tishi kerak. U yerlarda turkman va boshqa qabilalarning qaroqchilari ko'p bo'ladi. Ular ko'pincha Xuroson va Eronga ketayotgan savdogarlar yo'lini to'sib, mollarini tortib oladilar, o'zlarini o'ldiradilar ham. Shunday yo'ldan qanday qilib yolg'iz bora olasan? - dedi unga yolvorib Hayzuron.

- Mayli, qismatda bitilgani bo'ladi, odamlar boradigan yerga men ham bora olaman. Borish uchun kerakli hamma tadbirni ko'raman.

Hayzuron Jahonni bu niyatidan qaytarish mumkin emasligini angladi:

- Sen Afshinning betini ko'rmaslik uchun Iroqqa ketmoqchiga o'xshaysan. Axir uning istiqomat qiladigan joyi Iroq-ku. Iroqda uning nufuzi hamma yerdagidan ko'proq emasmi?

- Iroqqa yetib olsam, undan tap tortadigan yerim qolmaydi. Xalif o'sha yerda turadi. Uning hukmi Afshinnikidan zo'rroq bo'lsa kerak, albatta. Bundan tashqari Zirg'omim ham o'sha yerda-ku, - dedi-da, Jahon bir oz tin olgach, yana so'zida davom etdi, - men Zirg'omdan yordam talab qilmoqchi emasman, lekin haqiqatga quloq solinadigan bir mamlakatda u ahmoq chol bilan gaplashib qo'ymoqchiman. U o'z askarlari bilan bu yerda mendan g'olib chiqishi mumkin, ammo Bag'dodda buning uddasidan chiqa olmaydi. Endi siz meni bu niyatdan qaytaraman deb bekorga urinmay qo'ya qoling!

Jahon eshik tomon qadam tashladi. Qattiq sarosimada qolgan, yig'idan o'zini bosa olmagan Hayzuron ham hiqillay-hiqillay uning orqasidan ergashdi.

Jahon u yoq-bu yoqqa qaramay, yugurgancha o'z xonasiga kirdi. Uning chehrasida shijoat va xotirjamlik sezilardi. Yana gap qo'shishga yoki orqasidan kirib boraverishga jur'at qilmay Hayzuron qadamini sekinlatdi. Ichkaridan turib uni Jahon chaqirdi.

"Labbay" deb ichkariga kirgan Hayzuron qizning g'alati bir holatda karavoti ustida o'tirganini ko'rdi. Bir tomondan uning chehrasida jiddiyat - aniq niyat belgilari, ikkinchi tomondan esa, andak sarosimalik nishonalari ayon bo'lib turardi. U kirishi bilan Jahon: "Somon hali ham qaytib kelgani yo'qmi?" deb so'radi. Hayzuron ohista javob qildi:

- Yo'q, sayidam, bugun ertalabdan buyon ko'rganim yo'q.

Jahon boshini bir silkib qo'ydi-da, "keling, ona, yonimda o'tiring", deb oqsochni taklif qildi.

Hayzuron uning yuziga qarashga iymenib turardi. Sekin yoniga o'tirdi. Jahon gap boshladi:

- Mening safarga chiqishim sababini hech kim bilmasin, buni sir saqlang, saroy mutasaddisi Mehtarga mol-mulk, ekin-tikinlarimizdan xabardor bo'lib turishni topshiring. So'raganlarga: "Yaqin bir shaharga ketyapmiz", - deb qo'ya qoling.

- Xo'p, sayidam, buyrug'ingni albatta bajaraman. Yo'lga qachon chiqamiz?

- Yaqin fursatda, ta'ziya marosimi tugashini kutmasdanoq jo'naymiz. Qaysi kuni yo'lga chiqishimizni keyinroq aytaman. Safarimiz juda olis. Shuning uchun olib ketiladigan barcha safar anjomlarini taxt qilib qo'yishingizni o'tinib so'rayman.

Hayzuron qabul ishoratini qilib boshini qimirlatib qo'ydi. Jahonning qasd qilgan ishidan sira qaytmasligini u yaxshi bilar va buni ko'p tajribadan o'tkazgan edi. Shuning uchun ertagacha sabr qilishni ma'qul ko'rib, oraga boshqa so'z qo'shmadi. Bir oz sukutdan keyin qizning o'zini yolg'iz qoldirib chiqib ketdi.

Bu uzoq safarda Somonning ham hamroh bo'lishiga ehtiyoj borligi uchun Jahon butun kunni shu haqda fikr yurguzib kech qildi.

Bunday safarga Somon jon-jon deb chiqishini Jahon yaxshi bilardi. Ertasiga ertalab Jahon uyqudan uyg'onishi bilanoq Somonning eshigini qoqdi. Dabdurustdan unga: "Shunchalik beg'am bo'ladimi kishi. Qayerlarda qolib ketdingiz axir, aka?" - deb gina qila boshladi. "Bir kungina ko'zingga ko'rinmasam shunchalik vaximaga tushasanmi, oylab yo'q bo'lib kesam nima qilarding?" - dedi Somon. "Nima gap, biror yoqqa ketish niyatidamisiz?" - so'radi qiz.

- Shu shaharda men butun baxt-iqbolimdan ajralgan bo'lsam, endi bu yerda istiqomat qilib nima maza topardim. O'z yerimda, ona yurtimda, hatto o'z oilamda xor-zor bo'lib yurishimdan nima foyda. Sen saroyu, mol-mulku hamma narsaga vorissan. Bu yerda ayshu ishratingni surib yuraver. Meni o'z holimga qo'y, boshim oqqan tomonga ketay, - dedi Somon o'zini mungli qilib ko'rsatib.

Bu gapni u qanday niyatda aytayotgani Jahonga sir emasdi. Lekin akasining "safarga chiqaman" deganining o'zi Jahonga yo'l ochib berdi: "Ikkimiz birga safarga chiqsak, nima deysiz?"

- Xo'sh, senda ham safarga chiqish niyati bormi? - dedi somon.

- Ha, bo'lmasa-chi?

- Sening biror yoqqa borishingga hech bir hojat yo'q. Ammo Iroqqa boradigan bo'lsang, unda boshqa gap. U yerda sevgiling Zirg'om yashaydi.

- Ha, men Iroqqa bormoqchiman, siz o'zingiz-chi? - so'radi Jahon.

- Yaxshi uqib olginki, - dedi Somon, - bunday safarning o'zi bo'lmaydi. Unga ko'p tayyorgarlik ko'rish lozim. Yo'l olis va qo'rqinchli bo'lgani uchun biror qofilaga qo'shilib borishimiz kerak.

- Mayli, nima chora ko'rish lozim bo'lsa, shuni ko'ring, lekin tezroq harakat qiling.

Somonning yuziga qon yugurdi. U ko'pdan o'ylab yurgan maqsadiga erishmoq uchun Jahondan shunday ruxsat olish payida edi. Afshindan qochib safarga chiqishga Jahon bunchalik oshiqmaganda, akasining g'arazini bilib qolgan bo'lardi. Lekin u Afshindan tezroq qutulish maqsadida o'sha g'arazga e'tibor bermadi hisob. Akasiga safar tadorigini ko'rishni topshirib, o'zi ham Hayzuron bilan unga bildirmay tayyorlana boshladi.

* * *

Xalifa Mu'tasim Bag'dodni qo'yib, turkiy va boshqa xalqlarni joylashtirish uchun undan ellik mil (150 km.) nariroqqa Surra man rao (Kim ko'rsa xursand bo'ladi)[26] nomli shaharcha bunyod qildi. U abbosiy xalifalarning ikkinchi shahri hisoblanadigan bo'ldi. Mu'tasim u shaharni dahalarga bo'lib, dahalarni turli yurtlardan keltirilgan askarlar uchun alohida-alohida qilib ajratib berdi.

Ularning ba'zilar samarqandlik turklar, ba'zilar Far-g'onadan, ba'zilar esa Ushrusana va boshqa joylardan keltirilgan yigitlar edi. Xalifa har bir toifa uchun maxsus qo'mondon belgiladi. Ularning mashhurlari esa Ushrusana shahzodalariidan bo'lgan Afshin, avval Mu'tasim qo'mondonlaridan bittasining quli bo'lib, keyin ozod qilinib, qo'mondonlikka ko'tarilgan Ashnos, yana Itox va Sumo degan sarkardalar ediki, keyingi ikkitasi ham ilgari qul bo'lishgan.

Mu'tasim Surra man raoni bino qilish oldidan me'morlarni, binokor ustalarni, mardikor, duradgor, temirchi va boshqa hunarmandlarni chaqirtirgandi. G'isht, yog'och kabilarni Basra, Bag'dod, Antokiya[27] va Shomning boshqa chekkalaridan, marmar toshni esa Loziqiya[28]dan keltirgan edi.

Mu'tasim o'zi uchun shaharning o'rtasida qasr qurdirdi. Uning yonida esa katta masjid jome bunyod qilib, masjid tevaragida bozor barpo etdi.

Mansurning[29] Bag'dodni qurishdagi tartibiga amal qilib, bozorda har bir kasb egalari uchun alohida rasta ajratdi. Xalifa qo'mondonlar uchun o'z qasridan, kishilar xonadonlari va rastadan uzoqroqdan maxsus joylar ajratdi. Ashnosni shaharning narigi chekkasiga - shimoliy tomoniga va qasrdan bir necha chaqirim nariroqqa joylashtirdi. U yerni Bag'dod - Karxiga o'xshatib Karx deb nom qo'ydi. Afshinni esa janub tomonda al-Matira nomli joyga o'rnashtirdi. U ham xalifa qasridan bir necha mil uzoqda edi. Farg'onaliklar uchun boshqalarnikidan ko'ra yaxshiroq joydan yer ajratdi. Turklar, xurosonliklar va mag'ribliklar uchun ham alohida-alohida yerlar ajratirib berdi. U hamma qo'mondonlariga o'z odamlari uchun masjid va bozorlar bino qilishni buyurdi. Dajla daryosining oqar tomoniga qaragan katta ko'chalar chiqardi. O'sha ko'chalar kesib o'tadigan kichik va boshi berk tor ko'chalar ham qurdirdi. Al-Matiraning shimol tomonidan Dajla bo'ylab Karxga boradigan ko'cha markaziy ko'cha edi. Kishilar uchun ajratilgan turar joylar esa ana shu katta ko'chani o'ng va chap tomonlarida joylashgan bo'lib, Dajlaga boradigan kichik va

tor ko'chalar unga yopishgandi. Moliya idorasi, Mu'tasimning qasri, masjid va qul bozori ham shu ko'chada edi. Bu ko'chani qarshisida Abu Hamd nomli yana bir ko'cha chiqarilgandi. Mu'tasim Dajla daryosi ustiga sharqiy qirg'oqdan g'arb tomonga o'tadigan ko'priq qurdirdi va daryoning u tomonida imoratlar bino qilib, daraxtlar o'tqazdi, quduqlar qazdirdi. Har bir mamlakatdan turli ustalarini, masalan, Misrdan suv inshooti mutaxassislarini, qog'oz ishlash ustalarini, Basradan esa chinni va sopol ishlash ustalarini oilalari bilan ko'chirtirib keldi. Binolarning hammasi bir necha qavatli bo'lib, atrofi bog'-bo'stonlarga aylantirilgandi.

Mu'tasim Surra man rao degan shunday shahar qurganini eshitib, oldi-sotdi qilmoq uchun atrof-tevarakdan kishilar yog'ilib kela boshladi.

Mu'tasimdan keyin xalifa bo'lgan al-Vosiq[30], al-Mutavakkil[31] va boshqalar bu shaharni kengaytirib, katta binolarni yana ham ko'paytirdilar.

Farg'onaliklar uchun qurilgan binolar orasida Mu'tasimning saroyi yoniga eshigi Dajla tomonga qaragan bir bog'cha, ichida uncha katta bo'lmagan bir imorat turardi. Uning yonida ikki dona xurmo daraxti qad ko'targan. Somurroda yashovchilar bu uy kimga qarashli ekanini bilishmasdi. Chunki unda bozorga chiqib ro'zg'orga kerakli narsalar olib keladigan xizmatkorlardan bo'lak kishini ko'rishmasdi. Qo'mondonlar esa bu Zirg'omning hovlisi ekanini bilishardi. Ular o'zlariga o'xshab katta hashamatli uy qurmagan, har xil xizmatchi va cho'rilar saqlamagan Zirg'omning dunyo lazzatlariga - aysh-ishrat, zeb-ziyatga e'tibor bermasligidan ajablanishardi. Ular bu yerda Zirg'om yolg'iz o'zi yashaydi deb ham o'ylashardi. Zirg'om Farg'onaga ketmasdan burun ba'zi qo'mondonlar bu uyga kelib turishardi ham. Ammo u safarga ketganidan keyin hech kim bu dargohga qadam bosmay qo'yd. Chunki uyda Zirg'omning ko'zlari ojiz bo'lib qolgan qari onasi va Mas'uda nomli bir cho'ridan bo'lak hech kim ko'rinmasdi.

Zirg'omning Onasi

Zirg'omning onasi - Oftob hali qarimasdan oldin, Iroqqa borishdan burun o'z ojiz bo'lib qolgandi. Farg'onaliklar ham Somurrodagilar kabi Oftobning o'tmishidan xabarsiz edilar. Xonadonida uzoq vaqt yashaganligiga qaramay, hokim Tahmozning o'zi ham uning kimligini bilmagandi. Oftob o'zining asli kim bo'lganini hatto o'g'li Zirg'omdan ham sir tutib kelardi. Zirg'om "mening otam kim edilar?" deb so'ragandi, u: "Otang musulmon askarlaridan bittasi bo'lib, janglardan birida shahid bo'lganlar. Men hayotimning so'nggi nafaslarigacha u kishining xotirasi uchun qora kiyib, motamda o'tkazishga ahd qilganman", der edi. Har safar Zirg'om otasi haqida surishtirarkan, onasi shundan nari o'tmasdi. Lekin Zirg'omni bu gaplarning o'zi qanoatlantirmay yurardi. U kunlarning birida: "Rostini aytib bermasangiz qo'ymayman", deb onasini qistadi. Ona bu gapni yana keyinga surdi. Zirg'om unga qachon shu va'dasini eslatsa, onasi javobni boshqa vaqtga qoldiraverardi.

Zirg'om yoshligini Farg'onada o'tkazdi. O'zi tengi yigitlar qatori askarlikka kirish yoki tirikchilik o'tadigan biror ishning payidan bo'lish uchun Iroqqa borishni onasidan maslahat so'rasa, onasi rozilik bermasdi. Oxiri borib unga ruxsat berdi va ona-bola birgalikda Iroqqa ko'chib, Somurroda yashab turishdi. Zirg'omning uquvli, pishiq-puxta yigitligi nazarga tushib, avval askarlikka, undan keyin soqchilar boshlig'i martabasiga ko'tarildi. U qachon otasi haqida so'ramasin, onasi har safar "keyinroq aytaman", deb bir xil javob qaytarardi.

Zirg'om oxirgi marta hukumat topshirig'i bilan Farg'onaga bormoqchi ekanini aytib, undan ruxsat so'raganda, onasi tezda qaytib kelish shartini qo'yib, rozilik berdi. Ona cho'risi Mas'uda bilan o'z saroyida yolg'iz qoldi.

Oftob butun kunini uyda o'tkazar, boqchaga ahyon-ahyonda chiqardi. Joriya Mas'uda esa qo'lidan kelgancha uni ovutish-yupatishga harakat qilardi. U bir necha yildan beri Oftobning xizmatida edi-yu, lekin o'z bekasining ko'ngli ochilib, kulib turganini biror marta ham ko'rmagandi. Oftobning bu qadar ma'yus va parishonholligidan boshqalar kabi Mas'uda ham hayron edi, sababini sira tushuna olmasdi. Shunga qaramay, u Oftobning muloyimligi va kamsuxanligi uchun juda ham sevar, hurmat qilar edi.

Oftob keksaygan, ko'zi ojiz bo'lsa ham, ko'rkam va yoqimtoy ayol edi. Uning yuzlarida yoshlikdagi mislsiz husnning izlari qolgandi. Boshidan ko'p og'ir kunlar kechganiga qaramay, uning barvastaligi, salobati, xushtabiatligi saqlanib qolgan edi. Cho'risi Mas'uda Oftobning ko'nglini ko'tarish uchun har xil voqealardan gapirib berib o'tirardi. Uning xalif Mu'tasim to'g'risidagi hikoyalarga ko'proq moyilligini, xususan, o'g'li soqchilar boshlig'i bo'lganidan keyingi voqealarga qiziqib quloq solishini Mas'uda sezardi. Lekin gapirmas, onda-sonda xo'rsinib: "Bolaginam Zirg'om qachon kelarkin, juda olislab ketdi", deb qo'yardi xolos.

"Zirg'om kaytib kelyapti", degan xushxabarni birinchi bo'lib Mas'uda eshitdi. Onasi yo'lga intizor bo'lib o'tirganini bilgan Zirg'om o'zidan oldinroq elchisini yuborgan edi. Elchi kelib Mas'udaga Zirg'omning kelayotganini xabar qilish bilan, Mas'uda yugurib sayidasi Oftob oldiga chopdi. Oftob uning yuzini ko'ra olsa, albatta, qizning chehrasida shodlik alomatlarini payqagan bo'lardi. Ona bechorani biror xastalik yoki tabiiy nuqson emas, balki zamonaning jabr-sitamlari ko'rish ne'matidan mahrum qilgandi. Ko'r bo'lib qolishining haqiqiy sababini hammadan sir saqlab yurishi ham zamona zulmi tufayli edi.

Ona Mas'udaning shoshilib kirishidan yaxshilik xabar topib kelganini sezdi, yuragi oshiqib ketganidan, uni gapirishga ham qo'ymay:

- Ha, Mas'uda, o'zi nima gap? Zirg'om keldimi? - deb so'radi.

- Ha, sayidam, Zirg'om keldi, qayerdan bildingiz? - dedi qiz.

- Ko'nglim sezib turuvdi, axir Zirg'omdan bo'lak kimim ham bor? Qani, Zirg'om o'zi?

- Kelayotganmish, yaqin kelib qolganmish, - onani yupatdi Mas'uda.

Oftob o'zini tutolmay, iring'ib o'rnidan turdi. Uning yuzlariga qon yugurdi, ko'zidan tomgan ikki dona yoshni qora ro'molining bir chekkasiga surtib, tabassum bilan dedi:

- Zirg'omim kelyapti? Xudoga shukur, uyga qachon yetib kelarkan?

- Xudo xohlasa, kechqurungacha kelib qoladi, - tasalli berdi Mas'uda.

Oftob: "Tur bo'lmasa, darrov kechki ovqatingga urin", - dedi-da, ko'zi qaytadan ochilganday, hech narsaga turtinmay-qoqilmay to'ppa-to'g'ri o'z hujrasiga borib, yuz-qo'lini yuvdi, yangi kiyim-boshlarini kiyib oldi. Zirg'omga muntazirlikdan o'zini chalg'itish uchun bo'lar-bo'lmas narsalarga urinib turdi.

Oftob zehni o'tkir va sezgisi nozikligidan xizmatchilarini uydami, bog'chadami yurganini o'tirgan yerida payqab turardi. U o'z ishlaridan qutulgach, ayvonga kelib o'tirdi. Mas'uda esa sayidasining o'g'li kelayotganidan xursandligini ko'rib, sevina-sevina oshxonada ovqat tayyorlash bilan mashg'ul edi. Oftobning "Mas'uda" deb chaqirgani eshitildi.

U yugurib kelib: "Labbay, sayidam, men shu yerdaman", - dedi.

- Zirg'om keldi, xizmatchilarga ayt, darrov uning istiqboliga chiqishsin, - dedi ona.

Hali hech narsaning daragi bo'lmay turib, o'zidan-o'zi "Zirg'om keldi" deganidan ajablanib Mas'uda boqcha tomon chiqib qaradi, lekin hech kimni ko'rmagach, qaytib kelib Oftobga: "Kelganicha yo'q, lekin hali zamon kelib qolsa kerak", - dedi.

- Bir otning oyoq tovushlarini eshityapman, - dedi ona. Oftobning g'oyat sezgirligini ko'pdan sinab kelgan Mas'uda garchi yaqinlashib kelayotgan biror kishini ko'rmasa ham boqcha tomon borib, xizmatchilarga Zirg'omni kutib olishni buyurdi. U qaytib boqcha eshigiga yetmasdanoq, olisdan ko'tarilayotgan changni ko'rib, otlarning tapir-tupur ovozi eshitdi-da, Oftobning so'zi rostligiga to'la qanoat hosil qildi. Ozgina fursat o'tar-o'tmas safar kiyimidagi otliq Zirg'omga, uning orqasidan boshqa bir otni choptirib kelayotgan Vardonga ko'zi tushdi. Oftobdan suyunchi olish uchun uy tomon yugurib keldi. Ona ko'zlarini katta-katta ochganicha, otlarning ovozi kelayotgan tomonga tikilib, eshik yonida turardi. Go'yo bir narsani ko'rayotgandek ko'zlari aylanib turardi. Uning ko'zini aylantirayotgan narsa tengsiz onalik mehri edi. Mas'udaning kelayotganini sezgan Oftob uni gapirtirishga qo'ymay: "Men, Zirg'om keldi demadimmi? Otning ovozi bo'g'in-bo'g'inimga singib, nafasining haroratini sezib turibman. Xudoyim, uni yomon ko'zdan asragin". Oftob bu gaplarini ko'zi, qoshi, qo'li va butun gavdasi bilan gapirayotgandek tuyulardi. Uning bu holati Mas'udaga qattiq ta'sir qildi. Onaga rahmi kelib, yuragi achidi. Koshki u mushtipar onaning hozir ikki ko'zlari charaqlab ochilib kesa-yu, nuri diydasi ko'rsa.

Boqcha darvozasiga yetib kelgan Zirg'om otning jilovini xizmatchisiga tutqazib, hovli zinapoyasiga chiqib onasining yoniga keldi-da, uning og'ushiga otilib, qo'llarini o'pa boshladi. Ona ham onalik mehri bilan uni o'z bag'ridan qo'ymasdi. U ayvon tomon yo'l olib, o'g'lini eson-omon yetib kelgani bilan muborakbod qilar, qayta-qayta o'pib, yelkasi, bilaklari, ko'kragi va bo'ynini ushlab zavqlanar va barmoqlari bilan yuzi, soqol-mo'yablarini silardi. Go'yo ona barmoq uchlari bilan o'z farzandining butun vujudini ko'rayotgandek his qilardi. Zirg'om bilan qo'l ushlab ayvonga kelgan ona avval o'zi ko'rpachaga o'tirdi-da, qo'lidan birov olib qochib ketayotgandek qizg'anib, o'g'lini mahkam quchoqlab, yoniga o'tqazdi. Sevinganidan uning ko'z yoshi sira tiyilmasdi. Zirg'om esa yosh boladek ona bag'ridan o'zini olmasdi. Shu yo'sinda birmuncha fursat o'tgach, ona undan hol-ahvol so'rashga o'tdi. O'g'il sog'-salomatligini aytib, uni tinchitdi va: "Sizni juda ham sog'indim, shuncha uzoq vaqt safar vaqtida bir daqiqa ham xotiramdan nari ketmadingiz", - dedi.

Oftob Mas'udaga darrov dasturxon yozishni buyurdi. Zirg'om esa safar kiyimlarini yechib, boshqa kiyinib kelish uchun onasidan ijozat so'radi. U safarga ketganidan buyon birinchi marta hamma yoqda shamlar yondirilgan kecha edi. Chunki avvalo Oftob uchun shamning hojati bo'lmasa, undan keyin Zirg'om ketgach, keldi-ketdilar ham tiyilib qolgandi. Ular birgalikda dasturxon atrofida o'tirib ovqatlanishdi. Ovqatdan keyin Oftob o'g'lini yoniga olib qo'yarda-qo'ymay gapga solaverdi. Yo'ldan charchab kelgan Zirg'om onasining ijazati bilan yonboshladi, ko'rish ne'matidan mahrum bo'lgan ona uning qo'lini ushlaganicha yonida o'tirardi. Onasining iltimosiga ko'ra, u Somurrodan chiqib ketganidan buyon ko'rgan-kechirganlarining hammasini birma-bir hikoya qilib berdi. Ona: "Farg'onada uzoq turdingmi?" - deb so'radi. U Farg'onani tilga olishi bilan Zirg'omning ko'nglida ko'p narsalar kechdi:

"U yerda bir necha kun turdim", - dedi-da, hokimning vafot etganini unga aytish-aytmaslikni o'ylab, jim bo'lib qoldi. Zirg'omning o'ylariga tolganini payqab ona:

- Ha, gapiraver, bolam, u yerda nimalar ko'rding, nima yangiliklar bor? - dedi.

- Nima desam ekan, hammalari sizni so'rashdi, juda yaxshi qo'shnimiz edilar, deb maqtashdi.

- Hokimning uy ichi tinch ekanmi? - Zirg'om qanday javob berishini bilmasdi.

- Hokimdan boshqa hammalari yaxshi, sog'-salomat o'tirishibdi, ammo hokimning o'zi og'ir xasta, tabiblar ham, ularning dori-darmoni ham u kishiga shifo bo'lmayapti.

- Olamdan o'tganga o'xshaydilar, shunday emasmi? - dedi ona.

- Hali vafot etmagan bo'lsalar ham, har holda o'sal bo'lib yotibdilar, kasallari ko'pdan beri davom etyapti. U kishi juda olijanob odam, sizni ko'p hurmat bilan tilga oldilar.

- Chamamda hokimning vafot etganini aytishga tiling bormayotganga o'xshaydi. Xudo rahmat qilsin. Kelayotganingda bola-chaqalarining ahvoli qanday edi?

Zirg'om onasi hokimning o'lganini sezib qolganidan ajablanmadi, chunki uning shunday o'tkir sezgiga egaligini ko'p marta tajribadan o'tkazgandi. U Jahon to'g'risida so'z ochishga bahona qidirdi:

- Bola-chaqalari durust, ularga ko'p mol-mulk qoldirib ketdi.

«B» Ehtimol, butun merosi Jahonga qolgandir?

Zirg'om onasining Somonni yoddan chiqarganidan taajjublandi:

- Somon yodingizdan chiqdimi?

Oftob yashirib yurgan sirni o'zi oshkor qilayotganini sezib, yuzlarida ikkilanish paydo bo'ldi. Ko'zlari alang-jalang bo'lib, boshini quyi egdi:

- Somonni unutganim yo'g'-a, lekin otasi uni merosdan mahrum qildimikin, deb o'ylayman.

Onasi bir gapni bilmay aytmagligini tushunadigan Zirg'omning taajjubi yana oshdi:

- Bu gapni o'zingizcha aytyapsizmi, yoki biror narsani yashiryapsizmi?

- Bordi-yu, biror narsani yashirdim deylik, agar uni senga aytilish mumkin bo'lganda, albatta aytardim. Hozircha Somonni bir yoqqa qo'yib, menga Jahon to'g'risida - Farg'ona malagi ustida gapir. Uning holi ne kechyapti? Men uni jonimdan ham yaxshi ko'raman, biram ziyrak, biram xushchaqchaqki, asti qo'yaverasan.

Onasidan Jahonning rosa maqtovini eshitgan Zirg'om Somon to'g'risida bilmoqchi bo'lgan gaplaridan voz kechib, onasi bilan faqat o'z sevgilisi to'g'risida suhbatlashishni ma'qul ko'rdi:

- Jahonni so'rasangiz arziydi, butun Farg'ona ahli unga mahliyo. Men umrimda unaqa qizni ko'rmaganman, aql-idrokini, husnda tanholigini aytmaysizmi? Xudoyim sizga qaytadan ko'z bersa-yu, uni o'z ko'zingiz bilan bir ko'rsangiz...

Jahon haqida jo'shib-toshib gapirayotganini eshitgan ona o'g'lining unga bir olam muhabbati borligini sezdi va: "Qancha maqtasang ham oz. Senga e'tiroz bildirishga sira o'rin yo'q. Ey xudo, ko'zi ochiq kishilar dunyoda istagan narsalarini ko'rganda, men bechora sen bilan Jahonni ko'ra olsam nima bo'lardi", dedi-da, bir xo'rsinib qo'ydi: "Mayli, bu dunyoda baxtim shu ekan, o'ziga ming qatla shukurki, ko'zimning nurini olgan bo'lsa ham, aqlimni nurli qildi, baxtinga seni qoldirdi. Seni ko'zim bilan ko'rmasam ham, qalbim bilan ko'raman. Jahonni esa, hammadan yaxshi ko'raman, u ham qalbimning to'ridan joy olgan". Ona quchoqlamoqchiday qo'lini Zirg'omning ko'kragiga uzatdi. Yuragining qattiq urishidan Jahonni chindan ham sevishini aniqlab oldi. Ammo Zirg'om onasining maqsadini tushunib yetmagandi. Oftob: "Men Jahonni yaxshi ko'raman, sen ham uni sevasanmi? Rostini ayt!" - dedi. Zirg'omning nazarida butun olam charog'on bo'lib ketdi:

- Ha, onajon, sevaman, buning uchun siz mendan ranjimasangiz kerak. Uni men bilan birga yuragingizga jo qilgansiz-ku.

- Sira ham ranjimayman, bolam, lekin u ham seni sevadimi? U hokimning qizi, otasining saroyida biz mehmon bo'lib turganmiz. Ulug'lar odaticha u o'zini, ehtimol sendan yuqori ko'rar. Unga nima ham deb bo'ladi. Sening otang kimligini bilmaydi-da, axir. - Oftob bu so'zni aytishga aytib qo'ydi-yu, lekin o'zi afsuslandi. Badani zirillab ketib, gapirayotgan gapini to'xtatib qo'ydi.

- Ko'nglingizni to'q qilavering, oyijon, - dedi Zirg'om, - u meni astoydil yaxshi ko'radi, xudoga shukur, u o'zini katta olishni xayoliga ham keltirmaydi. Asli zotimni bilmasa ham, men bilan turmush qurishga ahd qildi. Gapdan gap chiqib, hozir nasabimni tilga olib qoldingiz, va'dangizga vafo qiladigan payt endi kelgandir deymen?

Zirg'omning niyatini sezgan Oftob: "Bolam, va'daga vafo qiladigan vaqt hali bo'lgani yo'q, lekin yaqin qoldi. Jahon to'g'risida gaplashaylik, unga boshim osmonga yetib sovchi qo'yaman. O'zim ham shuni ko'pdan o'ylab yurardimu, lekin bu aqldan uzoq narsa deb qo'yardim. Ha, aytganicha, bu gapni otasining huzurida aytdimi?" - dedi.

- Oyi, o'rtamizdagi sirni endi sizga aytib bera qolay. Men siz bilan Somurroga kelishimdan burun Jahon bilan turmush qurishga ahdlashgandik. Buni sizga ilgari aytmaganimning sababi, u vaqtda men hech qanday obro' va mansabga ega emasdim, shuning uchun unga qanday tenglashaman deb o'ylagandim. Xudo meni xalifa oldida shunday obro'ga erishtirgandan keyin, uni Jahonga ma'lum qilish va otasi huzurida nikoh masalasini hal etish uchun Farg'onaga borish taraddudiga tushgandim. Otasining betobligi va vafoti xalal berib qoldi, bo'lmasa va'dasiga vafodor Jahon bilan turmush qurish masalasini hal qilgan bo'lardik. Otasining vafoti sababli bu ishni keyinroqqa qoldirdik.

- Jahonga uylansang, Farg'onada turmoqchi edinglarmi yoki uni bu yerga olib kelmoqchimingiz?

- Bu albatta sizning ra'yingizga bog'liq narsa edi. U sizning gapingizdan sira chiqmaydi. Men uning ta'ziyasi tugaguncha Farg'onada turib, nikohdan keyin bu yerga olib kelmoqchi edim, lekin xalifadan "zudlik bilan qaytib kel", degan buyruq olgach, Jahon bilan maslahatlashdim, u qaytishimni ma'qul ko'rib, to'y masalasini keyin bamaslahat hal qilamiz, dedi.

Oftobning chehrasi ochilib, yuzida tabassum paydo bo'ldi.

- Shunday kunlarni bergan xudoga hamd aytaman va seni eng yuqori baxtga erishtirishini ko'nglimning sultonidan iltijo qilaman. - Onasining gapi otasi ustida borayotganini payqagan Zirg'om: "Siz meni tuqqaningiz, emizib katta qilganingiz uchun men eng baxtli odamman, lekin..." Otasi to'g'risidagi gap bir-biriga ulanib ketishidan qo'rqqan ona uning so'zini bo'lib: "Xalifa nima uchun seni zudlik bilan kel deb chaqirganining boisini bildingmi?".

- Hozircha bilganim yo'q, u meni biror harbiy masalada u yoq-bu yoqqa yubormoqchi bo'lsa kerak, yoki o'zingiz biror gap eshitdingizmi?..

- Sen yo'g'ingda men hech narsa eshitganim yo'q, bolam, chunki men Mas'udadan bo'lak hech kim bilan gaplashganim yo'q. Zirg'om so'radi:

- Xalifa Afshinni ham chaqirtirdimi?

- Bilmayman, hozir Afshin qayerda? U Somurroda emasmi?

- Yo'q, uni men Farg'onada uchratdim.

Oftobning ko'ngliga bir nima keldi shekilli, shuni o'ylayotgandek boshini quyi solib turdi-da: "Afshin hokimning yaqin do'sti edi, uning ta'ziyasida hozir bo'ldimi?" "БЪ" deb so'radi.

- Ha, hozir bo'ldi, hokim uni o'z oilasiga vasiy qilib belgiladi...

Zirg'omning gapini quvvatlaydigan eski ishlardan xabardor kishidek Oftob sekin kulib qo'ydi. Uning kulganidan shubhalangan Zirg'om: "Oyi nimaga kulyapsiz? Bu to'g'rida mendan boshqa kishilardan ham biror narsa eshitganmisiz?" - dedi.

- Yo'q, lekin Jahonning onasi rahmatlik dugonamdan eshitgan narsalar esimga tushib ketdi. U hech bir sirni mendan yashirmasdi, men ham sirlarimni unga ochiq aytaverardim. Jahonning onasi ko'pincha erining Afshinga e'tiqod qo'yishidan nolib yurardi. Uning ochko'zligini, tamagiriligini bilgani uchun o'zi unga inonmasdi. Lekin hokimning ishlariga aralashishni o'ziga ep ko'rmasdi. Afshin ochko'z, tamagir ekanini eshitgan Zirg'omning xayoli qochdi, chunki u juda katta merosga vasiy bo'lib olgan edi-da. Ehtimol, Jahonning mol-mulkiga xiyonat qilar. Ammo Zirg'om o'zi halol bo'lgani uchun o'zgalardan ham shubhalanmasdi. Nahotki, shunday katta qo'mondon o'zi vasiy bo'lgan mol-mulkka xiyonat qilsa?

- Merosga Afshin qo'lini cho'zadi deb o'ylaysizmi?

- Bilmayman, lekin o'sha bechora aytgan sirni senga oshkor qilyapman-da. Somon ustida bilganlarimni ham, uning merosdan mahrum qilinish sabablarini ham hokimning xotini aytgan edi...

Zirg'omning Somon haqidagi shak-shubhalari ko'z oldiga keldi.

- Otasining ko'ngli qolganini Somonning o'zi ham sezib yurgan ekan. Vasiyatni man qilay deb jon-jahdi bilan kirishib ko'ribdi. Otasi qachon "kohinni chaqirib kel", deb yuborsa, chaqirib kelmay qayoqdagi bahonalarni to'qib chiqardi.

- Vasiyatnoma kohinning qo'li bilan yozildimi? - Oftob so'radi.

- Ha, uni topib kelish uchun men Vardonni yuborgandim.

Oftob boshini irg'ab: "O'zi yaxshi kohin. Jahonning onasi rahmatlik shu kohinni ham yoqtirmasdi. Uni ko'rgisi kelmasdi. Bayramlarga uylariga kelsa, basharasini ko'rmay, deb ayvonga chiqib ketardi. Yaxshiyam, Vardonni esimga solding, u qayerda?"

- Shu yerda, safardan charchab keldi, hozir uxlagan bo'lsa kerak. Rostini aysam, u shijoatli odam. Hamma ishlarimda shunga suyanaman. Uni xizmatkorim deb aytishga ham tilim bormaydi. Uni do'stim desam arziydi. Xizmatkorlardan u allaqancha yuqori turadi. Unda qandaydir bir xislat bor, bejiz odam emas.

- Undan beparvo bo'lma, o'g'lim. U zamondan jabrlangan bo'lsa kerak. Zamon o'zi shunaqa, hamma vaqt dono kishilarni qoqiltirib-suqiltirib kelgan.

Uxlash vaqti yaqinlashgani, xususan, o'g'lining yo'ldan horib kelgani onaning esiga tushib qoldi.

- Qo'zichog'im, bor, o'rningga borib yot. Xudo xohlasa, ertaga xalifa Mu'tasimning oldiga borasan. U bilan yaxshilik ishlar ustida ko'rishishing nasib bo'lsin, - dedi-da, o'rnidan turdi. Hammalari o'z o'rinariga borib yotishdi.

AvvalgiI- qismB Keyingi

This is not registered version of TotalDocConverter

Б† Melodiy 826 yilga to'g'ri keladi.

Б† Majusiylar - otashparastlar. Islom dini kirib kelgunga qadar O'rta Osiyo xalqlari majusiy dinida bo'lganlar.

Б† Marzbon yoki marzubon - katta yer egasi, u shahar hokimi hisoblanardi.

Б† Bobak - Arablarga qarshi Ozarbayjondagi mashhur xurramiylar qo'zg'olonining yo'l boshchisi, 837 yili o'ldirilgan.

Б† Sirdaryo nazarda tutiladi.

Б† Farsah - 8 kilometrni tashkil etadi.

Б† Urmuzd - zardusht dinidagilar, ya'ni otashparastlar aqidasi, ezgulik xudosi.

Б† Mamluk - qul kabi sotib olingan va xojasining ixtiyorida turadigan xizmatchi.

Б† Obnus - qora, qattiq daraxt.

Б† Savsarlar oilasidan bo'lgan yovvoyi hayvon terisi.

Б† Kohin - otashparastlarning duoxoni, tabibi.

Б† Sind - Hindistondagi bir viloyat.

Б† Kirshonshoh - Farg'onadagi majusiylar ibodatxonasining nomi.

Б† MuВТasim - abbosiylar xalifasi (833ВТ"841).

Б† MaВТmun - abbosiylar xalifasi (813ВТ"833).

Б† Amin - abbosiylar xalifasi (809ВТ"813).

Б† Surra man rao - "Ko'rgan kishi sevinadi" demakdir. Buni qisqartirib "Somurro" ham deb ataladi.

Б† Bobak al-Xurramiy - Xalifa Ma'mun davrida chiqib, Bazzni markaz qilgan, yigirma yilcha hukm surib, keyin Mu'tasim davrida Afshin tomonidan ushlanib, o'ldirilgan.

Б† Birodaringiz deb bu yerda Bobakni aytmoqchi.

Б† Xurosonda yashirin siyosatga boshchilik qilgan qo'mondon. 775 yilda Iroqda o'ldirilgan.

Б† Xalifa Horun ar-Rashidning vaziri bo'lgan, 803 yili o'ldirilgan.

Б† Xalifa Ma'munning vaziri bo'lgan, Eronlar tarafdori bo'lgan eronlik, 818 yili o'ldirilgan.

Б† Sovlajon - shohlar qo'lida oliftalik uchun olib yuriladigan hassa.

Б† Zirg'om - arabcha "sher" demakdir.

Б† Ikki Iroq deb Ajam (Fors) Iroqi va Arab Iroqini aytishadi.

Б† Bu shahar Somuro deb ham yuritiladi.

Б† Antokiya - Antioxiya shahri.

Б† Loziqiya - Laodikiya shahri.

Б† Mansur - abbosiylar xalifasi (754ВТ"775). Bag'dod shahrini qurdirgan.

Б† Al-Vosiq - abbosiylar xalifasi (842ВТ"847).

Б† Al-Mutavakkil - abbosiylar xalifasi (847ВТ"861).